

Четиво

ВАЛЕРИЙ МЕДВЕДЕВ

Сватбен марш

за Юноши

ВАЛЕРИЙ МЕДВЕДЕВ

СВАТБЕН МАРШ

Превод: Славка Джерекарова

chitanka.info

ПЪРВА ЧАСТ КОМПРОМИСЪТ

*„Тъгата ми е светла.
Тъгата ми...”*

От
Пушкин

ПРОЛОГ

— Черният чадър прилича на прилеп с дръжка — каза Мамс.

— Вчера в Италия беше по-прохладно отколкото днес в Москва. Благодаря за освежаващото сравнение! — Бон-Иван потупа по рамото младия мъж, който седеше до него.

Мамс значи „мамин сценарист“, така го нарече веднъж Валентин Левашов. Лепна му се: „Мамс, Мамс“. Впрочем клоуна от московския цирк Иван Иванович Бондарев също никой не го наричаше Иван Иванович. И във вилата на Левашови, и в цирка, и вероятно по цял свят му викаха Бон-Иван. Този прякор си донесе преди много години от Франция, след първия гастрол, в който знаменитият руски клоун Бондарев Иван Иванович имаше зашеметяващ успех сред французите. В рецензиите те оставиха от фамилията само „Бон“, като я снадиха с руското му име Иван („Бон-Иван! Тре Бон-Иван!“ — „Добрият Иван! Много добрият Иван!“)

Мамс каза:

— Учените смятат, че причина за горещината е замърсената среда.

— Среда ли? — попита Бон-Иван. — Замърсяване... на средата, четвъртъка, петъка, съботата, неделята...

Докато край масата говореха за горещината, каквато не помнеха даже московските кореняци, Валентин Левашов, който седеше до Бон-Иван, взе от масата капака на кутията с бонбони и с подарения му флумастер бързешком нарисова на картон, сякаш беше клиширано: слънчевите лъчи, осветяващи земното кълбо, земното кълбо, набодено с димящи фабрични комини; след това обви земното кълбо с гъсти кълба дим — през тях слънчевата светлина не можеше да пробие. Надписа „Край“, в скобки „на света“, и добави, като размисли „според Левашов“. По-долу, на другата половина на картон, Валентин изрисова московска улица, дъждовна, по улицата вървят минувачи с чадъри и само един човек ходи без чадър, и то съвършено сух, дъждовните капки отскачат от главата му на всички страни, без да го

докоснат. „Изобретател на разходка“ — сложи надпис Валентин и захвърли капака на масата.

Съвсем доскоро Валентин обичаше тези следобедни седенки у тях вкъщи — така Бон-Иван наричаше вилата им. „Да идем да обядваме вкъщи, у Левашови!“, както обичаше и самата вилна зона със звучното име Пушкино. Обичаше и прикътаните из горичката вили, близкия влак, релсите, сияещи с блясъка на вечното движение на живота, и онази линия високоволтни антени, която се извисяваше над гората като взвод марсианци, навървили се един след друг с неизвестна цел. Доскоро ги обичаше, но сега беше по-друго. Бон-Иван, който седеше отдясно на Валентин, и Жозефина Гоцинска, която седеше от лявата му страна, погледнаха рисунката. Сестрата на Валентин, Наташа, надзърна иззад Жозя и с думите „Освежаващ сюжет“ — взе капака и го сложи на коленете си.

— Колкото до тия снимки със скрита камера, Мария, вижте какво ще ви кажа — продължаваше Бон-Иван явно отскоро започналия спор с майката на Валентин. — Оня ден сам бях свидетел на доста неприятна сцена: пиех си бирата на павилиона в Новослободска, изведнъж пристига автобус, скача от него наперен младок с кожено яке, застава на фона на онези, които пиеха бира, измъква от джоба си бутилка, чаша, и заедно с партньора си започват да се правят на пияни, а в това време от автобуса ги снимат със скрита камера! Разбира се всички се възмутиха: на кой му се иска да излезе в кадър с „пияници“ — статисти?

— Знаеш ли — прошепна Жозефина на Валентин, — понякога си мисля: когато репетирам или танцувам, или когато спя, какво ли става с любовта през това време? Тя да не би да изчезва през това време?

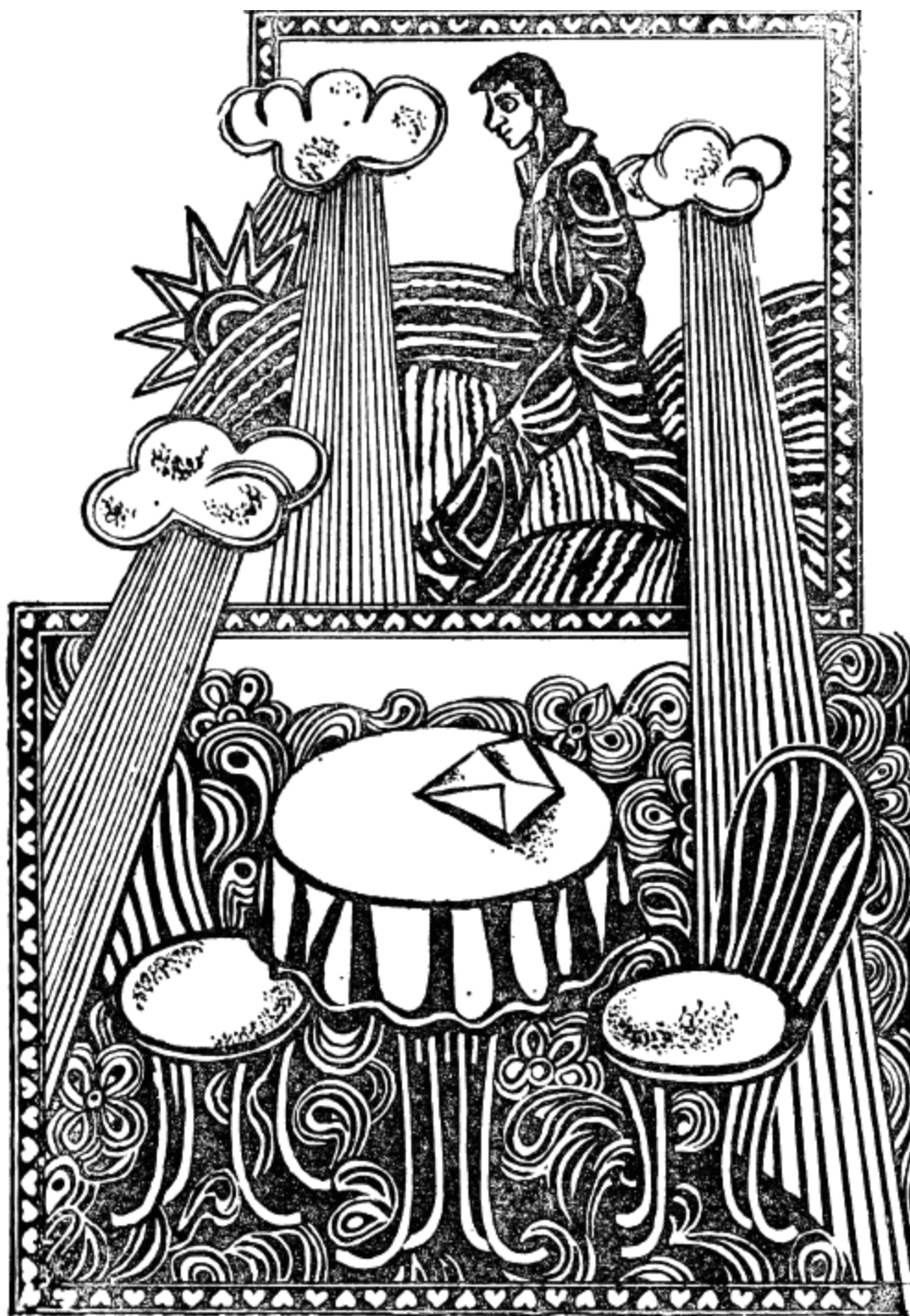
Валентин помисли и каза:

— Не, не изчезва — и тихо обясни какво разбира под това „не изчезва“: — Като звездите на небето, те се виждат през нощта... Тия там алфа Центавър, Бетелхайзе или Венера, през деня не се виждат, но ги има, те са си на небето; и алфа Центавър, и Венера, и Бетелхайзе.

Той казваше тези думи не толкова на Жозефина, колкото на себе си. И почна да мисли за Юла и защо тя не му пише от Рижкото крайбрежие, почна да мисли — разговорите край масата изчезнаха като дневни звезди. Първото ѝ писмо пристигна преди десет дни, беше от осем страници: „Алка — с десет «а» — колко жалко, че не си с мен“

— и всичките осем страници за това, е, имаше и още: „Сега карахме мотоциклет покрай самия бряг. Дишаме воден прах. Какъв въздух! Колко жалко, че не го дишаме заедно“. И изведнъж — мълчание. Цели десет дни никакъв отговор на нито едно от неговите десет писма. Може би се е разсърдила, че той тогава не се съгласи да отидат в Гражданското. Само че това беше щуротия, тази история с Гражданското, беше глупост. Каза му, че тя с майка си и с втория си баща вероятно ще заминат за две години в Куба — затова искала да се разпишат с Валентин просто така, символично, а като се върне от Куба — чак тогава ще направят истинска сватба. „Аз имам паспорт! Не се страхувай! Всичко ще ми уредят! Имам връзки!“ — казваше тя на Валентин. А Валентин ѝ каза: „Ти се върни от Куба и тогава ще се оженим!“. Може би се е обидила, че ѝ каза така?...

Той се опита да слуша внимателно за какво говорят на масата, но преходът от участието в разговорите към размишленията, които го измъчваха, беше незабележим като преход от яве на сън... С усилие на волята се накара, за кой ли път, да не мисли какво все пак се е случило на Рижкото крайбрежие и защо Юла не отговаря на писмата му.

Той гледаше майка си, видя как помръдват устните ѝ, но не чу как тя питаше Жозя, която седеше до нея, кога заминават с Большой театър в Париж, как след това каза високо на Наташа:

— Стига си яла бонбони! И без това си наддала цял килограм.

Той не чу и как майка му запита Мамс дали е напуснал „Мосфилм“, където работеше като шофьор на „лихтваген“, и дали са го приели в такситата? И чак думите на Мамс: „Имам един такъв любовен сюжет, че шапките ще ви паднат, освен това и всички действащи лица носят шапки!“ — привлякоха вниманието на Валентин и го накараха известно време да не мисли какво все пак се е случило на Рижкото крайбрежие и защо Юла не отговаря на писмата му. Валентин внимателно изслуша Мамс, сякаш историята, разказана от него, можеше да отговори поне на някои от въпросите, които го измъчваха.

— В Узбекистан — каза Мамс, — през първите години на съветската власт, в един аул край границата живели двама братя. Единият влязъл в Червената армия, да го наречем Курбан, другият брат, него да наречем Ахмед, отишъл при басмачите. Разбили басмачите. Началникът на Политотдела казал на Курбан: „Нека Ахмед да се предаде на милицията и да си даде оръжието, съветската власт ще го помилва“. Курбан убедил брат си. Ахмед отишъл в милицията, но видял в стаята група въоръжени милиционери! Помислил, че е засада и като изпразнил оръжието си в милиционерите, скочил от прозореца и избягал. А в аула Ахмед си имал момиче, годеница. Започнали да го търсят. Попитали момичето: „Къде е Ахмед?“. Отвърнала: „Мина границата“. След една година годеницата му родила син. Времето вървяло. И всяка година жената на Ахмед му раждала по едно дете... Опитвали се да проследят Ахмед, да го хванат, но все безуспешно... Една година, когато жената на Ахмед не родила, разбрали, че е загинал...

Тази история явно направи на всички голямо впечатление, защото отначало мълчаха, а после заговориха едновременно.

— Само недей да разказваш — каза Бон-Иван, чорлейки косата на Мамс, — че този сюжет ти е разказал узбек или таджик, с които заедно си служил. Ти си сюжетоносец, Мамс. За мен — поясни Бон-Иван — киното е хубаво, ако усещам, че някъде зад онова, което става на екрана, се намира моя цирк, където аз работя. Гледам Чаплин, действието става в Ню Йорк, далече е от моя цирк, но аз усещам, че моят цирк се намира някъде около Ню Йорк... А гледаш друг филм и си мислиш, не, няма го моят цирк там някъде, и не може да го има...

Как върви вашето „Момче в черен костюм?“ — запита Бон-Иван, обръщайки се едновременно и към Мамс и към майката на Валентин.

— Дадоха препоръки. Пишем трети вариант на сценария — отвърна Мария Николаевна и продължи: — Толкова време работя в киното и хич не мога да разбера тези художествени съвети. Днес те ругаят, утре те хвалят, все за едно и също...

Майка му каза още нещо, но Валентин изслуша последните й думи, потъвайки в своите натрапчиви мисли за онова същото, докато гласът на Наташа внезапно не го изведе рязко от това състояние.

— Забравих да ти кажа — рече Наташа, — търсеше те Финист.

— Така ли? — На Валентин му стана нетърпимо горещо, за който път, но не от тая лятна жегата, а от другата, от вътрешната, от този огън, който го караше ту да бледнее, ту да червенеет, и то така забележимо, че Наташа дори го попита: „Какво ти е?“ — „Не ми обръщай внимание — измъкна се той — война между бялата и червената роза...“.

Валентин разкопча всички копчета на ризата си, напъхана в дънките и загърби масата. През оградата на вилата, иззад дърветата го гледаше Финист. В ръцете си държеше писмо и го показваше на Валентин. Лоши предчувствия обхванаха Валентин. Но вместо да стане и да отиде при Финист, той неочаквано и за самия себе си и за него, отмести поглед, продължавайки да следи разговора за постановката на балета „Ромео и Жулиета“ в Большой театър и за дебюта на Жозя Гощинска в този балет.

Валентин се огледа. Финист го чакаше търпеливо с Юлиното писмо в ръце. „Аз го чаках, сега нека то ме почака“ — помисли Валентин за писмото. Той, Валентин, има воля — не като на баща му, а като на майка му. И в този момент слухът му отново се включи.

— Сега заради Жозя — каза Наташа, — „Нямате ли един билет повече?“ ще питат от десет километра преди Большой театър.

При тези думи Валентин стана от масата и като се стараеше да не привлича внимание, тръгна към Финист.

Премятайки плика в ръце той седна на тревата. Не му се искаше да чете писмото в присъствието на Финист и Финист го почувства, прескочи канавката и тръгна по пътеката между вилите, като само за секунда поспря край небесносинята количка на Бон-Иван. Финист се направи, че оглежда автомобила, а всъщност погледна към Валентин.

Валентин улови погледа му и чак когато Финист се скри зад дърветата, откъсна от едната страна на плика тъничка ивица и внимателно надникна вътре. След това изтърси плика на тревата и от него изпопадаха парченца дребно накъсани листове. Вдигна от тревата хартийките и видя, че тези късчета съвсем скоро са били неговото последно писмо до Юла. Погледна още веднъж в отворения плик и измъкна от него мъничко листче. С почерка на Юла на него пишеше:

Валентине, престани да ме бомбардираш с писмата си, те ядосват моя годеник.

I.

Сънувах, че съм в Третьяковската галерия, пред картината на Левитан „Есенен ден“. Соколники. „Виждате есен — каза екскурзоводът. — Тих печален ден. Синьо небе. Далече, далече, в боровата гора се вие път. Около пътя виждате млади кленови дръвчета, те вече са засипали земята с жълти, златни, кафяви листа... По пътя върви млада жена с черна рокля. Интересното е — продължи да говори екскурзоводът, — че нея я е нарисувал в картината братът на Антон Павлович Чехов — Николай, който както е известно, е бил художник.“ На сън всичко беше така както казваше екскурзоводът, само че вместо млада жена в черна рокля вървеше моята Юлка и съвсем не в черна рокля, а в ярък костюм, с панталон. Помня, че хич не можех да разбера насън откъде Николай Чехов познава моята Юлка и защо тя не ми е казала, че му е позирала. „Кого е рисувал Чехов за портрета на тази жена е неизвестно“ — каза екскурзоводът. „Как да не е известно — обидих се, — това е Юлка, Юлка Ювалова, моя позната добра, моя добра позната“ — поправих се. „Какви глупости приказвате?“ — каза екскурзоводът. „Попитайте я, тя ще потвърди“ — казах, обръщайки се към картината, а на картината вече нямаше нищо, т.е. нямаше никого. Пътекката, боровата горичка — ги имаше, а Юлка я нямаше. Пътекката беше празна. „Чудно — казах аз, — но сега ще я намеря и тя всичко ще потвърди.“ След това веднага се озовах в тази левитановска гора, започнах да търся Юлка, бродех, спях се в пънове и корени, крещях: „Юлке!... Юл-ке...“. Търсих я дотогава, докато сам не се заблудих и не се събудих от ужас...

Един ден по-късно получих от Юла писмо от Рижкото крайбрежие. Такова тъничко пликче. Това беше второто писмо след едно голямо прекъсване. Първият плик беше дебел, с писмо от осем страници. „А-а-алинка! (С три «а».) Колкото жалко, че не си с мен...“ А във втория плик, във втория беше моето накъсано на парченца последно писмо и бележчица: „Валентине, престани да ме

бомбардираш с писмата си, те ядосват моя годеник!“. Ей толкова бележчица, написана с тъй познатия почерк. Изобщо досега в живота мен никога не са ме убивали, но си мисля, че когато те убиват, е по-леко, ако го правят хора, които не познаваш... И повече през този ден нищо не помня! Може това да е психоза на нещастieto? Четох в едно чуждестранно списание, че дали чаша спирт на едно момченце в някаква фабрика. Мисля, че в текстилна, а то взело ножче, слязло в мазето и нарязало топ скъп вълнен плат. Само че нищо не му направили, защото то не помнело какво е вършило, не помнело, понеже било в такова състояние, което лекарите наричат алкохолна психоза. Аз обаче нищо не бях пил. Въобще нито капка не съм глътвал досега. В този ден всичко се беше объркало, така се обърка, по-лошо отколкото в съня. Помня, че изскочих от вилата и побягнах в гората... Помня още, че Финист тича подир мен, докато не изостана. Финист е мой приятел, баскетболист. Мой съсед по вила. Леко му избягах, това си спомням добре. Хората бягат от смъртта, а аз избягах от него като от живота, но мислех за смъртта.

Втори път през живота си помислих за смъртта. Първият път, когато намерих на тавана на вилата телефонен указател от 1903 година (той и сега ми е на бюрото), започнах да чета имената и изведнъж си помислих, че всички тези хора са умрели, всички до един. Ето например някой си Перевезенцев, П. П. или някакъв си Слюзко Л. И., и Тураев П. В. Бях чувал някъде в киното това име... Член на Държавния съвет Тураев... Общо взето — телефонен некропол, гробница. Та тогава се опитах да си представя, че и аз също ще умра някога — много исках да си го представя, но хич не можах. Стори ми се, че никога няма да умра. А сега не можах да си представя, че ще живея... Помня, че все тичах, тичах с това писмо в ръце — мислех, че ще умра от разрыв на сърцето. Не знам, може би това тичане да приглуши в съзнанието ми мисълта за смъртта, а може би обратното, може мислите за смъртта да са спрели тичането ми, да са ме блъснали в някакво дърво, да са ме хвърлили в някаква трева... И онова куче в гората след това... Откъде ли се взе това куче? Там никога не е имало никакви къщи... А кучето все седеше и ме гледаше, а аз му виках: „Нищо интересно няма да стане, куче... Върви си, куче“. А то в отговор непрекъснато си въртеше опашката. Дълго му повтарях една строфа от Пушкин: „Аз знам, че моят век е веч измерен! Аз знам, че моят век е

веч измерен!“ . Куче, ти разбираш ли какво значи век измерен? Измерен, куче, разбираш ли? Това значи, че човек точно знае колко минути му остават да живее. А то все въртеше опашка. Сигурно се досещаше какво става?... Може да ме успокояваше?... Кучетата нали винаги предчувстват смъртта, но то даже не виеше. Не. А защо? Може би усещаше живота? „Аз знам, че моя век е веч измерен.“ Не. Не е измерен, а безверен. Знаеш ли, куче, какво значи безверен век? Не измерен, а безверен... Това е игра на думи, куче. Аз преправих Пушкин така. Промених буквите и излиза, че... Дявол го знае какво излиза... Аз знам, че моят век е веч без-ве-рен, но за да продължи живота ми... да продължи, продължи... И в Москва отидох кой знае защо не с влака, а с камион на автостоп. Отбих се у Светлана Кузнецова и когато тя отвори вратата изкрещях високо, та стълбището проехтя и съседите се показаха: „И като Пушкин аз повтарям отново: Тъгата ми е светла! Тъгата ми е светла! Тъгата ми е Светла... на Кузнецова!...“. Тя се зарадва, изтича да се преоблече, сигурно е излязла с някой супер костюм, със супер панталон, но аз вече си бях отишъл...

След това в Соколники край езерото седях срещу Ленинградския пазар и гледах как на брега на езерото строят кинотеатър. Беше горещо и безветрено. Строителството се отразяваше във водата. Устойчиво и непоклатимо. А след това духна вятър. И зданието, и хората, които го строяха, затрепкаха във водата и изчезнаха, всичко изчезна, както при нас с Юлка. Усетих се, че и аз като тези отражения цял съм затрептял и изчезвам. За да се убедя, че не изчезвам, даже се опипах с ръце. Чувството за изчезване ми мина, но мисълта за неустойчивостта на всичко земно остана. Може би всичко е само неустойчиво и несъществуващо отражение на съществуващ някъде си устойчив и непоколебим свят, на хора, на чувства. Какво съм аз? И кой съм аз? Отражение на човек изтрито от лицето на земята от простия полъх на злобните думи: „Валентине, престани да ме бомбардираш с твоите писма...“. Изтрито едва ли не напълно, едва ли не до смърт. А само до вчера аз бях уверен, че едни хора на тоя свят се раждат баби и дядовци, други — татковци и майки, а ние се раждаме деца, за да поотраснем малко и да бъдем винаги млади, млади... И внезапно всичко се разклати, всичко се размести. Целият свят и всичко на света се разпълзя нанякъде, разтрещя се, задвижи се, втурна се, побягна,

започна да умира, започна да изчезва... Нали си мислех, че никога няма да умира, а после си мислех, че няма да живея... Почти изведнъж всичко се разлетя, всичко в живота ми, което беше здраво закотвено от някакви си невдигнати котви. Интересно как се казваше онова куче? Или отражението на онова куче? Нали и то значеше нещо в моя живот?

А в Строгановското училище — където се учат за художници — аз нарисувах нещо на някакъв преподавател и исках да ми даде бележка, че съм гений... „Мен ми трябва тази бележка да я покажа на Юла — казах аз, — тя да разбере кого е загубила.“ „Може би не вярвате, че съм гений, тогава ей сега ще ви докажа“ — казах и нарисувах магазин за художници, в които продавачът продава лаврови венци като шапки и на венците са поставени даже размерите на главите: петдесет и четвърти, петдесет и пети, петдесет и шести, петдесет и седми... това е точно размера на моята гениалност, но аз не искам да рисувам гениално! „Аз искам... аз искам... аз искам да знам какво е станало там... в Рига...“ — казах, и заревах. Преподавателят разбра, че се е случило нещо, дето не е свързано с тази бележка, която му исках. Даде ми своя телефон и ми каза, че днес заминавал за чужбина и да съм му позвънил, когато се върне, и че той не може изведнъж да разбере дали съм гений, или не съм, и ако аз, моля ви се, му докажа, че съм гений, той ще ми даде такава бележка. И все ме милваше по главата, като че му бях син... Случва се, викаше ми, човек да го чака такова голямо бъдеще, с което той просто не може да се справи. А друг го чака, чака и не може да дочака... И все ме галеше по главата като че му бях син. Посъветва ме още да не се увличам по пиенето... Ама не бях пил, не бях пил, аз изобщо досега още нито капка не съм слагал в уста! А той ми каза, че всички така казват. Знам!... Какво знам? Нищо не знам... Не, знам, знам, че е глупаво да приключиш с живота, без да знаеш какво все пак се е случило там, в края на началото на твоя живот... „Аз знам, че моят век е веч безверен, но нека продължи живота мой.“ Нека, нека Юла ми каже всичко, като ме гледа в очите... И да няма никаква подла тайна, всичко да е тъжно и ясно, както наесен в градината, когато всички дървета са голи.

II.

Седяхме край масата, която изнесохме от верандата на поляната, с Бон-Иван, с най-добрия, верния и честно казано единствен приятел на нашето семейство.

Той явно репетираше с мама някакъв реприз, защото преди няколко минути излезе от вилата в клоуновския си костюм, с огромна чанта в ръце и уморено се отпусна в креслото, разпръсквайки около себе си ухание на тютюн и дим. Аз се откъснах от книгата и погледнах Бон-Иван. Той ми се усмихна весело, и аз му се усмихнах, но съвсем невесело и пак забих нос в книгата.

Четях „Чисти езера“ от Юрий Нагибин и хич не можах да вникна в съдържанието, защото в тая минута бях далече от Чистите езера, с мислите си бях в друг район на Москва, припомнях си как привечер вървахме с Юлка по някакви криви улички в стария Арбат, вървахме и четяхме редките надписи по стените на къщите. Юлка много обичаше това занимание. Разните там безсмъртни и класически „Те плюс Вера равно на...“ или „А. Сидоров Фантомас...“, „Семейство Лаврови не са на ред...“. Един надпис много ѝ беше харесал: „Пупс е умник и психопат, такава гнусна личност“. Вървахме и тя непрекъснато повтаряше: „Пупс е умник...“ и т.н. И даже веднъж го пропя. А след това спря пред някакъв частен гараж, взе парче керемиди и написа на стената: „Аз никого не обичам.“ — и спря да пише. Защо тогава се спря? Защо се обърна и ме погледна изпитателно? След това написа: „Освен...“ — и пак се спря. Отново ме погледна. И чак след това дописа моето име. Защо тогава направи тези две паузи? Къде беше истината — в думите или в паузите? Какво се криеше зад всичко това?

Вдигнах глава от книгата и попитах Бон-Иван какво значи да си правдив. Той помисли и каза:

— Кой знае защо някои мислят, че да казваш истината, значи да говориш това, което ти е изгодно да говориш в даден момент... — и още каза: — Интересно, защо по цял свят в съда искат да се закълнеш, че ще говориш „истината, само истината, нищо освен истината...?“. — Той се подсмива.

— В Гражданското също питат — казах аз — свободно и искрено ли желаете да станете... негова жена...

Бон-Иван помисли нещо, но си замълча.

А какво ми казваше Юлка? Каква клетва изричаше, когато говореше? Кълнеше ли се въобще? Късно се сетих за това. Не, още тогава нещо ми мина през ума, нещо като съмнение, някаква тревога и безпокойство. Пак забих нос в книгата, но в това време на верандата се чуха високи гласове, вратата се отвори и на прага на вилата се появи баща ми, а след него влезе мама. Спорейки за нещо, те почнаха да се приближават към нас.

— Но опера на филм е нещо ужасно — викаше високо баща ми. — Нито да се гледа, нито да се слуша.

— Защо да е ужасно? — попита мама, като седнаше.

— Ужасно! — потвърди татко. — Също така е ужасно, когато по поръчка на Министерството на народното здраве снимат филм за грипната епидемия по системата на Станиславски. — Той наля чаша чай от самовара и я подаде на мама.

— Защо да е ужасно? — повтори мама. — Нашият „Пир по време на чумата“ например го похвалиха.

— Кино-пир по време на кино-чума — пошегува се татко, наливайки си чай.

— Между другото — каза мама — нас ни хвалиха по-остроумно, отколкото ти ни ругаеш.

— Кой ви е хвалил? — запитва високо татко.

— Трябва ли ти да знаеш кой? — отвърна мама. — Хората ни хвалеха! Хората! Иванов! Петров! Сидоров! Художественият съвет ни похвали!

— Атмосферата на масата се сгорещи — каза Бон-Иван. — С атмосферата можеш да си изгладиш панталоните...

— Хората! — каза баща ми със своя красив тенор. — Хората са откровени един с друг само във влаковете, а не на художествен съвет.

Бяхме свалили масата от верандата на поляната пред вилата ни. Погледнах баща ми. Той беше седнал препасан, както обикновено, с глупашка женска престилка и се загръщаше с топъл шал. Придържаше го грижливо с ръце около шията си така, както бе привикнал да прави от времето, когато още е пеел в Большой театър, а не както сега да свири на балалайка в оркестър от народни инструменти.

— Те са искрени само с непознати. Пътуват случайно заедно в едно купе и затова не се боят да бъдат откровени! — продължаваше баща ми.

— Ти си зъл — прекъсна го мама. — Зъл си, защото си неудачник. И разсъждаваш така, пак защото си неудачник.

— Приятели мои, приятели мои — намеси се в разговора Бон-Иван, вдигайки ръце, — знаете ли вие какво значи стоматологично многоточие? — Баща ми и майка ми замълчаха и продължиха да мълчат, докато Бон-Иван не каза: — Не знаете ли? И аз не знаех, докато не попаднах на един забележителен зъболекар — и разбрах. Друг път, като ме налегне зъболекарят с бормашината сякаш ми пробива не зъб, а главата. А този работи с многоточия, почисти зъба, направи пауза, после пак с машинката, пак пауза... Така че — обърна се той към майка ми, — Машенка, вместо дума, многоточие, вместо дума — пауза.

— Той разсъждава като мизантроп! — продължи майка ми без никаква пауза. — Да, да, като мизантроп! Като човеконенавистник.

— Мизантропът — каза татко — мрази всички хора, а аз мразя само тези, които заслужават!

— Не пред децата — каза мама.

Действително по-рано баща ми и майка ми никога не разговаряха така пред мен и Наташка. Така е, помислих си, в края на краищата растем не само ние, но и родителите.

— Децата трябва да имат философия. Трябва да знаят, че има различни хора — каза татко. — Нас в Консерваторията ни наливаха в главата, че всички хора около нас не са хора, ами ангели. Но, боже мой, тия „ангели“, всички те пет пари не дават за моето нещастие! Боже мой!

— Стига! — каза мама. — Стига си се правил на палячо!

— Няма стига! — викна баща ми. — Няма да престана! Аз искам моите деца да съдят за хората по хората и за живота по живота, а не по филмите и по оперите!

— Млъкни бе, Хладник такъв! — подвикна му майка ми.

Когато мама вика на татко Хладник, значи лошо му се пише. Тя му напомня, че цял живот е бил хладен и не е успял да закипи, да се изяви. „А можеше да закипи — казваше мама, — да закипи, та да го разбере цял свят!“ Татко започнал да „кипи“ още в консерваторията.

Имал поразителен глас. Тенор. Можел да изпълнява и лирически, и драматически партии.

Да, ако тогава на спектакъла в Большой театър беше взел това проклето „до диез трета октава“, ако не си беше загубил гласа, нямаше да свири сега в оркестър от народни инструменти. Пращали го да стажува в Италия в театъра с „Ла скала“. А в Большой театър веднага му дали да пее Дубровски. Само че вместо в арията „О, нека те забравя, скъпа“ да вземе най-високата нота („Нека предишното щастие да намеря... намеря...“) той така се развълнувал, че я взел една октава по-ниско. Всички зрители в операта ахнали от учудване... а на мама ѝ станало лошо в ложата... от тогава татко си загубил гласа...

Веднъж Наташа свиреше на пиано, аз се приближих до нея и попитах:

— Къде е до диез трета октава?

Наташа тикна с пръст самия край на клавиатурата и прошепна:

*— Не знам дали ще разберете,
или разбирам само аз,
че на невероятна нота
уби се славея тогаз...*

Каза го и още веднъж докосна с пръст „невероятната нота“. Нотата се роди, поживя малко във въздуха и умря.

— Ти за татко ли? — попитах.

— Как да ти кажа... Марина Цветаева го е написала за Маяковски.

Наташа затвори пианото и излезе от стаята. Аз вдигнах капака и погледнах с ненавист „невероятната нота“, почаках, докато чакълът през прозореца не погълна Наташините стъпки, след това поех дълбоко — сякаш помирисах роза, както правят певците, а после полугласно, тихо, както татко, когато се разпяваше, изпах: „... нека предишното щастие да намеря... на-меря-я-я“ и... взех нотата. Нещо у мен се удиви и заохка: не вярвах, че съм взел тази „невероятна нота“. Отидох до пианото с магнетофона в ръце, включих на запис, още веднъж вдъхнах аромата на розата и тихо пропах: „... нека предишното щастие намеря! Намеря-я-я!“ и отново я взех, отново можех, а баща ми

не успял. Ако не е започнал да нервничи на премиерата, ако не се е уплашил, сега аз щях да бъда син на знаменития тенор от Большой театър, а не син на обикновен музикант от обикновен оркестър. Може би за Юлка това също щеше да има някакво значение. Бащата на Бендарски е дипломат. Мисля, че беше първи секретар на посолството в Америка...

— ... Сега говорим за моя филм, а не за хората — майка ми още веднъж прекъсна баща ми.

— А какво отношение имаш ти към този филм? — попита я той, злобно като никога.

— Как какво? Все пак аз съм режисьор на този филм!

— Режисьор е постановчикът, а ти си администратор, обикновен администратор — каза татко. — Да не би да не знам? Знам, снимал съм се!

— Виж какво... — каза мама. От вълнение гласът ѝ секна и тя започна да кашля.

— Приятели мои, вие разбирате думите си съвсем буквално. Между впрочем — каза Бон-Иван, — наскоро бях на гастроли из провинцията. Отивам през почивния ден в театъра. Поставяха някаква комедия на местен автор, нещо за млади геолози. Симпатична история. През първо действие един от героите окачи на стената в общежитието пушка. Така си висеше през целия спектакъл. А в последното действие на най-неочакваното място тая пушка взе, че гръмна. Макар да съм бивш танкист, щях да получа инфаркт, а съседката ми припадна. След спектакъла отидох при режисьора. „Какво беше това — питам го — грешка ли?“ А режисьорът ми вика: „Защо да е грешка? Това беше по Чехов. Не помните ли, че Чехов е казал: «Ако през първо действие сте окачили пушка, в последното действие тя трябва да гръмне...».“ — Бон-Иван замълча.

— Смешно — каза мрачно татко.

А мама търпеливо изчака да свърши разказа на Бон-Иван и отново пламна.

— Той ако на сцената взимаше такива високи ноти, като в разговор на маса... — каза мама на Бон-Иван. И отново на татко: — А после ми говори за философия и къде хората са по-откровени: във влаковете или на художествен съвет!

След това мама стана от масата и тръгна през поляната към вилата.

„Къде си наша чаена лъжичка? Къде си, дявол да те вземе?“ — помислих аз. Моята сестра Наташа, когато родителите ни се карат, е като чаена лъжичка в чаша, в която наливат вряла вода, не позволява на стъклото да се счупи!

— Извинявай! Не исках да те обидя! — жално каза баща ми подир мама. — Аз нямах предвид лично теб, а въобще тая професия... Винаги така се случва.

Мама вика на баща ми Хладник, а аз му викам... Помпадгия — в добрия смисъл на думата. Ако да речем навън времето е хубаво, като заговори за него татко, изкарва го, че е изключително. Впрочем, той прави така и когато времето е никакво и на самия него общо взето не му се иска да надува фактите.

— Каква хубава вечер — каза тъжно той.

„Започна“ — помислих си.

— А щурците как пеят!... А звездите!... Вижте само как светят тая вечер звездите!...

Нито аз, нито Бон-Иван не поддържахме татковите помпания, той някак си притихна, виновно потърка почервенялата си плешивина и шепнешком ме попита:

— Ти защо не ходиш да позираш на Сто-Гро?

Помислих какво да му кажа и казах:

— Бях много зает...

— Нали си във ваканция — отново ме попита шепнешком баща ми, — с какво си толкова зает?

Исках да му кажа, че със самоубийството си, но си премълчах.

— Не ми изглеждаш добре — каза татко.

— Глава ме боли — отвърнах му.

— Къде те боли? — попита ме той.

— Тука — казах, като посочих сърцето си.

Баща ми се намръщи.

— А сърцето?

— Също ме боли.

— Къде?

— Тука... — докоснах с показалец главата си.

— Всичко се обърка — каза татко. — И не само в къщата на Облонски...

Той потръпна, сякаш му стана студено, после скочи от стола и бързешком закрачи към вилата. Пресичаше поляната с големи крачки, висок и строен, но някакъв жалък, жалък, и мен ме беше срам да го гледам. Кажe нещо умно, но злобно, а после се извинява като добряк и глупак. Парцал! Измъкнах от джоба на куртката си бележника и флумастер и нарисувах такава картина... Така значи... Двор на вила. На въжето се сушат бельо и мъж... От мъжа тече вода... До него стои жена. Съседката я пита: „Мъжа си ли сушите?“ — „Сега мих пода с него“ — отвръща жената.

Стана нещо. За Бордигера го бива. Бордигера е старинен италиански град, в който Чезаре Перфета (има такъв италианец) провежда международни хумористични изложби. Аз искам да организирам там моя самостоятелна изложба... С течение на времето.

Надигнах се от шезлонга. От вилата се чуваха татковия и маминия речитатив, говореха като в опера, двамата едновременно, без да се слушат един друг. Всеки гледаше да си пробута мисълта, без да си чака реда. Колкото години живеят заедно, толкова години си изясняват отношенията.

Веднъж Бон-Иван учуди Наташа с гатанка, с която тя пък учуди мен: „С какво се занимават всички хора на земята едновременно и поотделно?“. Оказа се, че всички си изясняват отношенията! Държава с държава, правителството с народа, учреждения с учреждения, роднини с роднини, приятели с приятели, мъж с жена си, жена с мъж си и т.н. Да вземем например нашето семейство... Или мен лично... За мен може да се каже, че съм най-изясняващият се от всички изясняващи се...

Бон-Иван стана от масата, свирепо заби фаса в пепелника и каза:

— Измислих много смешна атракция за парка: стая на смеха... през сълзи... — Запалвайки цигара, той разпъди дима с ръка и каза: — Вървя из Кисловодск и виждам на прозореца на един санаториум жена. Тя жадно дръпна от цигарата, изпусна кълбо дим и каза: „Въздухът е съвсем друг, не е като в Москва“.

Моите родители продължаваха да спорят.

— Ще започна да работя като еталон на човешките отношения... Имам опит... — избоботи Бон-Иван. Той тръгна и заговори ритмично

като че редеше стихотворение — Многоточие. Машенка, многоточие, Сашенка, многоточие. Многоточие, Яшенка. Многоточие, Коленка. Многоточие, Оленка...

Отстъпих няколко крачки от масата, и легнах на тревата, като си запуших ушите. В тревата цвърчаха със своите милиционерски свирки щурците, като че ли в тая трева през цялото време и при тях ставаха някакви нарушения на някакви правила и изясняване на някакви отношения.

Може би действително напразно не ходя да позирам на оня Сто-Гро? Впрочем фамилията му е Сто-Гронски. Той на картините се подписва Сто-Гро. Гронски е художник. Според неговите думи той е мъдрец, който е изживял живота на глупак. Ние с татко и Бон-Иван му позираме. Той рисува картина за Бородинската битка. Нарича се „Генерал Раевски благославя синовете си преди боя“. Имало е такъв исторически епизод през дванадесета година. Само че не знам защо му е нужна тая картина за Бородинската битка и за тоя генерал Раевски. Генералът благославял — нека си благославя.

Казват, че Сто-Гронски на младини нарисувал гениално една картина, но тя изгоряла, а после все не успявал да повтори успеха си. Почнал да се озлобява. Да завижда на другите. Да работи за пари. Те имат кола, а той да не е по-долу?... Друг си купил вила, а той да няма ли?... Почнал да изографисва черкви. Светци мацал. Забогатял. Събрал най-хубавата колекция от икони в Москва. И все си викал: ще направя нещо истинско на тридесет години. След това отложил до четиридесет години, до петдесет, до шестдесет...

Той работи интересно: рисува картината и мисли на глас. Преди два месеца по време на сеанса непрекъснато мислеше за Ревизор. Идва, викаше, такъв момент в живота на всеки човек, когато при него пристига Ревизор, но не Иван Александрович Хлестаков, а оня, пратен по височайша заповед. С една дума — Ревизор. При щастливите, вика, Ревизор не идва, при нещастните идва на младини, а при най-нещастните късно, много късно...

Има бяла къща край Москва. В кухнята му виси картината на някакъв добър художник, защото няма къде повече да окачва. Бон-Иван казва, че той е Сто-Гронски, защото всичките си работи е започнал от сто — от сто рубли, от сто приятели... Но общо взето той е някакъв

тайнствен човек. Татко каза да не споменавам пред мама нито дума за него.

Запуших си още по-яко ушите и казах: „Хората са откровени само във влаковете“. Просто повторих татковата фраза, наистина с възмущение, защото тия таткови думи действително ме възмутиха. А сега аз изглежда разбирам баща ми и съм му благодарен за това откровение, защото даже всичко в семейството ни да беше нормално и татко да се държеше като истински татко в къщи, все едно, аз вече не бих разговарял с него, а бих си купил билет, да речем от Москва до Тула, и по пътя за всичко щях да си поговоря откровено с някой непознат мъж. В къщи няма с кого да си поговоря по мъжки. Освен с мама. Няма с Наташка, я! Разбира се, тя е умна, но първо ми е сестра, второ е малко по-голяма от мен, а трето, сетих се как веднъж споделих с Наталия една тайна. Е, не съвсем тайна, а нещо, което засягаше само мен. Тя ми каза: „Защо ходиш все сам... Да беше казал на някое момиче «Обичам ви!»“. Аз й отвърнах, че вече съм го казал. Тя ме попита: „На кого?“. Казах й: „Не знам. Седях една вечер в градинката — сам, разбира се, през пролетта, разбира се. Пъпките на дърветата тъкмо се пукаха, прогърмяха ми ушите. Пукаха силно, като изстрели от автомат, ту единични, ту като откос. Имаше и луна, разбира се, с повишено налягане на неподобната си светлина. Внезапно прошепнах: «А аз ви обичам!»...“

„На кого прошепна?“ — запита Ташка. Аз й казах, че не знам и ще търся да разбера на кого съм го казал... Още не знаех, че съм казал тези думи на Юлка. Наташа разказала за нашия разговор на Мамс. А Мамс разказал на мама. И мама каза: „Ето ти сюжет!“.

Мамс написал киносценарий по този повод. Аз се скарах с Ташка заради всичко това, а тя заяви, че „писателят не е спестовна каса и не е длъжен да пази тайната на влоговете...“. Така че татко е прав: с непознати все можеш нещо да споделиш, но със своите...

С татко, макар да е мъж, няма как да поговориш, защото в нашето семейство татко е по-скоро не татко, а мама: за съжаление той пере, той готви, и на пазар той ходи, и глади... И с мама, която и тримата ни държи в ръцете си, и с нея няма как да се поговори като с баща, така, истински, по мъжки, тя, макар да ни е и вместо баща, но все пак е жена.

Не, нека някой да се опита да ми обясни защо: „Валентине, престани да ме бомбардираш с писмата си“, а не примерно: „Алек, случи се нещо неочаквано и ужасно, но знам, че ти ще ме разбереш...“. Нали всичко може да се обясни човешки, даже подлостта... Да се обясни... Подло е, разбира се, и, разбира се, гнусно е да се обяснява именно тая подлост. Но да се обясни.

Важното е, че е накъсала писмото ми, а после всички късчета, до едно, е сложила пак в плика... Аз ги залепих, не знам само защо... Да беше ги хвърлила и Рижкото море или в рижкото кошче за боклук... Представям си какво ѝ е било лицето през това време, когато е събирала тия парченца и ги е пъхала в плика. Между другото, знае се, че щом изведат кученцата на разходка, те със задните си лапи ще заличат следите, които са оставили. Но от къде те знаят, че грозното не трябва да се гледа от другите, та го заравят? Но знаят! Нали знаят? А те нали са кучета... С кого ли? С кого ли? С кого да си поговоря и да се посъветвам?...

Николай Павлович, господин Чехов, нарисувайте ми моята позната добра в моите Соколники! Не разбирате ли, че няма никого на пътя... никого...

III.

Внезапно си спомних, че в Строгановското училище покрай другото убеждавах онзи човек, че всички неточно илюстрират Гогол „И Боклевски неточно! И Карловски! И Агин!...“ — „Всички ли неточно!...“ — пак ме пита той, и аз се поправих, казах му: „Е, не съмсем точно!...“ — „Ти единствен ли точно...“ — „А аз точно!“. За кой ли път се задълбах в началото на „Мъртви души“, където се описва влизането на Чичиков през вратата на странноприемницата в губернското градче Н. Н. и как двама руси mužiци спорят дали колелото на бричката на Чичиков ще издържи „ако се наложи до Москва или няма да издържи“.

Сега ми се стори, кой знае защо, че в Строгановското училище не се хвалех, не, не се хвалех... Просто ми се изясни повече отколкото порано как да се рисува Петрушка, Селифан или тия двамата mužiци, които спорят.

Опитах се да си представя mužiците, Селифан и Петрушка, но мислите ми за Юлка отново се объркаха в главата ми като оная футболна навалица, в която попаднах веднъж при метрото на спирка „Динамо“, и както тогава, така и сега на помощ ми дойде Бон-Иван — тогава лично той, а сега неговата спасителна мисъл. Как беше казал? За оптимизма на младостта. Че този именно оптимизъм на младини извира от съзнанието, че като има неприятности, младият човек усеща, че ще има още много неприятности, докато старият човек си мисли: ах, дори неприятностите ми вече няма да са много!

Излиза, следователно, че трябва да изпитам нещо като щастие само от мисълта, че ми предстои да изпитам още много мъки по тази Юлка Ювалова. Опитах се да изпитвам радост от всичко, което се случи, но нищо не излезе.

— Юлка си дойде! — извика ми шепнешком Финист, влизайки през прозореца. — С колата на Бендарски!

— Как с Бендарски?... Защо с Бендарски?... Не може да бъде!
Сигурно нещо ми стана, защото Финист ме запита изплашено:
— Какво ти е? Да не ти е лошо? Какво ти стана?

Отпуснах глава върху ръцете си и си помислих: „Ето значи кого са нервирали моите писма“.

— Нищо, нищо, кой знае защо сърцето ме боли ужасно в главата, а главата... в сърцето — казах ли го, или само го почувствах? — Кажй нещо, Финист! Недей да мълчиш, най-важното е да не мълчиш! Говори ми непрекъснато!

И Финист ми разказа най-различни подробности за колата с розите, за Умпа със Сулка на мотоциклетите! За Юлка с Едуард Бендарски, които са като годеник и годеница! Годеник! Годеник! Ето значи кой бил годеникът. А аз си мислех, че е някакъв си рижки състезател. Юла веднъж ми казваше, че ако не дай боже нещо се случи с мен, тя ще катастрофира с мотоциклет или ще се омъжи за мотоциклетист състезател. Тогава ми се хареса, че да катастрофира или да се омъжи за друг за нея е все едно! Ето значи кого са нервирали моите писма! Ето кого! Ето кого! Истинското си лице човек показва само в съня си. Забелязал съм го. Наяве то може да не е истинско, а репетирано пред огледалото като маската на клоун, докато на сън човек не се контролира. Лицето на мама например, когато тя спи, е от добро по-добро, а когато е будна е жестоко, даже злобно, лицето на татко през деня е весело, а щом заспи, е като на великомъченик. Лицето на Наташа — и на сън, и когато е будна, е винаги хубаво. А Юлка? Преди заминаването карахме като бесни мотоциклета, после тя се измори, спряхме да си починем и тя заспа в гората. И лицето ѝ беше ужасно, сякаш нещо я измъчваше. Едва сега разбрах, че тя още тогава е знаела, вече е знаела, че с мен нещо ще се случи...

Сега вече с мен се случи „нещото“. Но Юлка не катастрофира, а се омъжва за мотоциклетист, само че не за някакъв си там рижски Бруно, а за московския Едуард Бендарски — поне да беше за непознат, а тоя е от нашата вилна зона. Ако те убиват, нека поне да са непознати хора. Юлка по-рано хич не му обръщаше внимание. А аз му обръщах. Харесваше ми. Само че лицето му е някакво... безизразно. И си прави маникюр, ние с Юлка го видяхме във фризьорския салон. И носи каска, когато играе волейбол, и колата си кара с каска. Много си пази главата от всякакви удари. Юлка му се смееше за това. И при него, ако възрастните са във вилата, идват едни хора, ако възрастните ги няма — съвсем други. Ние с Юлка веднъж в гората едва не налетяхме на тяхната компания, бяха тъкмо „съвсем другите хора“. Бяха на излет в

гората. Едуард, Таня Рис — студентка в МГУ^[1] и манекен във Всесъюзния дом за модели, припечелва там, тя има страхотна фигура. На този излет бяха и приятелките на Таня също манекенки. Беше и Пан Спортмен, така му викаме на Умпа, приятелят на Бендарски, освен това Проклов със Сулкин — те са вече от приятелчетата на Умпа. Когато ги заобиколихме и спряхме, аз нарисувах локва, колата на Едуард, отворена бутилка коняк, магнетофона свири, списанията „Базар“ и „Божур“ захвърлени на тревата, след това изрисувах цялата Едуардова компания и написах: „Под ауспуха на джаза“. После започнах да говоря така, както би говорил Бендарски, обръщайки се към Таня Рис:

— Таня, иди до колата, която ние с татко купихме в Хонг Конг и измъкни куфара, който купихме в Хонолулу, от куфара извади чантата, която купихме в Рио де Жанейро, а от нея вземи пешкира, който купихме в Париж.

Юла се засмя и каза:

— Ти забеляза ли, че лицето му е като на птица, безизразно? — Как можа толкова точно да го определи! — Нарисувай го като птица.

— Искаш ли през нощта да нарисувам на колата му „Специална“ — попитах Юлка.

— Екстра ще е! — засмя се тя.

Между впрочем в гората Едуард и приятелят му Умпа бяха във фракове.

Спомних си също как веднъж се носехме с Юлка на нейния мотоциклет към Коломенское и ни настигна с колата Умпа — приятелят на Бендарски, и започна да ни притиска към канавката. Както обикновено аз седях зад гърба на Юлка и я бях прегърнал през кръста. Умпа едва не ни блъсна в канавката. Но в това време на мотоциклет ни догони Едуард, заплаши с юмрук Умпа и той ни остави на мира.

— Финист, разправяй ми, непрекъснато ми говори. Разкажи ми нещо за твоя живот.

— Спомням си веднъж... — каза послушно Финист.

Аз си спомних как още същата вечер Сулкин и Умпа ме срещнаха на гарата и Умпа ми каза: „Докога ще висиш като раница зад гърба на това момиче?“. А Сулкин ме измери с поглед, стисна юмруци и каза: „Значи ти си голям майстор да се криеш зад чужд гръб?“.

Бендарски тогава мина край нас, хвана Сульо за ръцете и ми каза мрачно: „Махай се!“. И тогава си помислих, че напразно го нарисувах „Под ауспуха на джаза“. Оказа се сериозен младеж. И сериозен, и възпитан. Син на дипломат и бъдещ дипломат. Мисля, че е четвърта година студент в Института за международни отношения. Аз от яд ли си помислих тогава така за него, или от лошо предчувствие? Понякога се улавях, че едва ли не му подражавам в нещо. В походката или в маниерите. Мисля си, че Едуард Бендарски е истински мъж в оня смисъл, в който го каза на Наташа маминия сценарист, а тя на мене: „с юмруци на тялото и душата“. Юмруците на тялото, това са телесни юмруци, а юмруците на душата са сигурно моралните юмруци. С една дума — философия. Когато Наташа ми разказваше това, стисна мъничкото си юмруче и скептично го погледна. Запитах я:

— А как се стискат юмруците на душата?

— Най-напред трябва да се сдобиеш с тях.

— А какво трябва да направиш, за да сдобиеш?

— Трябва да разбереш.

— Какво да разбереш.

— Да разбереш какво става.

— Как да разбереш?

— Например както го е разбрала Катюша Маслова във „Възкресение“. Катюша е обичала Нехлюдов, мислила е, че и той я обича, толкова го е чакала, а той през това време е играел на карти.

Наташа свали едната си ръкавица и като докосна с пръст устните си, каза тихо наизуст: „От тази страшна нощ Катюша престана да вярва в доброто. Преди това тя самата вярваше в доброто и мислеше, че и хората вярват в него, но от тази нощ тя се убеди, че никой не вярва в това“.

А при друг човек става обратното. Отначало той, да речем не вярва в нищо: нито в доброто, нито в любовта, а след това среща някакъв Антинехлюдов, добър, хубав, порядъчен, и тази среща го кара да започне да вярва във всичко добро. Изобщо, при всеки човек трябва да има „от тази нощ“, „ден“ или да речем „от сутринта“, убедила се или се убедил, че... но че... Бендарски сигурно го има това „убедил се, че“... Само да можех да разбера какво значи това „че“? И в какво се е убедил той? Според мен той е хитрец. Оня Генка Умпа се фука, а Бендарски си мълчи. Интересно какви са юмруците на неговата душа?

На вилата не даваше мира на Юлка, не той самият, а Умпа. Може би Едуард е действал чрез Умпа. В такъв случай картината е съвсем различна. Портретът на Бендарски е съвсем друг. Трябва да се прерисува. Както казва Гронски, в живота човек рядко прилича на себе си и гледа да скрие „главната идея на своята физиономия“. Тук той повтаря Достоевски. У мен например няма никакви юмруци, нито телесни, нито душевни. До Юлка не ми се беше случвало „и от тази страшна нощ Катюша разбра“... А сега се случи: „И от това страшно писмо...“. А „юмруци на тялото“ нямам заради блъсканицата, в която попаднах едно време на спирка „Динамо“. И жизнен опит нямам. Тоест вече имам. А Бон-Иван казва, че най-главното е опитът на твоя живот да не стане враг на живота ти. И така се случва, казва... Защо ли толкова се натисках тогава за тоя футбол? И футбола не го обичам много. Запалнянковците реват като ранени динозаври... Въпросът е, че по време на мач можеш да скицираш такива типове... А татко и Бон-Иван като че ли предчувстваха и не искаха да ме вземат.

— Едно билетче повече? — ни питаха от преди Академията „Жуковски“.

Ние, дето имяхме билети, едва успяхме да стигнем до стадиона, а след мача попаднахме в блъсканицата — по-точно аз попаднах. Трябваше да се измъкна от тълпата, която се беше втурнала към метрото, към южната врата. Бон-Иван ме хвана за яката и ние се оказахме един до друг. Отзад натискат, напред се опъват, отстрани те притискат, а конна милиция обградила прохода до самото метро и гледа от конете тълпата. Вече почнах да се задушавам. Татко през цялото време крещеше: „Тук има дете! Какво правите!“. А аз гледах към метрото и си мислех: „Ще доживея ли до входа на станцията или няма, или и нас и Бон-Иван ще ни смачкат?“. Добре че през това време тълпата внезапно се люшна и всички ние заедно, сигурно сто души, се строполясахме... След това по целия път ми се гадеше. Бон-Иван мълча през цяло време, бял като платно. А татко чак до вкъщи повтаряше все едно и също: „Можехте да загинете! Можехте да загинете!“...

А през нощта, кой знае защо, пак попаднах в тая блъсканица, само че на сън. И пак татко крещеше: „Тук има дете! Какво правите!“... От тогава... кръвното ми се вдигна. Щом попадна и в най-

малката тълпа, почва да ми се струва, че отново ме притиска от всички страни, както тогава...

— Знаеш ли какво каза вратарят на ЦСКА, Третяк? — попита ме Финист. — Несполуката трябва да се изживява колкото се може по-скоро!

— Още един такъв физкултурен съвет — отвърнах му — и ще ти понижа... ръста!

— Искаш ли да пропъдим цялата тази компания? — попита Финист. — Ще доведе моите баскетболисти и ще им дадем да се разберат. Сега ще почна нарочно да организирам тренировките тук.

Погледнах към Финист — природата беше ускорила ръста му в крак с времето и го бе извишила почти два метра — и отрицателно поклатих глава. Веднъж бях казал на мама, че нашето поколение е по-високо от нейното поколение с десет сантиметра. „Не е по-високо, а е по-дълго!“ — отвърна тя. Някой е по-дълъг. А някой е по-висок! Финист например, той е и по-дълъг и по-висок. Той е добър. Душата му го е извисила.

— Няма нужда, Финист. Няма нужда — повторих.

— Ти няма да се справиш с тях, а ние ще се справим и нищо няма да ни направят. В нашия отбор всички са под шестнадесет години. — Финист ме погледна и разбра нещо по изражението на лицето ми.

А аз уморено повторих: „Няма нужда... Няма нужда...“. И с яд си помислих, че тая Татяна Рис е виновна за всичко.

Бендарски с нея... Какво с нея?... Е, срещал се... Казват, че неотдавна завъртяла главата на цял Париж, тя там показваше роклите на нашия Всесъюзен дом на модата. Париж покори, а не можа да задържи Бендарски.

— Нищо не трябва да се прави — повторих аз. — Финя, мой център-нападателю, не довеждай баскетболния отбор.

— А защо?

— Защото необикновеното вече приключва.

— Кое необикновено?

— Необикновеното, Финист, е такова... например, когато Качалов, имало такъв знаменит артист, започнал да умира, той казал: „Започва нещо необикновено“. Разбираш ли, Финист, той казал „започва“. А аз казах „свършва“. Защото всичко вече умря...

— Рано погребваш — каза Финист. — Мачът не е свършил още.
А аз започнах да му обяснявам, че има такъв художник, Гронски.
Той бил в Ленинград през белите нощи...

— Знаеш ли какво значи бели нощи? Виждал ли си?

— Не съм виждал, но знам — отвърна Финя. — Когато е светло като ден.

— Като ден, Финист, вярно — казах. — Ето защо, Финист, лястовичките в Ленинград...

— Птичките лястовички! — повтори след мен Финист.

— Ето защо тези добри и трудолюбиви лястовички през време на белите нощи полудяват.

— Полудяват ли? Защо? — попита Финист.

— Защото приемат бялата нощ за ден, разбираш ли, и все продължават да си строят гнездата, докато паднат безсилни на земята... И аз също приех бялата нощ за ден... Юлка — не е ден, Юлка е нощ, макар и бяла. Не искам повече да я виждам... И няма... Няма!

И още дълго лъжех нещо по този повод и Финист, и себе си. Лъжех за всичко, освен че ми се харесва Едуард Бендарски. И какво от това, че ми се харесва. Може и аз да му се харесвам. Все едно! Все едно, Юлка трябва да ми обясни всичко, все едно, ние с нея трябва да поговорим, затова, когато Финист ми каза: „Юлка пристигна!“ — веднага поисках да я видя, веднага, в същата минута, в същата секунда. Поисках така, както тогава, когато за пръв път почувствах, че обичам Юла. Когато разбрах, че оня път в безлюдната градинка на лунна светлина на нея съм казвал: „Обичам ви!“. И сега я обичам. Също така! Както тогава!... Също така!... Още по-силно!... По-силно от най-силното!... Но тогава в това нямаше нищо страшно, нито срамно, а сега, не, след писмото и след всичко, просто не очаквах от себе си тази любов... Това е някакво странно чувство... някаква втора любов...

— Приказвай, Финист, приказвай! Разкажи ми нещо смешно, нали ти се е случвало нещо смешно... Макар че кой знае защо ти нямаш чувство за хумор. Защо нямаш чувство за хумор или чувство за ирония? А съдбата има. Нали казват — ирония на съдбата, значи съдбата има чувство за ирония, и чувство за хумор и може би даже и за сатира. Приказвай, Финист, разкажи нещо...

— Веднъж имахме такъв случай — каза Финист.

Мислех, че ето сега, докато Финист разказва нещо смешно, всичко ще мине от само себе си. Но желанието ми да видя Юлка не минаваше, а обратно, с всяка дума на Финист ставаше по-силно и по-силно. Но нали го бях изпитвал, преживявал го бях съвсем наскоро? И ето че отново се убеждавам, че Юлка, страшната Юлка не само че ми харесва, а и че аз пак я обичам!... И пак ми е нужно, просто ми е необходимо още веднъж да ѝ го кажа. Безсмислица някаква! Глупост! Няма да ѝ кажа. За нищо на света няма да ѝ кажа! Или ще ѝ кажа. Да я видя и да ѝ кажа ли? Или... А ако засега си мълча? Ако си се разхождам и с все сили се правя, че нищо не се е случило? Да проявя характер, с една дума. Или да не проявявам?

— Чакай, Финист, млъкни! Сега аз ще приказвам: това, което Юлка направи, е сянка.

— Каква сянка? — не разбра Финист.

— Разбираш ли, веднъж Левитан показал на един художник такъв пейзаж: поле, покрито с цветя. Показал го и го унищожил. Питай защо!

— Защо го е унищожил? — послушно ме попита Финист.

— Защото Левитан не предал яркостта на слънцето, немало предмет, който да дава сянка, а слънце без сянка се рисува трудно. В нашите отношения с Юлка имаше само слънце, а сянка нямаше, сега има и сянка, значи... Значи не трябва да се унищожават картината. Ето какво означава всичко. А до Юлкиното пристигане знаеш ли какво беше? Преживявания като на Вера Холодная от нямото кино! В такива случаи тя издувала ноздри и дишала астматично, а надписите отбелязвали: „Преживявания“. Свършиха преживяванията! Толкова! Свършиха! — викнах аз и си помислих: „А може би едвам започват тия преживявания!“.

Финист поклати глава: той сигурно не разбра. Какво да чакам, защо да чакам?

Съпроводен от Финист, изскочих на улицата, качих се на едно дърво и огледах прозорците на вилата на Ювалови. Бяха тъмни, значи във вилата нямаше никой. А може би имаше? Ще намеря Юла и ще ѝ разкажа всичко. Юла всичко ще разбере. Може би втората любов е истинската. Може би бялата нощ е все ден, бял като нощ!... Може би... Втората любов всичко може! Предават те, късат ти писмата, а въпреки това ти обичаш. Само да мога да я видя! Само да мога да я срещна...

Спомних си думите на татко, че хората са най-откровени във влака и си помислих, че влакът до Москва също е влак и ако не е претъпкан, може би ще се удаде случай да си поговоря с някой човек, просто да се посъветвам.

— Къде тръгна — викна Финист.

— В Москва! За слънцето!

— Недей в Москва. Проклов ми каза, че те ако си наумят, ще те осакатят — викна след мен Финист.

Влакът прогърмя зад гората. „Може би ще успея“ — помислих си. В тъмнината след мен се лепва, лаейки, някакво куче.

Недей да лаеш, куче! Всичко е наред! Ще си имам още много неприятности с Юлка! Разбираш ли, много. Твърде много! Чувстваш ли колко оптимизъм има в тия думи, куче!?

*Вълна вълната надминава
вълна вълната укорява,
че е брегът за тях затвор,
че е мечта за тях — простора...*

---

[1] Московския държавен университет. ↑

IV.

Напред! В тълпата! В тъпканицата! В пространството, затворено от всички страни с любовта... Вечерта притискаше, гасеше, изяждаше всички цветове на деня, мрачнозелените вагони на влака прелетяха, осветявайки ме с кванти светлина през прозорците си. Аз се облегнах на едно дърво, поех си дъх и бавно се помъкнах към гарата.

— Викат ме войник — чух зад павилиона гласа на Николай Сулкин, — а мен хич не ми се ще...

— Ще ти помогна да се освободиш — каза Умпа и сянката на тялото му, легнала на пътя, вдигна сянката на ръката му, която държеше сянката на чаша и той изпи нещо. — Ще ти струва пари — каза сянката на Умпа, махвайки със сянката на ръката.

— Повечето ги прибираш ти — каза Сулкин.

— Защото аз съм ви президент... Или не съм ви президент? — попита Генадий (Сулкин и Проклов премълчаха). — Вие сте само консултанти на президента... Или не сте консултанти?... Или кои сте вие?

— Консултанти — съгласи се Сулкин.

— А в Белия дом консултантите получават повече пари от президента — каза Владимир Проклов. — Четох във вестниците...

— И всичко са чели! И всичко знаят — и за консултантите, и за президентите — каза Генадий, — а колкото до това кой повече, имайте предвид: каквито консултантите, такива и парите.

— А пък в Англия... — започна да разказва нещо Проклов, аз обаче не останах да слушам, по-точно да подслушвам, обърнах се и тръгнах към другия край на гарата и излязох на перона.

Перонът беше почти съвсем пуст, безлюден и само край павилиона за напитки стояха няколко „врагове на народа“. Бон-Иван нарича така всички пияници. Един от „враговете“ беше пиян повече от другите, ходеше около павилиона, залиташе ту на една страна, ту на друга, сякаш танцуваше някакъв ужасен танц под звуците на някаква пияна музика, която единствен той чуваше. И през цялото време си

мърмореше нещо неразбрано под носа, сам си задаваше въпроси, отговаряше си, спореше и непрекъснато се убеждаваше в нещо.

Сулкин, Умпа и Проклов все още стояха пред лавката гърбом към мен и обсъждаха нещо. На рамото на Проклов висеше китара, той отмяташе дългите си коси и от време на време дрънваше по струните. Отначало не забелязваха моето присъствие, а след това някой от тях ме видя и тримата бавно се приближиха, притискайки ме към оградата на перона.

Пълнейки с въздух своята и без туй могъща гръд, Умпа каза, сякаш мен ме нямаше:

— Виж сега, като почнеш да ментиш, трябва значи...

В две думи Умпа учеше Сулкин да каже в районната поликлиника, че като бил на селскостопанската изложба, на ВНДХ^[1], откъснал клас от един сноп, искал да подъвче зърната, подъвкал ги и сега, кой ли ден вече, нещо му пречи да преглъща — сигурно осил му се е забил в гърлото. Разбира се ще го прегледат и ще кажат, че в гърлото му няма никакъв осил, а Сулкин трябва да казва, че има. И така, Сулкин няколко пъти трябва да отиде в поликлиниката, после от поликлиниката ще го пратят в лудницата, тоест в психиатрията и там ще почне пак отначало. В лудницата ще дадат на Сулкин лекарство и той трябва да каже, че му е минало. А като го вземат войник, тогава Сулкин трябва да отиде в Медпункта и да каже, че е изял хлебарка и че в гърлото му е заседнала кост. В Медпункта ще почнат да го лекуват — и пак безрезултатно. Тогава Сулкин трябва да каже, че когато са го лекували в Москва, са му давали някакво лекарство от което всичко му минало. И когато в казармата попитат Сулкин: „Какво лекарство? Кой ти го е дал?“, Сулкин трябва да каже, че в лудницата и...

— След един месец ще си си у дома — завърши Умпа. — И тримата ще отпердашим с мотоциклетите на Юг. А ако искаш ще ти изфабрикувам сътресение на мозъка, тогава въобще няма да те вземат войник. Една инжекцийка, комбинирана със сънотворно, и адреналин и окото, и цицина със синина, разбира се. Но това естествено, ще ти струва по-скъпо... Има риск — каза Умпа. — А ти как мислиш, братле — обърна се той към мен, — има ли риск? — Той нарочно ги дрънка такива пред мен. Иска да ме направи съучастник.

— Мълчанието е знак на съгласие — след това Умпа каза няколко думи на грузински език и преведе: — Казвам, защо си толкова

странно облечен? Вечер е, братле, а смокинга ти е... тренировъчен. По това време такива костюми носят... в куфарчета. Къде сте благоволили да тръгнете в такъв вид?...

Не отговорих. В тъмнината на ръката на Умпа проблясваше с големия си червен циферблат часовник за подводно плаване.

— Да не си тръгнал на доктор? Или до аптеката? — Аз мислех. — За лекарство? Глава ли те боли? Впрочем тръгнал си напразно; за деца под шестнадесет години входа в аптеката по това време е забранен. Защо мълчиш? Кажи нещо, или от страх си си глътнал езика?

Извадих бележника и нарисувах Умпа, Сулкин и Проклов в бутилка водка. Откъснах листа и го подадох на Умпа. Той заразглежда спокойно рисунката и попита:

— И какво означава това, освен приликата?

— Трима в една лодка, без да се брои кучето — казах.

— Къде е тогава кучето? — попита Умпа.

— Не къде, а кой? — отвърнах аз.

Умпа подаде рисунката на Проклов и каза:

— Подший му я към досието... — През това време той не сваляше очи от мен, после с някакво несвойствено за него женствено движение на силните си и груби ръце попригладя своята гъста коса. — Веднъж през нощта ми потрябва букет цветя, излетях с колата към метрото, станция „Сокол“. За мое нещастие милиционерът разпитваше с безпристрастност последната спекулантка. Аз ѝ шепна зад гърба: „Лелке, докато се разберете, продайте ми един букет, да си платите глобата“ — а тя ми вика: „Не виждате ли, че разговарям с органите“. И аз така — завърши той. — Сега-засега нямам желание заради теб да разговарям с органите.

Тогава неочаквано се засмя, даже не беше ясно над какво точно. Проклов и Сулкин също се изсмяха. Като се насмяха до насита и кой знае защо до сълзи, Умпа, Сулкин и Проклов тръгнаха бързо от перона към селището. И тогава забелязах в храстите моя телохранител — моя почти двуметров Финист, моя ясен сокол!... Той се спусна подир тройката. Как се изхитри да ходи безшумно при такава височина и тежина?...

Стиснах до болка юмруците си в джоба и погледнах как в далечината релсите се допираха, извадих бележника и флумастера и

нарисувах: железопътният техник казва на работниците: „За съжаление, момчета, не мога да ви приема работата. Вашите релси се събират в далечината, а трябва непрекъснато да вървят паралелно“...

А може би трябва да купя бланка за 10 копейки, да напиша обявление и да го дам в бюрото, да го окачат на някое от таблата по московските улици: „Търси се бързо мъж, сериозно и философски настроен, за да си поговорим от душа за любовта. Звънете на телефон... Търсете... Валентин Левашов“?

Нарисувах на едната страна на улицата философа Диоген с фенера и написах: „Търся човека“. На другата страна на улицата нарисувах себе си с фенер в ръка и написах: „Търся философ“.

Изобщо, ако в най-близко време не намеря някого, с когото да си поговоря от душа, не знам какво ще направя... Помислих си го в празния вагон на влака. Като седях на пейката, видях, че във вагона влезе лелята на Наташината приятелка — Жозя Гоцинска — и един мъж, те седнаха срещу мен, но през пет или шест пейки. Мъжът беше в костюм, който някога е бил модерен. Лелята, върнала се наскоро от Париж, цялата, както казва Жозка, беше излязла от „Диор“. Цял вечерен Париж, по френски: „Соар де Пари“ и редом с него този... дошъл от, може би тридесет и втора година. Жозя веднъж беше казала на Наташа, че леля ѝ има намерение да се омъжва, дали не за това, според жозкините думи, „безполезно изкопаемо“.

Жозината леля е на шестдесет и пет години, преводачка е, цял живот е живяла в Париж. А мъжът беше надхвърлил седемдесет. Те гледаха към мен и сигурно говореха нещо по мой адрес. Знаех още, че е естраден артист и че наскоро беше умряла жена му. Израел заедно с жена си, имал феноменална памет и смятал по-добре от всякаква сметачна машина. Жозя казваше, че иска да направи и от леля ѝ своя партньорка. „Ще отида, казва — разправяше Жозя — в Москонцерт (Концертното бюро) да заявя в дирекцията, че искам да предизвикам младостта и склерозата.“

Нарисувах такава картина. Жозината леля с годеника си, ей с този мъж, значи, сякаш са дошли при майка ѝ, абсолютна бабичка, и Жозината леля казва: „Запознайте се, мамо, това е моят годеник!“. А майка ѝ, абсолютната бабичка, казва: „Точно такъв си ви представях...“. Но нещо рисунката не излезе. Откъснах листа от бележника и го сложих на пейката. После още веднъж погледнах

Жозината леля. Тя през цялото време размахваше ръце, сякаш прогонваше мухи, а по-точно: сякаш махаше бръчките от лицето си.

Цялото ѝ лице е като в паяжина. Веднъж я видях съвсем отблизо, тя застана до оградата, дълго ме гледа и после каза: „Може би е сантиментално, но вие ми приличате на кокиче...“. Аз си замълчах, разбира се, а тя каза: „Знаете ли, че аз сега изпитвам същото, което и вие... радост от живота... Но когато се видя в огледалото, страдам естетично... Знаете ли кой е казал това?“. Вдигнах рамене. „Казал го е великият Чарли Чаплин. Мъж. А какво да кажем ние? Жените?“.

После си тръгна. Беше ужасно колко тъжно вървеше...

И сега във вагона разговаряше с онзи, а гледаше мен. Станах и отидох в другия вагон. Беше празен. Съвсем празен вагон. Така че и тук нямаше с кого да поговоря. Вагонът се разклати. Влакът спря. Погледнах през прозореца, въздъхнах и видях как към перона, откъм гората, тичаше мъж. Дали ще седне в моя вагон, или не? Не успях да си намисля нещо, а вече отзад, зад гърба ми, се чува тежки стъпки и нисък мъжки глас каза: „Я, момче, дръпни се малко...“. Като чух тези думи, веднага си помислих: „Ще има с кого да си поговоря“. Нали вагонът е празен, а той ми вика: „Я, момче...“. Мъжът тежко се отпусна на седалката, избърса с кърпа лицето и шията си и някак си грухтейки, се оплака от жегата:

— Казват, че край Шатура гори торфа... Да си чул?

Вдигнах рамене и го погледнах с крайчеца на окото си. Такъв, интересен мъж. Слепоочията му посивели и в бръчки. Сигурно в него се е влюбвала не една жена. Ето с такъв ще бъде интересно да се поговори. Сега най-напред ще му разкажа цялата си история, а после ще го запitam за любовта във философския смисъл, какво мисли за нея този тип, и въобще ще се посъветвам: може би сега напразно отивам... Аз вече и въздух си поех повече и устата си отворих, изведнъж чувам — сърцето ми затупка силно и устните ми затрепери. Почаках малко, докато устните ми престанаха да треперят. И за да се успокоя по-скоро, почнах да скицирам в бележника си портретче на моя съсед. Искаше ми се да предразположа мъжа и някак си да направя така, че да му стана интересен, за да не почне да разговаря с мен отвисоко. Още не бях срещал в живота си човек, който да не проявява любопитство какъв го рисуват. Поглеждайки към мъжа нахвърлих пет варианта на съседа ми. И любопитството му надви.

— Покажи де! — каза той, надвил смущението си.

Показах му първата рисунка, той я разгледа мълчаливо и запита само:

— Другите какви са?

— Тази... както биха ви нарисували Кукриникиите — обясних подавайки му другия лист, — тука е... като... Горяев... тука като Каневски... тука като Семьонов...

Съседът ми внимателно разгледа цялата изложба, погрухтя с явно удоволствие и запита:

— Може ли да ги взема? — и без да дочака съгласието ми, напъха всички шаржове в страничния джоб на сакото си. — Ще кажа на жена ми — произнесе със задоволство, — че съм гостувал на „Крокодил“... Заради рисунките ще повярва, иначе за нищо на света. Моята жена слага Шерлок Холмс в джоба си. Толкова умее да отгатва къде съм бил. Рядък нюх, като у ловно куче. Усеца хиляда и петстотин миризми едновременно, къде, кой и на какво мирише. Веднъж наела стая срещу моята служба и няколко дни наблюдавала с бинокъл мен и сътрудниците ми...

Той измъкна от джоба си моите скици, които, както разбрах, сега станаха веществени доказателства, и с удоволствие се задълбочи да ги разглежда. После запита:

— Кой те е учил да рисуваш?

— Любовта — отвърнах.

— Любов към кого?

— Не към кого, а към какво. Към рисуването.

— А... — съседът ми изтри чело с вече мократа кърпа, — към рисуването — това е друго, а един мой познат беше журналист, но стана писател заради любовта: него, разбираш ли, го напусна любимата му и тогава той напук на нея реши да стане известен писател... И стана доста известен... и доста лош. А беше добър журналист.

След това моя съсед без никакъв преход започна да ми разказва за някакъв свой познат лауреат и доктор на техническите науки, който достигнал всички звания и степени и наскоро умрял, още съвсем млад.

— Аз нито съм лауреат, нито доктор, не съм млад, ала съм жив... Но вече не го слушах внимателно.

Татко нарича това състояние „люлчина възраст“.

Мислех, че се среща само у възрастните. Човек изглежда ту по-млад от годините си, ту по-стар... „Днес се люшна в младостта! — каза татко. — А днес в старостта.“ А мене къде ме залюля, в кое далечно детство — заедно с този глупав въпрос:

— Да знаете случайно какво значи любов?...

— На глупак ли се правиш? — попита ме мъжът, но сякаш не съвсем осъдително. — Или ме провокираш? — След това пак се прозя и каза, виждайки, че търпеливо чакам отговора му: — Сигурно вече два пъти си ходил в магазина за младоженци?

— Магазинът за младоженци е разтегливо понятие — казах, — понякога може да се протегне от... Рижкото крайбрежие до... Москва... И все пак, какво значи любов, според вас?

След тази фраза съседът ми за пръв път ме погледна като равен, но си знаеше своето:

— Нямах ли телевизор в къщи?

— Имам — казах, — но вие нали не сте телевизор. Питам вас.

— Аз, че не съм телевизор... Сега обаче децата всичко гледат... и всичко знаят...

— Питам от философска гледна точка... И мен ме интересува не моето, а вашето мнение...

— Ах, от философска? От философска... За твой късмет, случайно знам... Макар че ти сигурно знаеш повече от мен. — След тези думи той пак се прозя и замълча. Прозя се още веднъж и каза: — Че нали знаеш! Ама и вие сте едни циници, днешната младеж!

И пак замълча. Толкова мълча, та ми се стори, че е забравил за какво го питам, а след това внезапно, ни в клин, ни в ръкав, високо каза:

— Букет от рози в кристална ваза, пълна с чиста изворна вода. Виждал ли си?

— Разбира се, че съм виждал — отвърнах аз. — На вилата имаме много цветя. И вази имаме, и изворна вода...

— Та тъй — продължи мъжът сякаш не ме слушаше, — любовта — това е букет от рози в кристална ваза, напълнена с чиста изворна вода! Какъв аромат!... Какви багри!... — Мъжът поклати глава и още веднъж повтори: — Любовта — това е букет! — Прозявайки се, добави: — Три-четири дни букетът...

— А после? — попитах нетърпеливо.

— А след три-четири дни... водата се размътва, листенцата почват да падат... А ароматът изчезва... — За илюстрация съседът ми сънливо подсвирна, изобразявайки как изчезва ароматът. След това въздъхна и каза: — И цялата любов! И всичко трябва — на боклука... Всичко... Освен вазата...

— Защо... освен вазата?

— Във вазата може... да се постави... втори букет... от хризантеми...

Той ме гледаше присвил едно око. И аз го гледах.

Чувствах, че към гърлото ми напира моето време. Но мълчах. Той също.

— Какво ще кажеш? — попита.

— Ще кажа, че вие... — запънах се, не знаейки какво да отвърна на всичко това. — Вие... — пак се запънах и внезапно се сетих, даже се развеселих: пред мен седеше стар Умпа, ненавиждайки всичко и всички, на никого и в нищо не вярващия Умпа седеше пред мен и аз казах: — Ще ви кажа, че сте умопомрачителен мъж...

Той дълго ме гледа, без да разбира какво ще е това „умопомрачителен мъж“, внезапно смешно и нелепо повтори:

— Какъв, какъв?

— Е, с помрачен ум — преведох своята игрословица, — и ще ви кажа още — продължих, — че напук на вас ще се постарая да постигна в живота всички степени и звания и ще се постарая напук на вас да живея дълго и ще се кача някога в Москва на влака... заедно с моята любима Юлка... само че вие вече няма да можете да го видите! А колкото до доктора на техническите науки, жалко, разбира се, че е умрял млад, но той е умрял жив, разбирате ли, жив, а вие, вие ще умрете... мъртъв ще умрете! Сбогом! — и с едно драсване на флумастера, с една линия нарисовах такъв неприличен шарж на своя съсед, че сам ахнах от неочакваната си смелост. После му го подадох и казах:

— Вижте се!

— Кутре! — каза злобно той. — Рисуваш ги такива едни... Аз мога да ти бъда баща...

— Не можете — казах. — Там е работата, че не можете!

През прозореца Ярославската гара сякаш се приближаваше към влака.

Излязох в коридора.

Перфокартата на московските прозорци на Юлкината квартира ми подаваше неясна информация: изглежда, че Юла е в къщи, а може би я нямаше. Дали в нейната стая светеше зелена нощна лампа, или стъклата зеленееха от светлинната реклама „Пийте съветско шампанско!“...

Вече бях тръгнал към входа, когато забелязах, че на табуретката край него дежуреше непозната портиерка. Щеше да е по-добре, ако ми беше позната. Сега ще почнат разпити: при кого и в кой апартамент... Забързах, давайки си вид, че живея в този дом.

— Ето при какъв доктор бил тръгнал — каза Сулкин, излизайки иззад храстите и преграждайки ми пътя.

Зад него Умпа и Проклов.

Спрях.

— Какво, да викаме ли „Бърза помощ“ за теб, или сам ще се върнеш?

Умпа бутна Сулкин и излезе напред.

— Левашов, знаеш ли ти на какви две категории делим ние всички хора? (Не отговорих). Ние делим всички хора — каза Умпа — на две категории. На хора, които сънуваме, и на хора, които не сънуваме. Ти естествено се отнасяш към първата категория, както сам разбираш. Ти ни се присънваш. На всички нас — повтори Умпа многозначително. — Особено на Юла Сергеевна и на Едуард Петрович. Затова най-убедително ще те помолим да ни се присънваш колкото се може по-малко и по-рядко. Още повече че Юла Сергеевна има ангина и въобще не ѝ е до сънища. А Едуард Петрович скоро ще има международно съревнование... рали, казано по руски, необходим му е пълен психичен комфорт.

— Юлка е в болница — джафна като изпод земята Сулкин. — Имай предвид, че в случай на нещо ти няма да лежиш в болница... Ще бъде късно.

„Значи болна е — помислих си — Ето защо никъде не можах да я намеря. Даже добре, че е болна“ — още веднъж си помислих не разбирайки сам защо да е добре.

— Казват, че на Едуард Петрович му предстои рали и сватба с Рис, а на Юла Сергеевна сватба... — повтори Умпа, както хипнотизаторите повтарят думите си.

„Защо на Едуард сватба с Рис? А с кого на Юла? — помислих. — Действително е като на сън.“

— Разбира се, ти знаеш — продължи Умпа, — че повторението е майка на знанието, но имай предвид, че лично аз не обичам да се повтарям. Това, дето ти го казах за двете категории, стана ли ти ясно?

— Има и трета категория хора — казах аз.

— Каква ще е тази трета? — попита Геннадий.

— Хора на които вие се присънвате.

Геннадий Умпа външно не реагира на думите ми, но вътрешно, вътрешно отреагира, точно знам. А Сулкин съвсем присви червените точици на очите си. А Проклов дълбоко дръпна от цигарата и ми духна дим право в лицето.

— Това е обаче трета категория — каза Умпа, придвижвайки към мен планина от мускули, — а не първа. А ние сме първа.

Те ме заобиколиха и... Спомних си как наскоро пътувах с Умпа в тролейбуса и как той нарочно застана до мене, хванал се за дръжката, и през цялото време демонстрираше под носа ми огромните си бицепси и тихо питаше: „Усещаш ли на какво мирише?“. Представих си как сега тези бицепси се движат под ръкавите на кожената куртка на Генадий.

„В света на животните“ по телевизията показваха филм за вълците, които чувстват не само външния, но и вътрешния страх у човека. Почувствах у себе си външен и вътрешен страх, знаейки, че го усеща и Умпа с разширените си ноздри. И почувствах още сякаш съм в света на животни.

— Свободен художник си — процеди Умпа, — а искаш да станеш несвободен. — Той смръщи малкото си чело и челото му стана още по-малко. — Ще избия от теб художника. — Той дишаше спокойно и дълбоко, отнемайки само за една минута от почтените граждани пет-шест литра градски, не бог знае какъв, но все пак въздух. Аз усещах как нервно се стесняват кръвоносните ми съдове и на сърцето ми ставаше все по-трудно да изтласква кръвта по тях. Но главното беше, че внезапно станаха няколко генадиевци, сулкиновци и прокловци...

Вече цяла тълпа умповци, сулкиновци и прокловци ме бяха заобиколили. Те се размножаваха като амеби с примитивно деление, но в геометрическа прогресия.

— Проклети примитиви! — прошепнах.

Умпа замахна, но кой знае защо не удряше и не удряше... Аз отметнах глава назад и се ударих в тухлената стена, инстинктивно се дръпнах от стената и в това време Умпа ме удари с юмрук по лицето. Шурна кръв от носа ми. Всичко се завъртя. За известно време аз явно съм загубил съзнание, защото когато се свестих, стоейки както преди до стената, чух как Умпа говореше на някакви двама младежи.

— Ние сме от телевизията. Има такова предаване: „Ало, търсим таланти“. Този е талант — каза Умпа, сочейки към мен, — ние даже не сме го търсили, той сам ни намери в тъмнината. Художник е. Ето какво нарисува, а ние другарски разкритикувахме рисунката му. Сами знаете, че у нас критиката е движеща сила на нашето общество... — Умпа придвижи във въздуха огромните си юмруци.

— Значи трима търсите талант в един? — попита единия от младежите.

— И значи трима критикувате един? — попита другия.

— Значи сте от телевизията? А ние сме от цирка. Укротители сме. Укротители. Укротители на челата... На такива ниски и малки като твоето.

Умпа искаше да вдигне ръка, но вторият ловко притисна двете му ръце към тялото и вдигна Умпа във въздуха. Държеше го във въздуха действително като на цирк.

— Запомни — каза този, който държеше Умпа във въздуха, — предаванията не са само телевизионни, а има и такива мънички... в бохчичка... Предават ги през едно такова малко прозорче... — Младежът пусна Умпа на земята. — Готово — каза, — свободни сте... засега — каза той.

Умпа, Сулкин и Проклов се дръпнаха. Младежите дойдоха при мен.

— Какво ти направиха? — попита оня младеж, който сякаш беше претеглил Умпа във въздуха.

— Нищо особено — отвърнах, като махнах от носа си кърпата, влажна от кръв. — Понижаваха ми кръвното... Имам високо кръвно...

Стана ми по-добре. Оловната каска, която се беше нахлупила над главата ми, се махна от само себе си.

— Да ти помогнем ли?

— Вече ми помогнахте.

Три мотоциклета с боен рев изскочиха иззад Юлкината къща.

— Ало — викна Умпа, та улицата прокънтя. — Ало, излъгахме ви: ало, ние търсим аванси, а не таланти!

— Авансите си ги получихте — викна първият младеж.

— Бързата кучка слепи ги ражда — извика след Умпа вторият.

— Мини от друго място — посъветваха ме те.

Кимнах и тръгнах към Ярославската гара.

... Ето Ромео... той трябва за пръв път да целуне отражението на Жулиета във водата. Да си представим затихнал фонтан, във водата на този фонтан се отразява мургавият лик, описан от Шекспир — може би прилича на мургавата лейди от сонетите му или обратно... А Ромео тихо, божествено тихо се навежда към водата и благоговейно целува отражението на Жулиета, и от неговата целувка отражението се поклаща и сякаш изчезва...

---

[1] Всесъюзна селскостопанска изложба. — Б.пр. ↑

V.

Късно през поща чух, към Юлkinата вила се приближи кола. Докато изляза през прозореца и изтичам до оградата на нашата вила, на улицата вече нямаше никого, и само там, зад оградата, чакълестата пътека изяждаше Юлkinите стъпки. Качих се на дървото и почнах да чакам. След някое време на втория етаж в Юлkinата стая светна лампа и видях Юлка през прозореца, по-точно сянката ѝ, и ми се стори, че сянката, забелязвайки ме, се устреми към мен. Макар че всичко се обясняваше ученически просто: Юлка се е приближила към нощната лампа, а мен ми се е сторило...

Но докато не загасна светлината и докато Юлка кой знае защо се мятеше из стаята, през листата на дърветата сянката ѝ все се устремяваше към мен.

През детинството ми от време на време ми се присънваше странен сън: бяхме трима в моята стая; аз, един хипопотам и чашка, съвършено прозрачна, на тънко и дълго столче...

Двамата, аз и хипопотамът, гледаме крехката чашка, направена сякаш от едва сгъстен планински въздух. Аз гледам и се страхувам, че хипопотамът ще вземе да я счупи само с грубия си дъх. (И кой знае защо много се страхувам от това.) Но той не докосва тази чашка, а всеки път поглъща мен. Но това съвсем не беше страшно, а даже забавно, защото стомахът на хипопотама представляваше дълъг, мрачен коридор, на тавана едва-едва светеше електрическа крушка, оплюта от мухи...

Спомних си за този сън на дървото — вече не през безсънната нощ, а през безсънното утро — неудобно седнал на тополовия ствол. Насила се мъчех да си го припомня, за да не си спомням за Юлка. Из Москва и из тази вилна зона аз бродя като из гробища. От кога съм на това дърво? Ден? Два? Имам чувството, че от цял живот. Ревящият мотоциклет, Юлkinият мотоциклет, раздра утринната тишина.

Шумът на мотора сякаш се беше втурнал в главата ми по мозъчните гънки. Надбягване по вертикална стена. По вертикалната стена на живота — това е за хората, които пробиват стена с глава и

ритат срещу ръжена. Има такава планина Ръжен. Впрочем, правилно е, че ритат. Нарисувах планината Ръжен, планина като Еверест, само че забила върха си в земята, а към небето се разширяваше. Ревящият мотоциклет се повъртя още в главата ми, повъртя се и почна да затихва... значи само ми се е сторило, че не съм мигнал на това дърво...

— Ето те къде си, маймуно нещастна! Слизай! — чух Наташиният глас. Тя стоеше под тополата вперила поглед към моето зелено жилище.

— По-добре ти се качи тук — казах.

— А защо?

— Защото на дървото сякаш изчезваш от погледа на хората, нали те рядко виждат по-високо от носа си — обясних й.

— А аз не искам да изчезвам от погледа им — каза Наташа. — Обичам всички хора.

Протегнах ръка на Наташа.

— Качи се де!

— Побъркал си се, ще падна, ще си навехна крака... Краката хранят балерините и вълците... Слизай! Имаш писмо.

Бавно погледнах към небето и през листата видях изведнъж всички звезди, не знам коя от тях коя е, коя е Полярната звезда, коя е Малката мечка, Голямата мечка, но всичките бяха там. Бяха много. Да се побъркаш колко много бяха!

— Писмо ли имам? — прошепнах, слизайки от дървото като на забавен кадър.

Аз си знаех, уверен бях, че ще има писмо, непременно ще има. Невъзможно беше да няма. Наташа държеше ръката си зад гърба, а в ръката си държеше писмото. Струваше си да живея, само за да чуя думите „писмо за теб“.

— Прощавай, че го прочетох — каза сестра ми, милосърдната сестра.

— Какво пише?

— Чакай, идвам...

— И подпис...

— Без подпис.

— От нея е.

— От коя нея?

— Покажи го и ще ти кажа.

Наташа пристъпи на палци и протегна ръка към мен, и аз видях на дланта ѝ жълт кленов лист...

Писмо... От есента, първият жълт лист. На него пише: „Чакай, идвам“. Наташа се приближи към мен и аз за пръв път в живота си с неприязън се дръпнах. Ако Наташа знаеше колко жестока беше. А след това веднага омекнах и оправдах Наташа: нали тя не знае нищо, идвала е, гледала е към небето и е настъпила мравка и я е убила, причинила е болка на природата, а ако си е гледала в краката за нищо на света, за нищо на света не би я настъпила. А жълтият кленов лист е като знамение, че Юлка ще дойде, както ще дойде есента, защото за сега няма такава сила, която да попречи да дойде есента, зимата, пролетта, лятото и си струва да се живее, за да се чуят думите „имаш писмо“, помислих си, слизайки и давайки си вид, че нищо не се е случило.

В утринното небе със звезди и без звезди, високо, високо прелетя реактивен самолет, оставяйки след себе си следа като от ски.

Наташа внимателно ме погледна в очите и внезапно запита:

— Какво ти е на очите?

— Какво ми е на очите? — попитах я аз.

— Очите ти са като на вързано куче...

— Как като на вързано?

— Нали знаеш, че домакините връзват кучетата си пред магазина, докато си направят покупки, а през това време очите на кучетата са такива едни тъжни, просто ужасно... Да не те е вързал някой и теб?

Замълчах си.

— Бързаш ли?

— Не — излъгах аз.

— Стига си чел и рисувал, даже и на лицето ти е написано: „аз съм преуморен“ ей с такива букви. — Наташа показа с какви грамадни букви била изписана преумората на лицето ми.

— Само, моля ти се — добави тя — не изчезвай на обяд, мама има неприятности, пак не са приели сценария, шести вариант, да се побърка човек... — Тя помълча, после се замоли. — Мама се оплакваше, че още не си изкопал дупки за храстите... Много ти се моля, покопай малко до обяд...

— Ако вие с Жозя ме развличате — съгласих се аз.

— Тя харесва ли ти? Нима Жозка не ти харесва? Глупчо си ми ти... Отказваш се от късмета си, както ми казваше едно действащо лице.

— Какво действащо?

— Ами в театъра, което действа с лицето си...

— Ти самата ще си останеш стара мома — казах. — Колко поклонници имаше и всичките ги прогони.

— Какви ти поклонници, диверсанти бяха, а не поклонници.

— Защо диверсанти?

— Защото само едно им се въртеше в ума: как могат в тъмна нощ да преминат всички граници... Действащи лица... Да бях срещнала действащ ум, че да беше и лицето му действащо... Какво има? — попита ме тя.

— Нищо... Слушам...

— Какво?

— Опера.

— Каква опера?

— Има такава тъжна опера „Рига лете“. А с тебе какво става? — попитах я. — Гладна ли си?... (Балерините винаги са гладни, а моята сестра сигурно повече от всички балерини на света... Диета!)

— Не съм гладна, ами умирам от глад, но не е там работата. Апсолон катастрофира.

— Кой е пък този Апсолон?

— Конят, който играеше в „Дон Кихот“.

— Как така катастрофира?

— На място... като го товареха на камиона... Платформата не била оградена...

— А — казах.

Замълчахме.

— Намисли ли афиша? — попита Наташа.

Извадих бележника от джоба си и го отворих.

— Скица — казах, — гледай. — Но Наташа окончателно нищо не разбра, трябваше да ѝ обяснявам: — Тука, долу, надпис: „Звездички на големия балет“. Концерт. Тук силует на нощен град, а на небето съзвездие от балерини.

— Ти си гений, маймуно — зарадва се Наташа. — Това в багри ще е за изяждане!

— Не ме надценявай! — казах. — За да си гений, трябва да имаш желязно здраве, а аз го нямам.

Моето обяснение за гениалността развесели Наташа.

— Не, не! — повтори Наташа. — Дори само защото художниците рисуват рисунките, а ти мислиш в рисунки, нали?... Освен това защото ти можеш, а не искаш да бъдеш гениален художник...

— Искам да стана гениален завеждащ детска градина — казах. — Или не... Искам да стана директор на училище по вземане на невероятни ноти. „Не знам дали ще разберете, или разбирам само аз, че на невероятна нота...“ Всичко в живота трябва да бъде на невероятна нота!...

— Знаеш ли какво ми харесва у теб? — каза Наташа.

— Какво?

— Че не си се нахвърлил на способностите си като тигър. Обикновено младите се нахвърлят на самите себе си. Аз, например. Надхвърлих се на себе си, а ти не... И в училището за даровити деца не поиска да отидеш... Живееш — и толкова... Впрочем, къде смяташ да отидеш, след като свършиш училище?

— В казармата — казах.

— Според мен ти вече воюваш! — каза Наташа.

— За сега със себе си — казах. — Знаеш ли, че измислих един балет... Кино-балет. Жозка в главната роля! От времето на Пушкин. Разбираш ли. Тя го е разлюбила, а Нейната сянка го обича както порано. И тогава Нейната Сянка започва да се среща с Неговата Сянка, разбираш ли? А Сянката на Съперника забеляза това и ревнува. Техните Сенки се бият на дуел — обяснявайки сюжета, аз бързо показвах на Наташа рисунките в бележника ми. — Сянката на Съперника убива Сянката на Нещастно Влюбения. Виждаш ли, това е дуелът, когато Сянката пада, тогава сякаш придобива плът и... на земята виждаме Нещастно Влюбения убит.

Наташа мълчаливо приседна на тревата до мен и каза без надценяване:

— Алик, според мен това е просто чудесно. На дървото ли го измисли?

— Не, измислих го на земята... на грешната земя — добавих аз.

Ние замълчахме, всеки мислеше за нещо свое, и прекрасното мълчание беше прекъснато от мама. Тя се появи с лопата в ръка като

илюстрация на Наташините думи: „Мама казва, че по принцип си длъжен да изкопаеш дупки!“...

— Имай предвид — каза мама, забивайки лопатата в земята, — че съм ти заключила дрехите в моя гардероб и до тогава, докато не изкопаеш... надявам се, че няма да му строшиш вратата? — добави тя и си отиде.

— Започнала е да се бори с мен — казах, — а аз през цялото време излизам от ринга... Даже не ми купува свестен костюм... Има толкова шик сако — клабс-джакит — въздъхнах. — И налично щастие ми липсва, не ми дава пари — поясних. — И с татко също се бори през цялото време...

— И му създава щастията на леля Варя... — още по-тихо каза Наташа, съгласявайки се сякаш във всичко с мен.

— Каква е тази леля Варя?

— В една къща има портиерка, леля Варя, такава една възрастна, симпатична жена. Винаги е тъжна. Попитах я защо е такава тъжна, тя ми каза, че мъжът ѝ я напуснал. А мъжът ѝ бил пияница и хулиган. Казах ѝ, че трябва да се радва, а тя: „Скучно ми е сама!“, „Тъжно ми е сама!“. Казвам ѝ: на такава тъга трябва да се радва, а тя... По-рано, вика, случваше се мъжът ми дойде, наругае ме, пребие ме — все по-весело беше... Виждаш ли какво било... Този значи било „все по-весело“. Как мислиш ти, какво е това?

— Не знам... — казах убито. — На тази тема още нищо не съм
рисувал. Защо ми го разказваш на мен?
„Нещичко се отнася и за мен“ — помислих си.
Наташа смръщи красивото си чело:

— Виж какво... Немирович-Данченко казва някъде за театъра, че театърът е верига от компромиси... А се оказа, че в живота тази верига е още по-дълга. Ние с Бон-Иван говорихме за това и знаеш ли какво ми каза? Ако бях, вика, аз доктор по социални болести и ме помолят да поставя диагноза на някои от моите добри познати, бих написал в историята на общото им заболяване „компромис“. Има такава неприятна лелка — мис Компромис... с вериги. Нали помниш в „Без зестра“ Лариса пита Божеватов: „И ти ли имаш вериги, Вася?“ — „С топузи, Лариса Дмитриевна, с топузи...“.

Аз веднага нарисовах Лариса и търговеца Божеватов Василий от „Без зестра“, обърках думите на техните реплики и сложих надпис: „Василий и Лариса във веригите на компромиса“.

Наташа дълго гледа рисунката, а после каза:

— Знаеш ли, отдавна искам да поговоря с теб за всичко, което ти... не знаеш, изобщо... Все отлагах, мислех — рано е, като пораснеш. А сега ми се струва понякога, че е вече късно. Нещо е станало с теб... Или вече става... Както с Лермонтов...

Замълчах си, макар че ми беше интересно да разбера какво е станало с мен или става, както с Лермонтов, но Наташа сама ми обясни:

— Той има една пиеса „Странният човек“, написана е като от луд, а след това веднага — гениалният „Маскарад“... Знаеш ли, че понякога човек побелява за една минута? Сигурно може и да порасне също така изведнъж? Как мислиш?

Замълчах си, защото не бях мислил за това. Просто ми беше интересно за какво намеква Наташа. Вече знае нещо. Ту щастието на леля Варя, ту „Странният човек“ на този... Лермонтов.

— Между другото, имам предвид твоите илюстрации на Евгений Онегин от Пушкин — обясни тя.

Аз се притиснах по-силно към Наташкиното рамо.

През тези дни все ме тресеше: и от слънцето ме тресеше и от сянката на дърветата ме тресеше. А от Наташа, през нейното рамо в моето рамо, в целия мен, преливаше най-топлата температура на земята. Топлината на живото, доброто, умното човешко тяло. Аз се греех мълчаливо, докато Наташа не каза, сочейки с глава жените с натъпкани мрежи в ръце, които идваха от гарата.

— Пристигат от работа... И пак на работа...

— Хайде — каза Наташа, като стана от тревата и ми протегна ръка. — Ти също разбери мама: на младини се е надявала на татко, напуснала е Киноинститута, захвърлила всичко, мислела, че той е локомотив, а всички ние сме вагони, а се оказа, че локомотивът е тя самата. Да не мислиш, че ѝ е леко да ни влачи всичките. Аз знам още много неща, които ти не знаеш, в които е истината на татковите и мамините отношения.

— Всеки сам трябва да открие истината, — казах аз.

Имах предвид Своего „откриване“. Затова извадих бележника от джоба си и скицирах картината на Николай Ге „Какво е истина?“. Там Понтий разпитва Христос. Само че вместо Понтий нарисувах себе си и освен това пред думата „какво“ сложих голяма буква „В“. Стана: „В какво е истината?“. Тоест в „Какво?“, в „Къде?“, в „Защо?“, в „Какво стана?“...

Особено в „Какво стана?“. Всичко това обясних на Наташа. С една дума, истината не е в самата истина, а в търсенето ѝ... В това, че всеки сам трябва да я открие...

— Значи ще открием истината? — запита Наташа, имайки предвид все пак Своего.

— Ще я открием — казах, имайки предвид също Своего. — А ти не позволявай на татко да готви — казах. — Защо го превръщате в кок? Да не сме на кораб.

— Прав си — каза Наташа. — А защо мама се бори с теб изглежда, че знам и скоро ще ти кажа. Всичко ще ти кажа. Само да не бягаш от ринга... Дай ми дума, че няма да бягаш?

— Давам — казах и казах още: — А мама нека сама да ми каже.

— А за Сянката ще разкажа на балетмайстора. — Тя направи няколко крачки към къщи и спря. — Тръгвам.

— Чакай, какви са първите думи на Лариса от „Без зестра“?

— „Вчера аз дълго гледах Волга“... — каза Наташа. — Защо?

— Ей така...

Останах сам. С лопатата. Тогава взех бележника и нарисувах себе си зад волана на „Волга“. След това нарисувах Едуард Бендарски зад кормилото на американски най-люксозен „Ягуар“. На преден план в гръб нарисувах Юла и под рисунката написах: „Вчера аз дълго гледах «Волга»...“ След това направих от тази рисунка лястовичка и я изпратих към небето. Лястовичката прелетя над храстите и изчезна зад

ябълките. А аз тръгнах към лопатата и я измъкнах от земята, наострих уши да чуя не се ли чува някъде трясъка на Юлкияния мотоциклет, нали съвсем скоро трещеше някъде. Някъде по шосето. А сега оттам се чуваше чуждия трясък на чуждите мотоциклети. За мен това беше мъртва тишина...

Щастието на леля Варя... И тази мис Компромис. Защо Наташа ми говори за това? Какво искаше да ми каже и не ми го каза?

Едно време Бон-Иван ни учеше нас с Наташа да свирим на китара, мен — безуспешно, а Наташа се оказа прекрасен музикант. На китара не се научих, но разбрах и ме учуди, че е достатъчно едва-едва да си преместиш пръстите на акорда и звучи съвсем друга музика.

Кой ще си премести пръстите и кога в моя живот ще прозвучи съвсем друга музика, музика, музика...

VI.

Казах: „Майка ми е кинорежисьор, казва се Левашова“. А тя: „Такъв кинорежисьор не познавам“. Ужасно го каза, с една физиономия „ни кисела, ни сладка“. След това изреди кого познава и кой им идва на гости, изброи ги и все ме гледаше в очите някак си жестоко, сякаш ѝ доставяше удоволствие това, което преживявах и което се опитвах да скрия. И защо не издържах вчера? Защо не издържах? Позвъних на вратата на вилата им. Мислех си, че може да излезе Юлка, а излезе майка ѝ. Аз се смутих, почнах да дрънкам нещо за „Мосфилм“, за сценарии, че майка ми иска да изпробва Юла в главната роля на филма „Момчето в черен костюм“. Въобще надрънках всичко, каквото ми дойде на ум, а тя все ме гледаше като фашист и ми зададе въпрос: „Как се казва майка ви?“... После: „Такъв кинорежисьор не познавам!“. И ми тръшна вратата.

Като тикнах лопатата в земята, хванах се за клона, повдигнах се и се качих на дървото, за да бъда поне за малко над всичко, което сега ми бе пред очите.

— Аз съм като знаме в калъф, позволете ми да се разгъна! — казах високо, изправяйки рамене.

И тогава видях Рис. Татяна Рис, която видях отблизо за пръв път, откакто е започнала цялата тази история... Тя идваше от тяхната вила, водейки кучето си на каишка, и се изравни с мен. Даже на разстояние от Татяна, като лежа с цветя, ухаеха някакви приятни, разноцветни аромати.

— На бензин е по-хубаво — произнесох шепнешком като гледах как Таниното куче дърпа каишката.

— Хайде, Халт! — подвикна Татяна, после се наведе и откачи каишката от нашийника му.

Халт беше черен, мъхнат, с голяма глава и почти без крака. Винаги ми напомняше дървен чук обрасъл с козина. Халт започна да проявява преувеличен интерес към корените на дърветата и към

храстите, сякаш беше натуралист и даже ботаник, а Татяна внимателно се огледа с някакъв пронизващ поглед. Мен не ме забеляза. Застана така, че да вижда вилата на Бендарски. Юлка, например, ходи другояче по земята. Никога не обръща внимание на минувачите, като че ли е погледнала в себе си, сякаш да гледа в себе си на нея ѝ е по-интересно, отколкото настрани. Цялата е някаква независима. Цялата е някаква единствена и отделна. Даже и името ѝ е единствено. Тя ми казваше, че в Московския телефонен указател други Ювалови няма. А може би си го е измислила, както... както и много други неща...

Таниният Халт все тичаше около нашата ограда. Помислих си; сега в това състояние би трябвало да съчинявам стихове. Сонети, например... На Петрарка за Лаура... Някакво глупашко стихче шаваше в душата ми. Обичаше... Той не обича... Обичаше като Петрарка... Обичаше като Петрарка... но не своята Лаура... Изобщо в училище се опитвах да пиша стихове. Изписах цяла тетрадка и дори я показах на едно момче от десети клас. Той беше в някакъв кръжок и се учеше при някакъв поет. Прочете ми тетрадката и каза (между другото екстра го каза): „Ако — вика — ще пишеш такива стихотворения, ще лежиш в братската могила! Знаеш ли какво е братска могила?“. Тогава още не знаех какво отношение имат стихотворенията към братската могила. „Влез в книжарницата — обясни ми той, — там ще видиш на някой рафт стиховете на различни поети, които никой не купува. Това е «братска могила»“. А аз му викам: „Нима в цялата ми тетрадка всички стихове са «братски»?“ — „Защо всички? — каза той. — Подчертах три хубави строфи“. Действително ги беше подчертал:

*Аз съм като клас в зърното!
Аз съм като знаме в калъф!
Позволете, ми да се разгъна!...*

Колкото до братските могили мислех си, че оня чудак ги е измислил. После веднъж влязох в една книжарница и гледам — има ги! В една от книжарниците имаше дори цели два рафта.

Сепнах се от настойчивия поглед, почувствах този поглед, Рис неочаквано спря близо до моето дърво и почна да ме гледа втренчено, мен, който седях на дървото, съвсем ниско наистина. Можеха да ме

докоснат с ръка и въпреки това тя ме гледаше някак си от горе надолу... Погледът ѝ беше такъв. Много пъти съм виждал Рис в колата на Едуард Бендарски. Наташка казваше на Жозя, че Бендарски смята да се жени за Татяна. Той е четвърти курс. А дипломатът, викаше Наташка, без жена няма да го пуснат в чужбина, т.е. ще го пуснат за две години, а с жена за три.

Вярно, и след завръщането ѝ от крайбрежието Рис ми се беше мяркала и кой знае защо заедно с Бендарски... Колата на Едуард беше до гарата, а Таня седеше в нея с такъв израз, сякаш седеше в колата на собствения си мъж. А сега в колата на Едуард с такъв израз сигурно ще седи Юлка, и нея също я видях в колата — мерна ми се и изчезна, а Таня Рис ще трябва да се раздели с този израз. Гледах Татяна и разбирах, че ще ѝ е мъчно да се раздели с това изражение на лицето си. И че тя ще има още да се пребори с някой си за нещо си. Тя и на разходка беше излязла сега сигурно с надеждата да срещне Бендарски в „Клуба на четирите кучета“. Аз наричам така тези разходки с четириногите.

Разглеждах Рис. За пръв път я виждах толкова отблизо. Тя наистина имаше лице, което можеше да завърти главата на цял Париж, красиво момичешко лице, само очите ѝ бяха много по-стари, и не момичешки, а женски. Да можех сега да се влюбя в Рис. Завъртя главата на Париж, а моята не можеш? Защо не можеш да ми завъртиш главата, завърти я, какво ти коства!... Какво съм аз в сравнение с Париж?... Духаше такъв „скулптурен вятър“ и извайваше с помощта на роклята изумителната Танина фигура. Почнах да рисувам в бележника си фигурата, която взе акъла на цял Париж. Разбра, че я рисувам и също започна да ме оглежда, но някак мрачно. И по-рано ме е заглеждала, но незабелязано. Нали знам, аз усещам и виждам кога е просто така. А тя не просто така — вглеждаше се, особено сега, изведнъж разбрах погледа ѝ. Обвиняваше ме в същото, в което я обвинявах и аз. И ми казваше с поглед: „Какво направи?“.

И ме гледаше както Понтий Христос. Търсеше своята истина в мен и ме гледаше в смисъл: „Ех, какъв си!... Не можа да задържиш своята... коя беше?... Каква ти е на теб?...“. Ядосах се, като разбрах погледа ѝ и също започнах да я гледам: „А ти какво направи?“. Не, аз не я гледах на „ти“, гледах я на „вие“. „Вие какво направихте?... Взехте акъла на Париж, а сега... Отгоре на всичко ме питате!...“

— Къде е чужтлъстът? — попитах Рис. Въпросът ми беше неочакван не само за нея, но и за мен. Кой знае защо ми се поиска да я засегна и може би даже да ѝ причиня болка.

— Какъв чужтлъст? — учуди се тя.

Имах предвид тлъстия млад чужденец. Понякога той идваше с кола да вземе Таня от вилата. Нарисувах го по памет и с думите „Ето този“ подадох рисунката на Рис. Тя го позна.

— А това е на вашия Халт — подадох на Рис рисунка с Халт. — На вас — от Герасим, на Халт — от Муму... Нали Муму не се е удавил. На Герасим му се е сторило. Муму не е от тези, които потъват от първия камък на шията...

— Знаете ли кой ме ухажваше в Париж? — попита Таня.

— Знам — казах го така, сякаш наистина знаех.

— Кой? — учуди се тя.

— Айфеловата кула — казах и отговорът ми сигурно ѝ хареса с нещо, понеже тя се засмя хубаво и с удоволствие.

— Хуморът сближава всички народи на света — каза, след това леко подскочи, хвана се за един клон и неочаквано ловко, като спортист се повдигна и се намери до мен.

— Да си поговорим — предложи тя.

— Да си поговорим — съгласих се.

— Знаете ли кой е Едуард? Той е чувстващ, но не сто на сто, той е фифти-фифти чувстващ. Наполовина. Знаете ли какво е чувстващ?... Когато например на човек му е по-необходимо да отиде на събрание, отколкото да яде шишчета, но чувстващият ще яде шишчета. Едуард ще яде шишчета. Хората кой знае защо си мислят, че само спортистите са длъжни да се въздържат от много неща, когато се стремят към целта си. Като спортист Едуард се готви за състезание, умее да се обуздае, а в живота не умее. Изостави ме, защото не мисли като мен по този въпрос. Знае, че с мен трябва да бъде такъв, какъвто аз искам, а с нея ще бъде такъв, какъвто той иска. И все пак аз съм му нужна, а тя не му е... Веднъж у нас пийнахме с компанията и на сутринта му казвам: „Махмурлия си, вземи да се оправиш“. Той ме пита: „С какво?“. Аз му викам: „С щангата, ей я в ъгъла!“. А той взе да си разкарва махмурлука с коняк... Чувстващ.

Рис замълча.

— Това сама ли го измислихте? — попитах аз.

— Какво да съм измислила?

— Това за... чувстващия?

— Сама, защо?

— Защото — казах — с мен във влака пътуваше един разговорчив мъж, аз го нарекох умопомрачителен и умпообразен мъж, а той си беше чувстващ, аз, как щеше да ми свърши работа там, във вагона, вашата дума!

Замълчахме.

— Отведете я някъде — каза Рис, обръщайки се сякаш и там мен и не към мен.

— Какво значи да я отведа... — учудих се.

— Аз ще ви дам пари. Имам...

— Тогава вие него отведете — предложих.

— Няма да тръгне. Той има рали и изобщо. За вас е по-просто, хайде, отведете я!

— Вие ме бъркате с картината „Децата, бягащи от бурята“. Нима приличам на онези две деца заедно?

— Не, не приличате... Сега приличате на буря, която се разразява в началото на май...

Повече Рис нищо не каза, скочи на земята и тръгна към тяхната вила.

„С какво се занимават всички хора на земята едновременно? Изясняват си отношенията“ — бях се сетил за този въпрос когато приближавах нашата вила. Тогава на верандата татко и мама разговаряха високо — ясно беше, че изясняват нещо. Жозя се разгриваше на поляната у тях — изясняваше си отношенията с балета.

Мамс беше пристигнал със своето такси и пишеше на машина в бараката зад нашата вила. Изясняваше отношенията си със сценарния отдел. И само аз, може би, най-изясняващият се от всички изясняващи се, се покачих като маймуна на дървото и в този момент ми липсваше едно — самото това изяснение.

И защо Наташа ми каза за очите, може би моите действително са като на вързано куче!

Веднъж седяхме с Юлка в гората и аз забелязах, че нещо ѝ е криво, че нещо ѝ липсва. Попитах я: „Липсва ли ти нещо?“. Юлка ми

отговори прекрасно: „Липсва ми движение!“. Мен също в момента ми липсваше точно това движение. Тя се развява тук някъде с мотоциклета си. И мен ме теглеше натам, на пътя или на шосето, все едно къде, но там, където е мотоциклетът ѝ, та ако ще под колелата му. Слязох от дървото и с няколко скока стигнах оградата, после спрях и исках да се втурна към вилата, нали трябваше да се преоблека — бях с изтъркания си анцуг, но на поляната излязоха мама и Наташа. Мама огледа мястото, което трябваше да обработвам, плесна с ръце и високо каза: „Нима е побягнал?“.

Затаявайки дъх се свих в тревата зад храста, като поглеждах с едно око към мама. Наташа погледна подозрително мястото, където се криех, и каза:

— Знам къде е.

— Къде? — попита мама.

— Там. — Наташа махна с ръка. — Нашето таласъмче сигурно го боли коремче.

— Не съм там — казах и се изправих, — тук съм.

Мама ме гледаше враждебно. Аз също.

— Трябва да се преоблека, мамо — обясних — още сега. Изобщо нужен ми е костюм — това е.

— Най-напред изкопай трап — каза тя.

— Ама това е първобитен комунизъм: костюм за трап...

— Браво. Имахме си един хуморист в къщи, сега си имаме втори!

— Никога няма да ти простя и тези думи, и още много други — казах аз. — И няма да ти позволя да разговаряш с мен така, както разговаряш с баща ми.

— Ти знаеш ли защо разговарям така с него? — ме попита тя. — Какво въобще знаеш за нас с баща ти? — Не повиши глас, но имах впечатление, че извика.

— Това, което и вие за мен! — викнах също с интонация.

— А какво не знаем за теб?

— Например това, че ако се наложи, ще напусна тази къща само по гащета!

— Как си позволяваш... да разговаряш така с майка си?

— В нашия театър само един ли има право да говори?

— Ти си се побъркал, Валентине! Как си позволяваш!...

— А ти как си позволяваш да разговаряш така с баща ми? Забранявам ти да се отнасяш така с него!

— Кой си ти, за да забраняваш на майка си?

— Аз съм Валентин Фьодорович Левашов, а не Валентин Марусиевич — казах.

— Валентини Фьодорович Левашов звучи доста посредствено — каза майка ми.

Не отговорих. Мълчаливо прескочих оградата и затичах натам, откъдето се чуваше шум от мотоциклет.

— Валентине, върни се! — това беше последното, което чух от майка ми.

Но нейният глас вече не ме зовеше. Мен ме зовеше мотоциклетът, зовеше ме... даже под колелата си.

На Юлкияния мотоциклет се натъкнах съвсем случайно в гората, на пет километра от Пушкино. Белият мотоциклет си пасеше като козичка на тревата... Есмералда на двадесетия век с коза осемнадесет конски сили.

Спрях се, после приклекнах, после легнах на тревата. На счупеното дърво на другия край на поляната седеше Юла. Дълго я гледах. Не, това не беше тази Юла, която аз познавах. Умпа излъга, че била в болница. Че боледувала от ангина. Умпа въобще излъга за всичко. Не, не, Юла беше преболедувала от друго. Но от какво? Нима сега ще разбере всичко? Всичко, всичко, ей сега, след няколко минути, когато стана и мина през полянката, отида при Юла и й кажа: „Хайде, разправяй!“. И тя ще каже...

Внезапно мен ми се поиска да се измъкна от това място, и от Юла, и от това, че ей сега ще се изправя, ще пресека полянката, ще отида до Юла и ще кажа: „Хайде, разправяй!“. И тя ще каже:

...   .
...   .

Да се измъкна от тези точки, които след известно време ще бъдат запълнени с думи... След това внезапно пак ми стана жал за нея повече, отколкото даже за самия мен.

— Бим-бам — прошепнах тихо. — Бим-бам... — специално за Юлка.

Тя се отнася към своето лице някак си просто ужасно. Другите момичета и да не са толкова красиви като Юла, пак се стараят да не си набръчкват челото и да не присвиват очи и даже усмивките си икономисват, за да не им станат бръчки, а Юла... Общо взето бях измислил такава игра: веднага щом Юла си смръщи челото, аз викам:

— Бим!

— Бам! — отвърща ми Юла и престава да се мръщи.

— Бам! — викнах аз. Но Юла не чу. Тогава почнах да я изучавам. Изучавах я като художник, който рисува портрет: трябва да се проникне зад кулисите на лицето право в душата. Не, аз те изучавах, както Фабър е изучавал своите насекоми. За мен тя сега е като насекомо... Любимото насекомо... Може би обаче след разговора нещо да се промени?

Да, разглеждах Юла, сякаш я гледаше Фабър. С тази разлика, че Фабър даже и да беше поискал, все пак никога не би узнал за какво мисли насекомото. А аз мога да разбера. Сега например е достатъчно да отида при Юла и да кажа: „Привет, за какво мислиш?“ — „За това, което се случи!“ — „А какво все пак се е случило?“.

Не, наистина Юла сякаш беше преболедувала от някаква тежка болест. Да, много ѝ е струвало онова писмо. И от славеевите ѝ очи нищо не е останало.

Ето защо нарекох Юлините очи славееви. Веднъж в „Неделя“ за пръв път в живота си видях снимка на истински, жив славей, при това не просто кацнал на клонче, а пеещ с цялото си славеево гърло (под снимката пишеше, че това е уникална фотография). Та значи, на снимката това беше малка птичка, която вместо очи имаше някакво замайващо сияние, точно като при Юла... Тоест обратно. Юла вместо очи имаше същото такова замайващо сияние като славея. Освен това сега лицето ѝ съвсем не беше такова както тогава, когато я видях за пръв път по телевизията. От двореца на спорта предаваха мача ЦСКА — Спартак и операторът в паузите насочи обектива си към някакво момиченце, вече по-късно то се оказа Юла, а тогава си беше момиченце като момиченце. Забелязал съм, че телеоператорите обичат през паузите да показват разни красиви момичета, само че аз не обичам да ги гледам. Те веднага почват да притварят очи като умиращи

кокошки или си демонстрират профилите, а момиченцето, което след това се оказа Юла, както си седеше, така продължи да си седи, даже малко се разсърди щом забеляза, че е в кадър. Мен тъкмо това ми се хареса в него, в непознатото момиче. Седи си и чака да свърши паузата.

И все пак е тука, приближих се до нея неусетно, сам не чувствах как вървях. Тя видя най-напред моята сянка, а не погледна към мен. Само веднъж ме погледна така, сякаш от моите очи веднага щяха да излетят към нея два куршума или цял картечен ред. Наистина ли очите ми са били толкова страшни? След това тя заотстъпва към мотоциклета и като го хвана за рогата, повлече го по пътя и тичаше с мотоциклета и все го палеше, а той не се запалваше. Аз вървях спокойно, а мотоциклетът се запали и се наклони. Юлка скочи в движение и полетя и аз започнах да тичам след нея все по-бързо и по-бързо. Дърветата ме дърпаха за раменете, корените им изпълзяваха пред нозете ми.

— Лъжеш! Няма да избягаш!... И няма да изчезнеш! И няма да отлетиш!

Земята подлагаше на пътя ми ту трап, ту камък, а аз тичах ли тичах, макар да беше ми се сторило, че мотоциклетът се откъсна с невероятна скорост от земята и вече лети над гората като криволичеше и по някакво чудо не върхлиташе върху дърветата.

— Не се бой от мен — виках след нея. — От себе си се страхувай! Страхувай се да се гледаш в огледалото! Защо се страхуваш от мен? Мен трябва да ме е страх от теб. Мен! Мен! Мен! — крещях, бягайки след мотоциклета. — Мен! Мен! Мен! — крещях, като паднах обезсилен на земята. — Мен! Мен! Мен трябва да ме е страх!... — Удрых с юмрук по земята, все удрых и удрых.

Някаква траурна тишина бавно нахлуваше в мен, както в паузите на погребален оркестър. Прекъсна я свиркане и люпене на семки. Вдигнах глава и видях Проклов. Той седеше на велосипед бегач, докосвайки с единия крак земята, беше се загледал в мен и подсвирквайки, ядеше семки.

— Свиркането и яденето на семки в театъра е забранено — казах аз.

— В какъв театър? — учуди се Проклов. — Нали сме в гората.

— Това са декори на гора — казах. — Щом тя може така да изиграе ролята си, значи това са декори. Има някакъв художник, решил да остане неизвестен... който е изтипосал всичко това. Той рисува с планини, гори, морета, реки и пустини. Аз рисувам с молив и бои, а той с всичко това.

Проклов продължаваше да ме гледа, но вече не люпеше семки и не свиркаше. Може би беше решил, че едно театрално представление ми стига.

— Странно приказваш — каза Проклов.

— Разкажете ми тогава нещо нестранно — помолих аз.

Той дълго мълча, след това каза внезапно:

— Ти знаеш ли как фините се бият с ножове?

Не знаех как фините се бият с ножове. Проклов измъкна обикновено ножче и ми показа. Нищо особено: от пръстите стърчи крайчеца на ножчето и с този край нашарват с кървави ивици лицето на врага си.

— Пази се от Умпа, той може като фините... Ще станеш още по-грозен... Момичетата няма да те харесват... За какво тичаш подир нея?... Като на кино... Мислех, че така тичат само на кино...

— Исках да поговорим — казах на Проклов, — просто да поговорим. Да се обясним. Само зверовете се разделят така, без обяснение — замълчах, помислих и казах: — А може и зверовете да си казват нещо един на друг като се разделят. Какво знаем ние за зверовете? — Пак помълчах и пак казах: — Това, което говорят хората, се чува, а което мислят не се чува.

— Странно приказваш — каза Проклов, сядайки на велосипеда.

Защо се върна при мен след известно време — не знам. Направи кръгче и се върна. Върна се и каза:

— Щом трябва да поговориш с нея, ще ти го организирам, само че... никому нито дума, защото аз също мога като фините...

VII.

Причаквах я втора нощ и трети ден. Проклов ми каза, че ако излезе с мотоциклета, ще покара триста метра, не повече...

Долу стоеше Наташа и с все сила тресеше дървото, на което седях аз.

— Ще проспиш обяда.

— Сега — казах, отърсвайки останките от дрямката си. — Сега... ще узрея... и ще падна...

— По-скоро узрявай — каза Наташа, — че ще изстине супата. Жозка ни е на гости.

Като слизах от дървото, видях Проклов край вилата на Ювалови. Той ми направи знак да чакам условния сигнал.

Когато седнах на масата, Бон-Иван разказваше, че на рижкото крайбрежие, в Дубулти, в санаториума, имало една медицинска сестра по диетите. Ако обядът, вечерята или закуската били вкусни, тази сестра по диетата се разхождала между масите с горд израз, и с ръце зад гърба. Ако пък не се разхождала между масите, значи обядът, вечерята или закуската не стрували.

— Значи ти, Фьодор — каза Бон-Иван на баща ми, — днес можеш да обикаляш тази маса с ръце зад гърба. Обядът е екстра.

— Да — каза мама, гледайки към мен, — но който може и трябва да яде, той си седи и кълве по нещо от чинията, а който не трябва, преяжда. — Тя погледна към Наташа. Но Наташа продължаваше да омиа с апетит татковия обед.

— Наталия, ти си се побъркала! — възмути се открито мама. — Ядеш вече второ второ!...

— Позволено ми е. Напускам балета.

— Това пък що за новини са?

— Последни — обясни Наташа. — Даже най-последни. Не мога повече да живея в този музикален Освиенцим... Колко години човек може да се бори с глада? Вие си мислите, че на фасадата на Большой театър случайно са поставили тия статуи на коне? Това не са коне, това са балерини. Работим като коне, само че конете след работа могат да се

наядат с овес, а на нас не ни позволяват. Напускам балета. Усещам, че ако не го напусна, ще стана дистрофик. Да не мислите, че е лесно винаги да ти се яде и да не смееш да си помислиш за ядене? Не съм родена за борец. Впрочем, семейна черта. Никой у нас не е роден за борец, с изключение на мама, разбира се.

— Престани да дрънкаш — разсърди се мама.

— Сериозно ви говоря. Излиза като при Чехов — нека всичко бъде като в живота — каза Наташа, — хората обядват, просто обядват, а през това време... Какво става през това време според Чехов?

— Струва ми се — подсказа Жозя — в това време се руши живота им. Нещо в тоя дух.

— Ето защо и аз обявявам тия неща през време на обяда.

Наташка си приказваше, а всичко в мене скимтеше, устремяваше се и гледаше в една посока. Тя защо ми каза тогава за очите ми? Изпълни се и вашето желание, Антон Павлович. Само че не в театъра, като в живота, а в живота като в театъра... Хората обядват, просто обядват, а през това време...

Нали животът е като въздух, той целият е прозрачен и изглежда, че през цялото време в него нищо не става, но нали през цялото време във въздуха все става нещо. Ето в двора на Ювалови възникна моята любима мелодия. Възникна... Или на мен ми се струва... Шум от мотоциклет, хайде приближи се!

— Сезам, отвори се! — прошепнах като заклинание. „Сезам, отвори се!“ — Ето ти заглавие за статия в списание „Творчество“, а „Сезон, открий се“ — може да се нарече рубрика във вестник „Советская култура“.

— Балетът — това са глупости, както е казал Ландау — поясняваше Наташка. — Прощавай Жозя, за теб и за твоя балет това не се отнася.

— Бях на гастроли в провинцията — каза Бон-Иван — и ми разказаха една любопитна история. Имали прекрасен бас в операта. Веднъж значи му дошло на ум, че да се пее е ненормално, че в живота никой не пее, отгоре на всичко с оркестър и той взел, та издекламирал арията „Там Сатаната води бала“. В операта се шашнали!

— Тъй, тъй — подхвана Наташа. — Според мен единственият нормален балет е „Госпожицата и хулиганът“. Там хулиганът се залепва за госпожицата, наgrabва я, прегръща я. И това за него е

естествено. Но когато мен ме наgrabва и обхваща за талията Зигфрид, протестирам. Един народен артист от Вахтанговия театър ми каза, че моят талант отдавна е започнал да преминава от краката в главата.

— Престани да дрънкаш глупости — каза мама. — Колко години са загубили за теб! Отивате ли в Париж? — мама попита Жозя.

— Чакам виза.

— Ще играят на сцената в двореца Гарние — възхити се Наташа.

— Между другото — каза Бон-Иван, — спирам аз в Париж до един павилион и гледам — на витрината две книжки с портрета на Айнщайн „Теория на относителността“, само че едната книга дебела, а другата тънка, попитах продавача защо едната е толкова дебела, а другата толкова тънка. „Тази теория — продавачът посочи дебелата книга — е за богатите, а тази — за бедните“. Теория на относителността за бедни... Направих от това сценка. Парижани умряха от смях.

Всички се засмяха, освен мама и аз.

Мама запита Жозя как е минал дебютът ѝ в „Жулиета“. Жозя вдигна рамене. Наташа викна:

— Не се превземай!

— За вашия дебют! — каза Бон-Иван, вдигайки чаша с вино.

Като държеше в ръка списание „Театрален живот“ Наташа започна високо да чете, с малко приповдигнат от виното глас нещо за дебюта. Колко била вълнуваща тази дума, особено в такъв прославен по цял свят театър, особено в такива сложни и отговорни роли като Ромео и Жулиета! След това започна да декламира за актрисата Жозефина Гоцинска, чието първо появяване в ролята на Жулиета създадо впечатление, че артистката пред очите ни създава поетични строфи... „Юлка обича балета и ако види Жозефина в «Жулиета», а след това и мене с нея...“ — мина ми през ума.

— А как е Рахмед Шукурлаев? — попита мама.

— Голяма скица — каза Наташа, — той естествено само танцуваше гениално, но аз му викам след спектакъла: „Какво направи, Рахмед? Теб Жозя ти танцува: «Роме-е-е-о-о — произнесе Наташа с упоение, с три „е“ и две „о“, — кажи защо си тук? И как дойде? Градинската стена е тъй висока? А тук е смърт спомни си кой си ти! Щом някой мой роднина тук те види, ще те убие...“.

„Мен също Юла ми викаше с три «а» — А-а-алин-ка! А-а-алинка!“ — мина ми през главата.

— А ти не ѝ танцуваш в отговор: „Нощта със своя плащ добре ме скри. Но щом не ме обичаш — да ме видят!“ — продължи Наташа, сякаш беше на сцената. — „По-скоро смърт от тяхната омраза, но не живот без твоята любов!“

Наташа между другото декламираше отлично. Не по-лошо от Яковлева от театъра на Бронна. Може наистина талантът ѝ да минава от краката в главата?

— Да бяхте видели само — засмя се Наташа — какво стана с Рахмед. Измъкна ми Шекспир от ръцете и затича при Галина Михайловна!...

— Много е талантлив, но е малко наивен — застъпи се Жозя за Шукурлаев.

Всички край масата се засмяха, всички освен мен. „Аз ѝ танцувам — прошепнах си, — по-скоро смърт от тяхната омраза, но не живот без твоята любов!... А тя не ми танцува: «Мой мили Монтескьо, аз тъй те любя, че може би изглеждам леконравна!». Защо не ми танцува? Защо?...“ Струваше ми се, че още една секунда — и ще се задуша.

— Може да се направи кинокомедия със заглавие „Стълбове“ — каза маминият сценарист. — Знам отлично тази тема. В нашия край, Красноярския, има едни стълбове, едни скали, в тези скали са си устройвали събрания. Полицията е гонила революционерите из тях, а по тия скали трябва да умееш да се катериш! Тъкмо за това ще напишем, знаете ли колко интересно ще бъде?

— Жозка, чуваш ли шум от мотоциклет? — тихо попитах аз.

Тя се вслуша, каза:

— Чувам, защо?

Не отговорих, но вътре в мен всичко крещеше: „Аз ѝ танцувам! А тя не ми танцува!... Разбирате ли вие това, или не с вашите Парижи, дебюти, теории на относителността за богати и бедни! Аз ѝ танцувам! А тя не ми танцува!“. От вилата на Ювалови излезе Проклов и тикаше пред себе си белия Юлкин мотоциклет. Зад него се показва Юлка. Проклов незабелязано ми махна с ръка. Всичко е наред значи, изрева моята любима мелодия и Юлка, яхвайки мотоциклета, се втурна към гората.

Станах от масата, и както ми се стори, от място прескочих оградата. Прескочих я с вътрешен вик: „Стопанката излезе“ — и се затичах подир мотоциклетния шум. Проклов не ме излъга. Юлкия мотоциклет закиха и спря на триста метра от вилата на Ювалови, до самия край на гората. Бавно тръгнах към Юла.

Тя ми каза да я чакам довечера в Москва у дома.

Вечерта в Москва я чаках у дома. Николай Озеров предаваше по радиото репортаж за срещата с командата от Германската федерална република (Бекенбауер-Колотов-Мюлер-Мунтян! Мунтян-Колотов-Бекенбауер-Мюлер! И т.н. и т.н.). Стоях до библиотеката със затворени очи. Студеното стъкло на рафта приятно охлаждаше челото ми. Стъклото се затопли, тогава направих крачка встрани и отново прилепих чело до стъклото, докато топлината на тялото ми отново не го загрея. След това още веднъж направих крачка встрани и помислих: „Интересно срещу коя книга съм спрял сега?... Да си гледам на заглавие... Книго, книго, отговори ми!...“. Отворих очи, дръпнах се от стъклото — кориците на „Ад“ от Данте, академично издание с рисунки от Гюстав Доре, ме гледаха от рафта. Засмях се. От кухнята се чуваше: „Онищенко-Мунтян-Бекенбауер-Мюлер! Мюлер-Мунтян-Бекенбауер-Мюлер! Мюлер-Мунтян. Хурцилава-Онищенко!“. И този „Ад“ от Данте. И този репортаж от „Ада“. Репортаж за седем кръга с коментарии от Николай Озеров: „И така, Валентин Левашов завършва последния кръг, последните най-тежки метри от седмия кръг...“.

Навън съвсем притъмня. В прозореца се втурна затихващият шум на градския вълнолом. Започваше вечерният отлив. Нямаше я. Нея я нямаше.

VIII.

Боже мой, и внезапно всичко разбрах! Разбрах защо Гронски не може да нарисова моя портрет... Защо все се блъска над портрета ми. Все рисува и все остъргва. Рисува и остъргва.

Нали на картината му не генерал Раевски благославя синовете си пред боя! Това нали е моят баща, не, нашите бащи, не, не, всичките възрастни ни благославят всичките нас, всичките нас, младите, пред всички бородински и небородински битки, които ни чакат! Боже мой! Как така не го разбрах веднага! Разбрах го и се видях на полетата на своите битки, тоест, не на полетата, а на полето, но се видях симулант. Има такава средновековна живопис — симулантна, тя е когато на една картина се изобразява целият живот на човека от раждането и до смъртта му. Аз също се видях симулантно, но някак си не в пространството на битката, а сякаш във времето. Един от мен, стоейки на някакъв сегмент от живота ми, говореше в училище на Игор Войлоков, че сега не мога да се бия с него и няма да се бия и не защото се страхувам от него, а защото още не умея да се бия. Като се науча, като се сдобия с юмруци на тялото, ще се бием... Мъжът трябва всичко да може да прави истински, естествено и да се бие...

Втори пълзеше по някаква хипотенуза на някакъв си ден и непрекъснато говореше на Сулкин, който спекулираше през това време на същата хипотенуза с някакви радиочасти: „Кажми ми ти, Сулкин, говорех на Сулкин аз, хващайки го за реверите, — кажи ми ти защо пиянстваш с Умпа и спекулираш с радиочасти, нали с тези работи можеше да се занимаваш и през царско време?...“.

Говорех му, а Сулкин се дърпаше, ругаейки: „Като ти лупна един по хордата!“. Непрекъснато искаше да изблъска втория мен от някаква си хипотенуза на някакъв си ден в някаква си безкрайност.

Трети аз пробиваше здраво укрепената линия от железобетонни думи на оня мъж от влака: „Любовта е букет!... В кристална ваза“. Третият аз се измъкваше от просторите на собствените си размишления и питаше беззвучно: „Какво значи любов?“. Аз не знаех какво значи любов.

А четвърти аз, четвъртият аз непрекъснато бягаше по хордата на полето, и Юла също бягаше по хордата на полето, но от мен, а аз я догонвах, без да мога да я стигна и все виках: „И върху плещите на отстъпващия противник се втурнахме в неговите позиции“. И моето малко безсилно „ура“ летеше беззвучно над моето Бородинско поле... А аз непрекъснато летях, бягах, пълзях, тичах — и непрекъснато във времето, а не в пространството. И всичките тези мои хипотенузи, хорди и сегменти на битките се пресичаха също във времето с хиляди чужди хорди, сегменти и хипотенузи на чужди битки...

И на всички тези полета аз още бях без юмруци на тялото и без юмруци на душата. Бях борец, който може би съвсем не беше роден за борец, както каза на един кадет в поликлиниката нашият участъков лекар.

Втурнах се в ателието на Сто-Гронски, то се намираше на „Масловка“, и се нахвърлих върху него почти като наполеонов войник върху кутузовски войник.

— Разбрах! — викнах. — Не Генерал Раевски благославя синовете си пред битката, а всичките вие, възрастните, благославяте всичките нас, младите, пред всички битки, които ни чакат в живота!...

— Разбрал си — прошепна Гронски, притискайки ме към гърдите си, — знаеш за какво искам да нарисувам картината!... Веднъж в живота си се изплаших, помислих си: а ако не успея? Няма да стане, мина ми през ума и се изплаших.

— И върху плещите на отстъпващия противник — викнах аз, без много-много да се вслушвам в думите на Гронски — се втурнахме в неговите позиции!

И още нещо говорих за противника, а Гронски говореше нещо за портрета. Какво значи истински портрет, как някакъв художник нарисувал Юрий Гагарин и показал портрета на майка му, а майка му каза: „Не е той“. Нарисувал го отново и пак го показал. „Не е той.“ Дотогава се мъчил, докато майката не каза: „Той е!“. Гронски говореше и нещо за живота, който е къс като тире между две цифри: роден — умрял. Аз не слушах Гронски, само казвах, че това е глупост — едно тире. Животът се състои от безкрайно количество тирета. Пунктирът на живота е като бойници на крепост. Безкрайни бойници.

— Първата цифра я има! — извиках. — Цифрата на раждането, в цифрата на смъртта я няма. Бойците ще има! Твърде много бойници, а

смърт не ще има! Не трябва да има! Значи няма да има. Значи във всичко ще успеете! Тогава и ние във всичко, във всичко ще успеем!

— Тогава обличай костюма, моето момче — извика Сто-Гронски с щастлив глас, толкова силно, че цяла Москва ечна. — Обличай костюма! И оръжието! Виж ти! Разбра! Видя! — радваше се той. Много искрено се радваше.

— Владимир Никитич, дайте ми за малко пистолета „Лепаж“.

Пистолетът, който извадих от кутията, тежко опна ръката ми към пода.

Заради Пушкин у нас мислят, че всички пистолети са „Лепаж“. Този е „Тома“, а не „Лепаж“. А този пък — турски, кремъклия, преправен да се гърми с капси. Защо ти е този дворянски атрибут?

— Като в пиесата на Чехов — не знам защо изведнъж ми дойде на ум — ще го окача в първото действие на моята драма, за да гръмне през последното действие на драмата ми в най-виновния.

Гронски ме погледна рентгеноскопично.

— Не, Владимир Никитич, не ми трябва за стреляне, искам да рисувам етюд на ръка с пистолет.

— За етюд може — усмихна се Гронски.

Пеех като навличах наполеонките.

— Наполеонките — пеех, — са бели, приличат на женски чорапогачи, само че през 1812 година са ги носили мъжете. И ботушите — пеех аз, — такива ботуши също мъжете са носили — пеех, — а не жените...

— Млъкни! — каза Сто-Гронски.

Той взе четката в ръце — и нашите бойни гюлета се пресякоха. Погледнах към Юлкияния портрет и си помислих: „За теб пак ще се преборим... С всички... И даже със самата теб“.

— И се проявиха лицата върху образите на хората — каза Гронски, а аз продължавах да гледам Юла на етюда зад гърба на художника, и макар да я нямаше, все пак Юла беше тук, съвсем близо до мен.

На Бородинското поле воюваше войник с лице на Богородица. За този войник на Гронски позира Юла. Точно същото лице видях някога за пръв път по телевизора. На картината Юла не правеше нищо ненужно, просто воюваше и толкова: редом с нея войникът воюваше

красиво, а Юла естествено, така както правеше всичко в живота. Гронски точно беше хванал това у Юла.

— Железната ни гръд — Гронски високо изрече думите на фелдмаршал Кутузов, видимо за да ме отвлече от мислите за Юлка и ме пренесе на полето край Бородино, — не се плаши нито от суровия климат...

— Нито от яростта на враговете — подхванах аз.

— Тя е надеждна стена на Отечеството — продължи Гронски.

— В която се разбива всичко! — завърших аз.

Два часа, през които както ми се стори, изминаха десет. Гронски мълча, после рязко свали етюда на моя портрет от статива с думите: „Ограда! Проклетата ограда!“. (През време на работа той често произнасяше тези прости и непонятни за мен думи. Понякога пък възкличаваше, също неразбираемо, но радостно: „Решетка!“).

— Ограда! Ограда! — повтори Гронски, като легна по очи на дивана.

Той дълго лежа мълчаливо, а после заговори глухо, забил глава във възглавницата.

— Най-покорно ви моля, господин Ревизор, кажете на всичките там разни велможи, сенатори и адмирали, че така и така, ваше сиятелство или превъзходителство, живее в някакъв си град художникът Сто-Гронски! Кажете още, че Сто-Гронски започна живота си с гениална картина, ей там са се съхранили и рецензиите. Може да ги видите... А после си купи бяла къща край Москва! Червени мебели! Порцелан „Ришельо“! Небесносини мечове! Чужди картини!... Почна да събира икони... А лично той мажеше по църковните стени не знам си какво. Половин царство натрупа! — Гронски хвана главата си с ръце. — Кон! Половин царство за един кон!... За „Къпането на червения кон“ от Петров-Водкин!... И като отидете в столицата, господин Ревизор, кажете на всички което си е, ваше величество, че този Сто-Гронски през младостта си беше добър като петел. Вие, господин Ревизор, сте виждали как петелът зове при себе си всички кокошки, когато намери на земята свестно зърно. А после този човек стана алчен като гълъб. Нали сте виждали, господин Ревизор, как тези гълъби се настъпват един-друг кой пръв ще клъвне зърното. Кажете също, господин Ревизор, че веднъж гълъбът Гронски го обзе мъка и той реши преди смъртта си, поне с кутренце да се докосне до онова, с

което започна... И кажете още, господин Ревизор, че художникът Сто-Гронски не обвинява никого. Нито мъже, нито жени, нито даже Организацията на обединените нации. Защото за целия си живот, художникът Сто-Гронски не се е отделял от себе си нито крачка и няма никакво алиби: че когато дясната му ръка е вършела глупости, той самият през това време е бил на друго място... И още кажете... — Сто-Гронски дълго лежа мълчаливо, после вдигна глава от възглавницата и каза: — Между другото, за това никому нито дума... — Гронски пак замълча, сетне се обърна, махна ръце от лицето си и погледна към креслото, сякаш на него действително седеше Ревизор.

Аз свалих костюма на сина на генерал Раевски, облякох си дрехите и без да се сбогувам излязох от къщата му в Москва на улица „Масловка“, излязох на Бородинското поле на моята битка, стиснал под мишница пистолет „Тома“ в калъф.

IX.

Това се случило през нощта на „Садовое колцо“ край Кримския мост. Иззад ъгловото здание на арсеналските складове откъм Кропоткинските врати изскочили два мотоциклета с най-превишена скорост. Шофьорът на влекача, към който бил прикачен завит в брезент самолет, видял изскочилия сякаш изпод земята мотоциклет почти когато бил вече под колелата на влекача. По инстинкт извил кормилото наляво докрай. Чуло се скърцане на спирачки, звън от разбито стъкло и глухият удар на тялото на самолета о перилото на пресичащият улицата мост. Всичко станало за броени секунди...

(из вестниците)

Мен може би не ми върви. Когато мама ме моли да сваря млякото, то кой знае защо винаги изкипява. Тази рисунка съм я измислил отдавна, още когато в нашата кухня започна да мирише на прегоряло, но я нарисувах тия дни, когато тичах и подскачах из гората, след като си отидох от Сто-Гронски. Спрях. Нарисувах: на газова печка тенджерата, висока чак до тавана. Аз стоя на стълба, опряна до тенджерата и наливам мляко в нея. А под рисунката надпис: „Сега няма да изкипи“. Втурнах се по-нататък, докато едва не се сблъсках с Жозкиния глас като с ограда.

Зад акациевите храсти на тревата, в балетни пачки и с пешкири през рамо седяха моята сестра и Жозя и се смееха на нещо. А до краката им на вестник имаше два хляба и около два килограма луканков салам. Ташка, като се заливаше от смях, отчупи от хляба около двадесетсантиметрово парче и толкова от салама и почна да ги нагъва с невероятен апетит. Откача! Нали не бива! И без това през цялото време дебелее. Жозка може! Жозка е момиче тънко като вертикал в кръстословица, а Ташка е склонна към хоризонтала! Виж я ти глупачката! Салам и хляб!

— Да — каза Жозефина. — Какъв ли е любимият парфюм на Алка? — попита тя Ташка.

Разбирам — на Шукурлаев. Но от къде на къде се занимават с мен?

— Мирият на прясно окосена трева — отвърна Ташка.

— Стоп — каза Жозефина, — ще му подаря коса. Да коси трева и да мирише. Ще празнуваме у нас. Чети либретото... С него ще се сватосват различни моми, като в „Лебедово“, а той ще отказва на всички като в живота.

Жозка подаде на Ташка тетрадка и тя започна да чете мълчаливо.

— Някак си не е остроумно, нали? — каза Жозя. — Трябва да го покажем на Мамс, нека помогне!

— Не бива — мрачно отговори Ташка. — Има си неприятности. Сценария пак не мина. Шести вариант, представяш ли си?

— Да се побърка човек от тия новини! Все по-тежки и по-тежки!

А по-нататък Жозефина задрънка на френски. И Ташка ѝ отговаряше, също като в началото на „Война и мир“ от Толстой, и тя на френски. Седях и нищо не разбирах. Само няколко пъти чух името си... Споменаха и Мамс. Седях си, слушах си и все не разбирах, нищо не разбирах, сякаш всичко, което ставаше с мен, ставаше на някакъв неразбираем, ужасно неразбираем за мен език на събитията. Не мога да си вдигна главата от неприятности, а те решили да ми празнуват рождения ден. Още нещо? Обърнах гръб на Жозя и Ташка и погледнах към вилата на Ювалови. Прозорците на Юлкината стая внезапно светнаха и аз видях Юлкината сянка върху пердето. Изглежда Юлка беше отишла както по-рано съвсем близо до лампата, защото мен ми се стори, че сянката ѝ се втурна насреща ми.

— Аз ти танцувам — прошепнах, като се качвах на дървото, — а ти не ми танцуваш... Нищо не танцуваш... Как стана така?

Веднъж Юла ме покани във вилата в нейната стая, когато родителите ѝ не бяха в къщи. На мен ми хареса, че не бързаше да ме запознае час по-скоро с всичките си роднини. Светлана Кузнецова, например, най-напред ме заведе у тях и каза: „Запознайте се — моят Алик!“. „Моят!“ А следващия път, когато ходих на гости у тях, намина съседката им и майката на Светлана каза: „Запознайте се — нашият Алик!“. „Нашият“ „Мой!“ „Мой.“ „Моят велосипед! Нашият хладилник!“ Интересно, дали Юлка е знаела, когато бях у тях преди

заминаването ѝ в Рига, че тя вече не ми танцува? През нея вечер аз разглеждах глупашката литография, сложена в рамка — някакъв мъж като Каренин, с жакет. Той седеше в кабинет зад писалище, а на пода, в нозете му, седеше млада жена с руси пуснати коси и в такава поза, сякаш молеше Каренин за прошка — поради измяна, сигурно. Помня, че едновременно погледнахме тази картинка и аз си помислих: „Защо ли в стаята на Юла виси такава лоша литография, все едно че е вулгарна пощенска картичка — има такива пощенски картички, на тях са нарисувани разни сантиментални дивотии“.

А сега седях на дървото и си мислех: защо ли беше окачила точно тази картинка? Нима в това имаше някакво глупаво предсказание и какво мислеше Юла, като гледаше заедно с мен тази картина? Нали тя сигурно вече се е била запознала с Бендарски? Върху пердето се появи още една сянка, сянката на Юлкината майка. Сянката на Юла беше някак нещастна. Отначало сенките разговаряха помежду си мирно, а после, после не мирно...

Ще взема пари от Татяна Рис и ще замина на Юг, мислех си, вървейки към вилата на Рис. Като отминах високата ограда стигнах до вратата и хванах скобата на звънеца, но не успях да я дръпна. Три мотоциклета изскочиха с боен рев и с вой прекъснаха полета си пред вратата, край нахвърлените в тревата греди. Тишината изстиваше като мотор на мотоциклет и гласът на Сулкин каза:

— Ако е военен самолет... цял живот ще сечем дърва заради него...

— Млъкни, глупако! — срязва го Умпа. — Военните ги охранява милиция...

Легнали на тревата, те още някое и друго време обсъждаха случилото се, като ругаеха, спореха и претегляха всичко посвоему, докато Умпа не отсече:

— Ако стане нещо... Бендарски е бил с нас... — Умпа се надигна от земята, протегна тялото си, опаковано в кожени панталони и в куртка.

— Може би Татяна има нещо за пиене? — попита Проклов.

Като прескочи през канавката, Умпа пред вратата се сблъска с мен. Хвана шията ми с ръцете си, които миришеха на бензин.

— Господи — каза Умпа, — за пръв път виждам такова голямо подслушвателно устройство. И най-важното, толкова лошо замаскирано. Подслушваше, а?... Впрочем това даже е за хубаво... Сега си наш човек. Наш ли си? (Не отговорих) Наш! — потвърди Умпа. — Няма да тръгнеш да ни издаваш, я! — каза Генадий. — Ако ние ще трябва да работим цял живот за самолета, ти пък ще трябва за лекарства...

Ръката на Умпа щракна около китката ми като белезници. Стори ми се, че дори чух металическото щракване. С другата си ръка ме прегърна през рамо.

— Не ми се сърди за онази вечер. Просто бях в лошо настроение. Проклов, питай Татяна има ли нещо за пиене?

Владимир скочи през оградата и скоро се върна.

— Няма я — каза той.

— Ще почакаме, животът продължава... — Умпа още по-силно стисна ръката ми и ме потегли след себе си към гредите.

— Та те всичките са фокусници — каза Умпа. — Те всичките са Кио, Акопян и Дикий Чаташвили. Ти не ги разбираш тия техни фокуси, но аз ще те накарам да разбереш. Има такова книжле, с разяснения. Ти само ми бъди приятел, ще получиш полувисше образование... Или още по-добре сега позадирай Жозка. Сега ситуацията е такава, че може да успееш... Най-важното е, че ѝ се харесваш. Аз съм говорил с нея... Или се сбий с Едуард. Едуард например, се би за Юлка на морето. Закачиха я едни латиши. Апропо, тя наблюдаваше боят с удоволствие. Те обичат да се бият заради тях. За жените е важно не „какви да бъдат, а с кого да бъдат“... Разбра ли?

Умпа свирна. Чуха се стъпки. Зад оградата се усещаше дъх на тютюн, на трева и на цветя. Под лунната светлина цветната лека безшумно ни лъхаше с прекрасните си аромати.

Помълчахме известно време, после от тъмнината изскочи Татяна Рис. Учуди се като ни видя заедно, страшно се учуди. Вчера, някъде вътре в нас, ние се сбихме. Вчера аз ѝ показвах Умпа на рисунка с надпис: „Дайте ми точка в аферата и ще преобърна света...“. А сега, аз и Генадий стоим един до друг, едва ли не се държим за ръчичка.

— Добър вечер, художнико — каза ми тя. — Ще римуваш ли? (Не отговорих). Или ти рисуваш само за другите? А за себе си...

— И за себе си — казах аз.

И нарисувах.

Рембранд има автопортрет: държи в ръце чаша с шампанско и гледа към нас, а на коленете му е Саския — любимата му и вярна жена. Вместо Рембранд нарисувах себе си, а вместо Саския нарисувах Юла как слиза незабелязано от моите колене и излиза през прозореца в градината, където е колата на Бендарски.

— Значи можеш и за себе си — каза Рис и се обърна към Умпа.
— Къде беше изчезнал?

— Ами, летях до Мексико... блицтурнир по бокс.

— Как успяват да ти осигуряват визи?

— Успяват. Имам си постоянна, за всички времена и народи.

— Имах един поклонник с огромни организаторски способности за писателски погребения. Веднъж бил закъснял на нечие погребение и започнал да се промъква през милиционерите. „Пропуска ви?“ — попитал милиционерът. „Имам постоянен“ — отвърнал моят поклонник. Донесе ли нещо от Мексико? Продаваш ли го?

— Не, не донесох — отвърна Умпа. — Стана много сложно вече.

— Добре де, какво искаш? — попита Рис доста грубо.

— Да поговорим.

— За кое?

— За това! Пак за същото... Отиваш ли утре в Дубна?

— Защо?

— Едуард има международно надбягване. Златният кръг. Съревнование: кой кого по-бързо...

— Кой кого по-бързо ми е известно... — каза Рис. — Разказвал ми е.

— Ние значи, проверяваме трасето... И теб те каним.

— Знам аз какви трасета проверявате...

Тя говореше и често си облизваше устните. Много нервничеше.

— Ти си глупачка, а ако Едик се е запознал с Юлка не заради себе си, ако от нея се е заинтересувал такъв човек, за какъвто не си и сънувала.

— Които не съм сънувала, те ме сънуват — каза Рис.

— Ще пукнете когато разберете за кого ще се омъжи Юла... И пръв ще пукне ей този. — Умпа ме посочи с глава. — Има лошо здраве. Знаеш ли какво казват полякините за мъжете: „Мъжът трябва да бъде мъничко по-възрастен“...

През време на тоя разговор Умпа кой знае защо гледаше повече към мен отколкото към Таня.

— Ти защо непрекъснато го ревнуваш? Още нищо не се знае. — Умпа успокояваше Таня. — Той нали не е сложил точка?

— Точка — каза Рис, подражавайки на Геннадий. — Мухата рекла: на тая работа трябва да се постави точка — и я поставила.

— Виж какво — каза Умпа, но Таня вече не го слушаше.

— Чувствам се зле — каза тя.

— А мен как ме чувстваш? — попита Геннадий.

— Глупак — отвърна му Рис. — Хладно е, ще се преоблека — каза и уморено, някак по свой начин, тръгна към къщи.

— Сега ще дойде Едуард, затова се преоблечи по-хубаво — проговори зад гърба ѝ Геннадий.

Без да изпуска ръката ми, той ме поведе към гредите, най-напред седна, след това се изтегна, потегляйки ме след себе си. Лежах до него като най-добрия му приятел.

— Мълчиш, шаранче — злобно каза той. — Известно ли ти е, че в езерата, където развъждат шарани, непременно пускат и щуки... Присъствието на щуките действа на шараните стимулиращо... Месото им става по-вкусно и изобщо... В присъствие на щуките те се превръщат в истински мъже. Защо мълчиш? Не искаш да разговаряш. Правиш се, че приличаш на хората... На новия човек? А какви са тия хора-човеци? По какво се отличават те от ония... които са питекантропи? Ето ти, например? По какво се отличаващ? Или Бендарски, или разните там химици-мумици?...

„Значи годеникът не е Едик, а някакъв възрастен“ — чукаше кълвач в главата ми.

— Всички ние по нищо не се различаваме... Само знаем малко повече, а искаме същото! Искаме да се бием... да лапаме... искаме момичета... Ти например, ти какво искаш? Взеха ти момичето, а ти си го искаш обратно... Това е било и преди тридесет милиона години.

Мълчах.

— Ако ти се даде сега власт, ти всичките ще ни разпартушиниш... Ще ни разпартушиниш, нали?

Мълчах.

— А живота може би се състои от всичко, което забраняват лекарите и милиционерите. Никога ли не си мислил за тези неща? —

попита ме Умпа, светкайки в очите ми с фенерче. — Може би цялата трагедия е там, че аз го разбирам, а другите — не?

— Посвети тук! — наредих на Умпа.

Генадий Умпа така се шашна, че дори ми пусна ръката.

Извадих от джоба си бележник и флумастер и почнах да рисувам. Умпа ме гледаше мълчаливо, насочил към бележника ми кръгчето светлина. Това приличаше на шахматен блицтурнир. Две рисунки без откъсване от хартията.

— Разбираш ли, Умпа — обясних на Генадий. — Ти, значи, си вървял по улицата към своя институт. Облечен по модата, с чанта, с незавършено висше образование. Тази рисунка се нарича „Тук!“ и се равнява на тридесет милиона години. Това значи, че за да се превърнеш ето в такъв Умпа са били необходими тридесет милиона години, а за да станеш отново ето такъв дивак (нарисувах какъв), ето такъв дивак да станеш, ти трябва всичко на всичко три минути. Нали ние с теб разговаряме от три минути? Ето значи, тук си за тридесет милиона години, а обратно, при диваците за три минути. Ето в какво се състои проблемът. Там е трагедията.

Умпа, обрасъл с коси до шия, ме гледаше с ненавист от собствената си тъмнина.

— Това са само приказки. За сега само приказки.

От къщата във вечерната светлина се появи някакъв човек с папаха, с черкезка и с високи ботуши, с каквито източните мъже танцуват „лезгинка“. Когато лицето на черкеза влезе в полето на светлинната шапка от лампата, познах в черкеза Татяна Рис. Много се беше променила в този костюм.

— Виж я ти, дивата дивизия — каза Генадий, огледа манекенката от глава до пети и подсвирна сякаш от възхищение. — Представя Тбилиси — каза той и запя: — „Разцъфтявай под слънчевите лъчи, Грузио моя...“ Хайде, направи няколко крачки...

Като продължаваше да пее под собствената си музика, Умпа също започна да се разхожда като манекен, да се обръща и пак да се движи и да приглася:

— Комплект за пътешествие в Дубна, за предпочитане на кон: куртка, панталон, папаха, бродирани с вълнени конци чорапи, ботушки и чанта през рамо — хурджин. Модел от Гета Натукашвили!

После ефектно спря:

— А твоята съдба зависи от него — каза Геннадий и кимна към мен. — Ако той отнеме пак Юлка от Едик, ти си наред.

Татяна Рис внимателно ме огледа.

— Значи отиваме? — попита Умпа. — Само че не го ревнувай! Разбра ли? Когато може да го ревнуваш, ще ти свирна. Сетих се, покани Марина Ивлева.

— Тя пък защо? — попита Рис.

— Нали знаеш, че обичам котенца със счупени лапички.

— Знам, отначало им счупваш лапичките, после ги обичаш — отвърна Рис и очите ѝ се състариха още повече.

— И за него покани някоя, може Нонка. Разбира се, Юлия ще бъде там с годеника си — каза ми той, — ти обаче не се унижавай, дръж си вирната опашката. Ухажвай Нонка — и толкова! Те си имат свои номера, ние си имаме наши.

— Умпа, очите ти са някакви... сякаш си излежавал присъда пет години — каза Рис, — или ще ги отлежаваш.

Умпа преглътна тези думи.

— Искаш ли да се омъжа за теб? — каза ми Рис. — Това ще е сензация! Ще измисляме заедно моди... Знаеш ли колко кандидати имам?

— Триста хиляди и осемстотин души — казах аз.

— Точно толкова, само че прибави и себе си... Ще рисуваш ли още? — попита ме Рис. — Хайде, нарисуй нещо!

— Нарисувах вече — отговорих, като ѝ подадох лист от бележника. „Бръчките са пътечки, по които при нас идва старостта.“ И по-нататък: „Лицето на Юла с всяка рисунка е все по-старо и по-старо“.

— Не си я пощадил... а си прилича...

— Гледай с мен какво направи — каза Умпа и показа моята рисунка, тази, която рисувах на гредите „Тук и обратно“.

Рис даже подсвирна.

— Здравата всичките ви е... всичките ни е... — уточни тя. И си отиде.

— Да дойдеш утре в кафене „Неутрино“ — каза ми Умпа. — В Дубна. Ако не дойдеш, помни, че Герасимов умря... Няма кой друг да те възстановява по черепа...

Бавно се помъкнах към къщи. Съжалявах, че Умпа ме заплаши. Като отида, той ще помисли, че е от страх. Но аз си знаех, че няма да го направя от страх.

В храстите ме пресрещна Финист.

— Левашов, слушай, вземи ме и мен в Дубна — прошепна Финист. — Иначе те ще те... Чух ги как се наговарят. Ще взема с мен целия баскетболен отбор. Ще ги наредим.

— Не, Финист — казах — недей в Дубна. Защо ти е да ходиш в Дубна?

— Нали ще те бият? — повтори Фини.

„А годеникът значи не е Едик, а възрастен... Малко възрастен“ — помислих си. Какво ли значи — малко възрастен годеник?...

Х.

— Защо не си в леглото? Нали знаеш, че ти е необходим режим?
— пропя ми от тъмнината татковия глас. — И лекарство не си взел.

Като се загръщаше по стар навик в шала си, баща ми излезе на улицата, осветена от ярката светлина на луната. Той поглаждаше редките си коси, които прикриваха плешивото му теме. Престанах да го гледам, сигурно за да не си задам за кой ли път все същия натрапчив въпрос: „Дали плешивостта се предава по наследство, или не?“. После си повторих афоризма — собствено съчинение: „Плешивината е завод, престанал да изпълнява плана си по производство на коса...“. Сетне навих на пръста си кичур от косите си, дръпнах го: „Може би съм започнал да оплешивявам?“.

— Маминия сценарий пак ли не мина? — попитах.

— Няма нищо страшно... Искат поправки... — каза татко с красив глас, малко на нос, тоест не на нос, а в маската.

За звука в „маска“ бях прочел от старите таткови учебници по пеене. Не разбирам защо трябва да говориш в „маска“ щом отдавна не пееш? И въобще баща ми понякога разговаря така, сякаш за него е по-важно как звучи гласа му, а не какво приказва. Помислих си всичко това, докато дръпнах още веднъж косата си и погледнах — нямаше косми в дланта ми. Моят завод — за косопроизводство — засега работеше в изправност.

— Впрочем — каза татко, хвана ме за ръката и както ми се стори, започна да брои пулса ми, — забелязах, че напоследък ти винаги бързаш за някъде... Имай предвид, че не само храната, а и времето трябва да се дъвче добре... Аз също летях — добави татко. — Летях, треперех... Мислех си, че всичко най-интересно е пред мен... Ето ти сега стоиш... има луна... ветрец. Жаби квакат, чуваш ли? Организмът ти има прекрасна обмяна на веществата, наистина малко нарушена, но това ще мине, ще мине! Ти си млад, ти си красив, усещаш ли, че сега, именно сега, тъкмо в тази минута ти си щастлив?... — Татко млъкна и зачака отговора ми и без да го дочака, отговори вместо мен: — Ти... Разбира се, че си нещастен. И знаеш ли защо? — Наострих уши. —

Нещастен си, защото не знаеш, че си щастлив. Да, да, не знаеш и не се досещаш... Боже мой, боже мой — зашепна татко и както ми се стори вече не на мен, а на себе си. — Бях млад, не знаех, че съм млад. Бях талантлив, не знаех, че съм талантлив. Бях щастлив, не знаех, че съм щастлив. А кога разбрах? Когато станах стар, неталантлив и нещастен... Късно, късно, боже мой, колко е късно за всичко! Знаеш ли, в „Чайка“ има такива думи: „Нашето време си отива“. Все не разбирах тези думи, чувствах страшният им песимизъм, а оптимизмът им не чувствах. А после се досетих каква е работата: Антон Павлович не е довършил мисълта си; времето, което си отива, е външното време. А оптимизмът иде от там, че на мястото на външното време, което си отива, идва вътрешното време на човека. Разбираш ли — вътрешното? Знам, че ще дойде такова време — каза татко, погледнал към небето, — когато външното и вътрешното време ще настъпват у човека едновременно. Разбира се, ние няма да доживеем дотогава, а жалко...

Не го слушах много внимателно. Непрекъснато си повтарях: „Бях щастлив, а не знаех, че съм щастлив“.

— Беше нещастен и не знаеше, че си нещастен? Така ли беше? — попитах аз татко.

— Какво? — попита татко и обърна към мен лицето си — синкаво от лунната светлина.

— Нищо — казах. — Ей така...

— Ах, младост, младост, младост, това просто е издевателство на човека над природата — въздъхна татко. После добави: — А старостта е издевателство на природата над човека.

Стояхме двамата и всеки от нас мълчаливо си мислеше за нещо свое. Внезапно запитах:

— Татко, можеш ли да ми купиш утре мотоциклет? — Музикантите наричат такова нещо рязка модулация.

— Какво? Да не си се побъркал? Защо ти е мотоциклет? — разтревожи се татко. Даже не очаквах, че така ще се разтревожи.

— Имал ли си някакъв прякор на младини? — запитах.

— Какъв прякор?

— Такъв например, „Раница“ или „Майстор на чужд гръб“?...

Така гледат човек, който бълнува.

— Да нямаш температура? — Татко сложи малката си, съвсем немъжествена длан на челото ми. — Всичко каквото поискаш, само не

мотоциклет. Мотоциклетистите непрекъснато ги лекуват, а мотоциклетите непрекъснато ги поправят. Теб да не би да ти е омръзнал живота?

— Малко — прошепнах тихичко.

Татко ме притисна до себе си.

— Така е защото си млад и не знаеш, че си млад, така е защото си щастлив и не знаеш, че си щастлив...

Баща ми ме заведе до моята стая и, разбира се, ме накара да взема лекарството, някакво си английско или американско, което с мъка беше намерил.

— Мълчи проклетникът — каза татко, поглеждайки към телефона. — Защо никой не ми звъни? Защо никой не ме кани на гости?

— Някакъв мъж вчера на пазара те канеше — напомних на баща ми.

— Канеше ме! — възмути се татко. — Така ли се кани на гости: Фьодор Алексеич, защо не се отбиете у нас? — Татко смешно имитираше вчерашния мъж. — Като че ли възпитаният човек може да вземе да отиде на гости неканен! Лицемери проклети! Така ли се кани на гости!

— Как се кани? — попитах.

— Ето така — каза татко. Той стана от стола, свали въображаемата си шапка и каза: — „Валентин Фьодорович, свободен ли сте събота вечерта?“ Кажи, че си свободен — помоли ме татко. Казах, че съм свободен. — „Тогава ние с жена ми ще се радваме да ви видим с жена ви и децата ви у дома. Заповядайте!“ А не: „Защо не се отбиете у дома?“. Ако ти притрябва да поканиш някой човек, покани го както се полага!... Хайде, позвъни де, Велики Ням — татко закрещя на телефона и дори удари с юмрук по масата — нали едно време не млъкваше!...

Помълчахме тримата: аз, татко и телефонът.

— А защо не ти позвъни писателят? — попитах го аз. — По-рано се обаждаше.

— Сигурно е престанал да пие — отвърна татко. — Той ми се обаждаше само когато беше пиян и пиян ме канеше на гости, за да усладям пияния му слух... „Аз ви срещнах...“ — и... тем подобни — запя тихо татко. — Да се побърка човек! Разгонва си махмурлука с

приятели!... Дружи с приятелите си като със зелен сок! А... ама аз съм глупакът — каза татко. — Никой не ме кара насила да изпълнявам ролята на зелен сок.

Телефонът най-после иззвъня и аз исках много да е за татко, ужасно тъжни му бяха очите, също като моите.

— Да — извика татко високо в слушалката, а после тихо: — Няма я в къщи, какво да ѝ предам... — После сложи слушалката и още по-тихо каза: — Като няма, няма — и добави: — Впрочем, приятен мъжки глас, а може би неприятен... — После помълча и каза: — Нищо, скоро ще почнат и мен да ме търсят... Спи.

Той ме целуна и излезе от стаята като взе телефона на дълъг шнур.

Лежах и си мислех как утре в Дубна ще поиздевателствам пак над природата... Не спя, не ям, не ме съдържа нито за минутка на едно място. Непрекъснато ме преследва и преследва, както е казал Пушкин: „Бушува в нея страст като жарава...“. Интересното е, че природата вече започна да издевателства над мен — имам предвид самочувствието си. Аз да вървя по дяволите! Но и над Юла, нали и над нея някога природата също ще почне да издевателства? Как го каза татко: „Младостта е издевателство на човека над природата, а старостта — обратното...“.

Взех скицника и молива и се загледах в тавана. Сякаш напук нищо весело не ми идваше на ум. Мислех си просто, че още има време, докато природата почне да издевателства над нас и че още можем да си позволим... И въобще може би няма да има никакво издевателство? Може би докато природата пожелае да издевателства над нас, докторите ще измислят нещо. От тази мисъл даже се развеселих, а и луната взе та надникна през прозореца ми.

Присъни ми се, че към прозорчето на стаята, плувайки във въздуха като във вода, приближаваше Таня Рис.

— Слушай — каза тя, — пази се от този Умпа, знаеш ли какво може да ти направи? Вчера минавах покрай милицията, там на входа

имаше обява: „Търси се човек“. Един младеж от Киев излязъл от вилата си вечерта — и вече втора година копче не могат да намерят от него... Страхувам се да не би и с теб също... Умпа ми каза, че ти знаеш за самолета...

Този Умпа иска да направи римски Колизеум — продължаваше Рис, — а не годеж. Той обича хората да си блъскат главите, за да пукат като билиардни топки. Скоро сънувах един сън — каза ми насън Рис, — че летя над земята на някакъв си фантастичен хеликоптер и гледам как на земята под мен всичките три милиарда души се бият, с юмруци, във всички страни... И всички те на своите си езици споменават Умпа, той ги бил насъскал всичките три милиарда един срещу друг.

— В Дубна този Колизеум може да не се състои, обаче на пожарната площадка ще се състои. Умпа си прави своето, а и аз смятам да си направя своето. След пет дни на пожарната площадка, ти се скрий в кулата — нали знаеш, че там има кула? Може да ми потрябва твоята помощ.

— Недей да ходиш в Дубна, не те съветвам...

Един от мъжете, които седяха срещу мен в дубнешкото кафене „Неутрино“ приличаше на Джо Лемптън, главният герой от английския филм „Път към висшето общество“. И подстригването му, и движенията, и усмивката, и главно маниерите — да знаете само как разговаряше със съседите си: няколко думи на събеседника — глътка кафе, няколко думи от събеседника — още една глътка кафе, и погледът му, твърде внимателен поглед към мен, като покана за разговор. Там бяха още двама с бради: единият със светла, другият с тъмна. И още един — по риза, с навити ръкави и сигурно със сандали. Не му виждах сандалите, но ми се струваше, че трябва да бъде със сандали. Очите и на тримата мъже бяха дявол знае какви, сякаш не гледаха в пространството, а в нещо друго, във времето, или кой знае в какво. Право във вечността гледаха, непрекъснато гледаха... Особено оня, който беше по риза.

Разговорът им беше непонятен като четвъртата страница на вестник „Вечерная Москва“, където печатат обяви за защита на дисертации. Лично аз винаги ги чета. Когато чете човек тези обяви почва да мисли, че съществува съвсем друг живот. В него няма да

срещнеш Генадий Умпа, нито ще видиш Сулкин. И в разговора на моите съседи те също не можеха да съществуват. Съседите ми разговаряха за непонятното. Впрочем, когато ставаше дума за познатото, те например си припомнях шегите на някакъв знаменит физик, който разделял всички мъже според отношението им към жените, на: „под чехъл“, на „парфюмести“ и „красивести“, а тях делял на „муцунести“ и „фигурести“, а въпреки всичко в очите им светеха загадъчни радикали подобни... Естествено, аз се вслушах в техния разговор и макар че непрекъснато рисувах съседите си, очаквах, че ей сега към стъкления куб с червен надпис „Неутрино“, в който се намирах, ще се приближи онай ми ти компания... и не си представях какво ще стане по-нататък.

По-нататък си го представих нещо като някакво проклето затворено пространство, нещо като тълпа от мисли и блъсканица на неприятни чувства, в които сам съм се набутал, защото в тази блъсканица и в тази тълпа ще бъдат Юла и нейният годеник. Разбира се непрекъснато нервничех, особено когато стрелката на часовника приближи определения час и непрекъснато се вслушах да чуя шум от мотоциклети. Нервничех, защото не знаех какво ще стане. Помня, че когато бях в трети клас пак така ме беше прихванало. За първи път в живота тогава ме заведоха на рентген, накараха ме да застана в тъмното зад нещо неизвестно, и лекарката каза: „Човек винаги се страхува от онова, което не знае“. Като че ли когато всичките пристигнат тук на мотоциклети тогава... Такава страшна картина си измислих.

Но шум не се чуваше, а когато стрелката мина десет, започнах да се успокоявам. В това време не този, който приличаше на Джо Лемптън, а със светлата брада — неговия съсед — внезапно каза на онзи по ризата (оказа се, че този по ризата доказал някаква си теорема или уравнение, което от тридесет години никой не успявал да реши):

— Олег — каза той, — ще ти теглим куршума. Кажи ни само хода на мислите си.

А този Олег го усукваше, извърташе се и не искаше; тогава онзи, който беше със светла брада каза: „Олег, хайде, отведнъж с гръм!...“. Тогава Олег каза: „Е щом с гръм...“ и започна бързо-бързо в една тетрадка да пише цифри, корени, интеграли и бог знае още какво (как ли го наричат това физиците), а после, когато обясни всичко, сложи

удивителна, усмихна се и каза: „Ето така!“. Постави точка и каза: „Може и така“, сложи още една точка и каза: „А може би никой не знае как е!“. Тъй каза: „Ето така! Може и така! А може би никой не знае как е!“.

Веднага разбрах, че това е моят Диоген. На гарата, докато чаках влака, бях нарисувал: философът Диоген денем със свещ търси човека, а на другия тротоар аз с електрическо фенерче в ръка, търся философа. Толкова се зарадвах, че дори се изплаших... „Ето така! Може и така! А може би никой не знае как е!“ Ще дойде сега Юла с компанията си и всичко ще стане така. Както каза Финист, ударят човека по бъбреците — и никакви следи, а той почва да вехне като цвете без вода. Ама че го каза! Ето така! А може би не е така? А може би никой не знае точно как е. А може би наистина никой не знае как е!...

След три дни лежах на дървения под в моя „Ермитаж“. Ермитаж на френски значи място за усамотение. При нас в горичката, близо до нашата вила има пожарна кула — тя е моя „ермитаж“. Лежах на пода, а „ермитажът“ се полюшваше от вятъра, също така, както внезапно всичко в моя живот се люшна и се затресе. Подът на кулата целият беше засипан с борови иглички. Елхите шумяха от вятъра. На дъсчения под с приятно почукване падаха шишарки. А аз лежах по гръб и държах в ръце книгата, която ми дадоха моите нови приятели: Юрий Игоревич и баща му — свръх забележителния Игор Иванович. Той — тогава в кафенето аз още не знаех, че се казва Юрий Игоревич, когато разговаряше със своите съседы непрекъснато поглеждаше към мен, а когато всички си отидоха, поседя, като си мислеше за нещо, от време на време хвърляше погледи през прозореца, след това ми каза: „Плуваш със спусната котва, момче. Трябва да я вдигнеш!“. И докато аз седях и съобразявах за каква котва ставаше дума, той каза: „Може ли?“ — и протегна ръка към моя „Онегин“ от Пушкин. Естествено веднага отвърнах „може“. Честно казано за пръв път в живота ми ми се поиска някой да прояви желание да разгледа моите рисунки към „Онегин“.

Започнах да разправам кое как е, защото моят „Онегин“ се различава от всички „Онегиновци“. Нали смятам, че това не е просто роман в стихове, а сатиричен роман в стихове, нещо като „Златния телец“. А Онегин е един съвършен Остап Бендер. Ако беше станала революция през Пушкиново време, знаете ли с какво би се занимавал

Евгений? Би търсил скрити скъпоценности в столовете, само че скрити не от лели, а от чичовци.

Нима Онегин не е Бендер? Не, вие само чуйте.

Аз издекламирах на Юрий Игоревич от „Онегин“: „Овации... Между креслата Остап Бендер търси своя ред, върви направо по краката, разглежда дамите с лорнет“. И така нататък.

Сигурно обаче декламирах някак си нервно. Защото той гледаше ту рисунките, ту мен и каза: „А котвата въпреки всичко трябва да се вдигне!“.

После, когато се разхождахме с него из гората, той ми обясни за пуснатата котва. Баща му ловял риба с приятели в Москва река, разположили се на острова, от острова до мястото за риболова гребал неговият приятел, бързо стигнали, а на връщане взел веслата баща му, гребал дълго, сили не му оставали — не можел да догребе до острова. Оказало се, че не забелязал как котвата се отвързала и гребал със спуснатата котва! „Изобщо при художника котвата не трябва да бъде съвсем наред — каза Юрий Игоревич, — но да не се влачи по дъното. Трябва да се повдигне!“ „Солена му излязла тази котва!“

— Щом сте такъв специалист по вдигане на котвите — казах, — вдигнете котвата на баща ми. При него сигурно сто котви са спуснати — и всичките са на дъното.

— Аз не, баща ми е специалист по вдигане на котви.

— Лекар ли е? — попитах.

— Математик. Сътрудник на Института за приложна математика при Академията на науките. Може би си чувал за професор Шубкин? Той откри уравнение за имунитета с един лекар — фтизиатър. Много е интересно. Представи си такава картина: оказва се, че в организма има някакви датчици, системи, които контролират здравето. — Като взе една пръчка, той продължи да разказва и започна да драска едно-друго на земята. — Попадат микроби, още са малко и датчиците си мълчат — дреболии са, не си струва да им обръщаме внимание. Микробите се размножават. Но когато количеството им стигне опасната, критичната степен, датчиците включват червения цвят — бият тревога, и начаса в организма започва да работи цял комбинат по производство на имунни, както ги наричаме, защитни агенти. И започва сражение — кой кого. Ако го нарисуваме, ще се получи график. Нещо като синусоида. Разбираш ли? Един зигзаг. Баща ми взе и състави уравнение,

уравнение на имунитета. С него може да се предскаже кога човек ще получи рецидив, след колко години ще се разболе пак, за да се вземат профилактични мерки... И въобще — каза Юрий Игоревич — баща ми счита, че в основата на здравето е математиката, счетоводството — с една дума, идеален приход-разход, дебит-кредит, салдо-булдо!... Да не съм се увлякъл прекалено?

— Счетоводителят имал две кучета, едното се казвало Салдо, а другото Булдо! — казах аз и двамата се засмяхме. — А вие тука ли... — исках да попитам дали работи тук.

Но Юрий Игоревич не ми даде да довърша и отвърна:

— Доведох баща си. Тук той учи дубненци да слушат музика. Има си две лудости: синусоидното вдигане на котви и музиката. Първата е тиха, втората е буйна. В къщи имаме фонотека — филиал на Дома за звукозаписи.

— Дали нямате записи на баща ми? Баща ми беше тенор — Левашов. Нямате ли негови записи? — Мен също ми се поиска да обявя, че баща ми, макар че сега не е тенор, все пак е бил тенор.

Юрий Игоревич каза, че не знае.

— Ако искаш да отидем да чуем професор Шубкин. — Юрий Игоревич погледна часовника си. — За жалост, късно е. Интересно е от самото начало.

— Кажете ми! — попитах неочаквано дори и за себе си. — Вие например, мислили ли сте за любовта? Каквото сте мислили, него кажете, без нищо да скривате.

— За любовта ли? — Юрий Игоревич се учуди на неочаквания въпрос. — За любовта? Нищо няма да ти кажа за любовта — каза той.

— Защо? — попитах аз.

— Защо ли? Дори и затова, защото още не съм мислил за нея. Нямахме кога.

Така ми отговори, а ако бях, каза, мислил, щях да ти кажа.

А аз му отвърнах, че не е възможно съвсем да не е мислил. Тогава той отстъпи, защото личеше, че го притиснах до някаква стена.

— Какво да ти отговоря? Какво мисля за любовта? — Той вдигна рамене. — Мога да ти кажа нещо само за нейното начало.

— Добре, нека е за началото — съгласих се.

— Любовта и революцията започват с патос — рече той и замълча.

Мислех, че ще каже още нещо, но мълчеше.

— А след това? После какво става? Започва с патос?... А после?

— За после още не съм мислил.

И аз вярвах, че не е мислил за после. А това е като стих: „Любовта и революцията започват с патос!“. Суров материал за добър поет. Екстра казано! Има за какво да се помисли! Има!

— Имам още една молба — промълвих. — Нали можете да помислите за по-нататък? Разбирате ли, много е важно. Започва с патос. А после какво става?

Юрий Игоревич се усмихна несериозно и обеща:

— Ще помисля!...

Но аз реших, че той се усмихна несериозно, но ще помисли много сериозно.

— Разбирате ли — обясних му, — когато идвах насам с влака, един каза на един друг: „Може би любовта е отминала?“. Явно, че нещо му се беше случило. А другият му отвърна: „Ако е било любов, нямаше да отmine, а щом е отминала, не е било любов!“. Разбирам, че всичко това е на нивото на „Мисли и афоризми“. Глупости, афоризмът е гроб за мисълта. Според вас така ли е?

Непрекъснато говорех без да спирам, страхувах се, че ще почне да ме разпитва пак за проклетата котва. А той не разпитваше, не. За татко ме питаше и за себе си ми отговаряше. Вече бил доктор по физико-математическите науки. Доктор и малко психолог. Станал психолог след Япония. След Хирошима. Изнасял лекции там и искал да види онова, за което много бил слушал. Мястото е такова, каза, най-печалното — известно на цял свят. На една многолюдна улица има малка сграда, от нея се влиза в здание и мястото е оградено.

Питам го:

— Какво е оградено?

— Нищо, каза той, нищо не можеш да видиш. Само надписът: „Когато горещината стигнала пет хиляди градуса, човекът изчезнал“, останала е само сянка от човека, сянка върху камък: човекът седял, после изчезнал и останала само сянката. Дяволът купил сянката на човека, навил я на руло и я отнесъл. А тук отнесли човека. Той каза, че някой си нарекъл това: „Нов вид скална живопис изпълнена от високо развита техника...“. Така — каза Юрий — седял си човекът на стълбата, седял, мислил, искал, желал...

— А може би е бил влюбен!

Млъкнах, защото ми стана неудобно. Спомних си за Войлоков от нашето училище. „Всеки се старае да си пробута мисълта без да чака ред!“ — казваше той.

Седях и мълчах, но мислех за това, което не доизказах. И Юрий мълчеше, после тихо добави:

— Преди да избухне над Хирошима, атомната бомба е избухнала в нечия глава при температура тридесет и шест градуса и шест десети. Разбираш ли — в главата. Всеки трябва да бъде психолог. Там е бедата, че не всички са психолози. А може би не е в това! Може би никой не знае в какво е бедата — каза той и пак замълча.

Пред очите ми като насън изникна Умпа. Обрасъл целият с коси до шия, като онзи дивак, който ме гледаше през Генкините очи.

— Юрий Игоревич — обадох се, — знаете ли какво ми каза един, един... — не можех да намеря нито една подходяща дума за Генадий, току-тъй не може да се говори, — един Умпа ми каза, не на мен, а на нас. По какво, вика, вие се отличавате от диваците? Само знаете малко повече, а искате същото, вика. Искате месо, вика, искате, вика, момичета — извинявайте, той го каза по-грубо — и войни искате, вика... Освен това надрънка нещо за шараните и за щуките и че през две хиляди двеста двадесет и втора година цяла Америка ще се състои от престъпници и полицаи, и че животът, вика, е това, което забраняват лекарите и милицията, но никой не го разбира, там значи била трагедията. А аз в отговор му нарисувах нещо, аз въобще не съм разговарял с него. Ето какво му нарисувах в отговор.

Още веднъж нахвърлих същата онази рисунка, която бях направил там на гредата, и я подадох на Юрий. Той дълго разглежда моята рисунка, аз дори не издържах и попитах:

— Какво мислите?

— Как да направим — така — отвърна ми той. И почувствах, че така е с главна буква.

— Как така? — попитах.

— Така, че твоя Умпа да е „Тук“ за три секунди, а „Обратно“ за милион години.

Дълго още разглежда рисунката и каза:

— Ти му я нарисува, а Умпа какво?

— Аз не лично на него, а на всички тях, при нас са цяла компания.

Юрий отново, който знае защо, погледна още рисунката, после запита:

— А те какво?

— Те ли? Ще ме бият.

— Как ще те бият?

— Както се бие... С ръце... или с крака.

— Защо пък непременно ще те бият?

— Но нали тя, тя, тя също можеше да не изпраща скъсаното писмо обратно! Значи е искала да ме заболи повече! Разбирате ли, нали можеше просто да не отговори!

— А ти защо дойде тук?

— Те ми определиха среща — казах аз. — Сигурно тук ще им е по-удобно... И годеника ѝ ще видя!

— Значи ти дойде в Дубна, за да те набият тук?...

— Защо пък за това? Не само за това. Нали ви казвам, ще видя годеника... Освен това в сравнение с направеното от нея, другото е дреболия. Та на нея сега трябва да ѝ е много тежко, може би по-тежко, отколкото на мен. Нали аз не съм направил нищо такова — и въпреки... Ние трябва да поговорим. Да се обясним. Да се... обясниш. Това значи да обясниш себе си на другия. Правилно ли разбирам тази дума? — Погледнах към Юрий Игоревич, но той не ми отговори. — Вие например започнахте да ми обяснявате за котвата и мен веднага ми стана по-леко. Така и тя, ако ми обясни себе си — и на нея ще ѝ стане по-леко. Вярно ли е? И на двамата ли ще ни стане по-леко — попитах, — или по-тежко? Но нека бъде по-леко или даже по-тежко, само да не е така, както сега. — Погледнах часовника си, беше вече късно.

— Сигурно вече няма да дойдат? — Шосето, което водеше от Дубна към Москва, беше пусто.

— Ти показвал ли си на някого рисунките си? — попита ме внезапно той.

— Не. Защо да ги показвам?

— На нея показвал ли си ги?

— На нея вече е късно да се показват рисунки — отвърнах. — Общо взето, показвал съм — спомних си за рисунките. — През същия ден, когато стана всичко това, в Строгановското училище рисувах

нещо на някакъв доцент и исках да ми даде бележка, че съм гений и ме чака голямо бъдеще.

— Теб още те чака голямото бъдеще.

Спомних си, че майка ми каза на баща ми преди много години, когато си изяснявах пред мен отношенията, една фраза: „Обикнах те не само какъвто беше, а и какъвто щеше да станеш!“. Но какво общо има Юрий Игоревич, той не е могъл да присъства при обяснението между моите родители? Не, просто това значи, че не само майка ми е казвала тези думи.

— Знаете ли кога има влак за Москва? — попитах Юрий.

— Ще отидем с колата, ние с баща ми също отиваме в Москва. — И бързо тръгна към зданията, които се виждаха през дърветата. Там беше спряла една „Волга“ с емблемата на автоклуб „Планета“. В колата вече седеше един мъж, а на задната седалка имаше грамофонни плочи и два магнетофона. Запознахме се.

— Татко, ти имаш ли записи на тенора Левашов?

— На Левашов ли? — Бащата на Шубкин помълча, после каза: — Имам една плоча с арията на Дубровски. Много талантливо започна в Большой театър. Нещо се случи с него. Разказвах ми, че на премиерата...

— Запознайте се! — прекъсна баща си Юрий Игоревич. — Това е синът му.

Шубкин се огледа.

— Кажете моля ви се, нали сте философ? — попитах.

— Че какъв философ съм аз?

— Всички мислеци хора са философи.

После го попитах каква му е квартирата, а той ми каза, че е нормална. Тогава аз нарисувах такава нормална квартира, а в средата на нормалната квартира нарисувах голяма бъчва, а в бъчвата диван, а на дивана — професор Шубкин и надписах: „Къдеоген на двадесетия век“ — и му подадох рисунката. А той се засмя. Аз също се засмях.

Никога в живота не ми е било така леко, както там, в Дубна, и тук, в колата. Сякаш никаква котва не трябваше да се вдига, а само да се помисли какво да се прави с патоса, с който започва любовта. В тази фраза беше скрито нещо печално. А в Дубна мен ме доведе животът! Животът ме доведе мен... А когато бабата на Войлоков я сгази камион пред Савелевската гара (беше сбъркала пътя) чистачката каза, че

смъртта я е довела пред гарата. А мен в Дубна ме доведе животът — животът!

Когато вече пътувахме към Москва — на завоя се виждаше интеграла на пътния знак, срещнахме колата на Бендарски. Едуард седеше зад кормилото, а до него Татяна Рис и лицето ѝ беше такова, като че ли седеше в собствената си кола, е, ако не в собствената, то в колата на своя мъж. А Юла с възрастния годеник я нямаше. Сигурно Умпа е излъгал за този възрастен...

— Ще позвъниш на татко на този телефон и ще наминеш при него... Впрочем по-добре аз да дойда да те взема — каза Юрий на сбогуване.

XI.

През един от непоносимо горещите дни край Новодевичия манастир мина кола. Тя спря на паркинга при стадиона „Лужники“.

От колата излязоха трима... След около месец в един от московските вестници ще се появи статия, в която ще пише:

... През целия си живот Борка правел само добро на хората. Четиримесечно патенце, той се заселил в Москва в езерото на парка „Чистие пруди“. Имал щастливата участ да стане най-питомният и най-ласкав лебед в Московския парк. Превръщайки се както се полага от „грозно пате“ във великолепна бяла птица, той позволявал на дечицата да го галят по дългата лебедова шия, плувал, когато го викали, смело се доближавал до лодките. Познавали го и го обичали и Борка знаел, че го познават и обичат. Той имал десетки приятели, и честна дума, не бива да обвиняваме Борка, че във всяко двуного непременно виждал приятел, че в тази трагична вечер той така доверчиво се приближил, като чул предателския зов.

През този ден Борка само почистил перцата си (той бил чистник), гракнал към служителя, който искал да прибере останките от царевичната каша и с достойнство плъоснал във водата да поплува преди обяда. Младежът подлъгал лебеда, измъкнал го от водата и му извил шията...

„Да живееш! Да живееш! Всичко да можеш! Всичко да умееш! Да бъдеш знаменит, та всички да се обръщат след теб: «Това е Левашов!... Онзи, който...»“ — „Какво говорите! Аз си го представях съвсем друг!“

Тук ще направя моя изложба. Представям си как ще се учуди Юла. Ще дойда при нея на тази поляна с пълна раница рисунки и ще

ги наредя всички на тревата, а след това ще направя изложба в ЦДРИ^[1], нали на татко предлагаха да ми направи изложба в ЦДРИ..... Не, ще направя не една, а две, три: и в ЦДРИ, и в „Юност“, и във ВТО^[2]. Освен това ще дам рисунки и в „Крокодил“. Още сега след като... След какво?... Ами след онова, което ще стане на тази поляна. — Аз погледнах окачената на елата раница с рисунки.

Беше вече два часа, а полянката все още беше пуста, но аз бях спокоен, удивително спокоен за себе си. Знаех, че онези тримата ще дойдат тук.

След разговора с професор Шубкин в душата ми израснаха юмруци, тоест, още не юмруци, а два израстъка на бъдещите ми физически и морални юмруци — на тялото и на душата.

— Няма нищо страшно, онзи случай в метрото е пробудил у теб най-дребното човешко чувство — чувството на страх. То е като котва на дъното, а ние ще вземем да я вдигнем — каза професор Шубкин. — През детинството си мислех, че всички лекари са вълшебници, че те могат всичко, а щом те могат всичко и мен всичко ми е позволено: работех дни и нощи, не изпусках книгата от ръцете си, а после умора, а после преумора. Знаеш ли каква е разликата между умората и преумората — попита професорът.

— Не — казах аз. — Не знам.

— Уморен си, когато щом свършиш работа, се чувстваш все по-добре и по-добре, а преумората е, когато... все по-зле и по-зле, както при теб след метрото — каза професор Шубкин.

— Разболях се и разбрах, че лекарите могат много малко...

— Първият доктор си си ти самият — твоят начин на живот, културата ти, знанията, профилактичните знания, бих ги нарекъл „умение да не се разболяваш“!... Ще ти заведем картон... Лекарите обикновено какво правят? Вписват „История на заболяването“, а ние ще впишем твоята „История на здравето“. Повторението е майка на какво?

— На знанието — казах аз.

— Правилно! И на знанието! И на лечението!

— ... Здравето е като глас: при едни то е поставено от природата, при други трябва да го поставят, както поставят гласовете в консерваториите!...

— ... Трябва да се учим от вълните: удари се в брега, разбие се, оттегли се, събере се с гребен и... всичко отначало!

— ... Човек създава у себе си вълната от детинство, постепенно, а не всеки може да излезе от тази вълна. Ходил ли си в Ботаническата градина? Отиди просто така...

Отдолу до мен достигаше глухият звук на топката. Финист, моя двуметров телохранител, тичаше край брезите, потупваше с длан по топката, оглеждаше дърветата.

Чу се шум на мотор. Застанах на колене и се обърнах по посока на шума. Иззад дърветата на поляната изскочи колата на Бендарски със Сулкин зад волана, с Генадий и Вовочка на задната седалка. Те пристигнаха с викове до моя „ермитаж“.

Умпа размахваше спортно шахматно флагче и крещеше:

— Засега води Едуард Бендарски. А репортажа води Генадий Умпа. Бендарски иска да достигне студента от авиационния институт Михалев. Трябва да загуби по-малко количество време за преминаване на трасето. Това е много отговорен момент. Михалев надминава лидера. Те вървят със скорост двеста и шестдесет — двеста шестдесет и пет километра в час. Пръв както по-рано, е Едуард Бендарски, след номер шестдесет и четири. Те вече надминаха почти с цял кръг останалите спортисти. Между тях се води борбата за първото място.

Финист като ми правеше иззад дърветата някакви кабалистични знаци с ръце, посочи ми кой знае защо ръчния си часовник и се скри зад горичката.

— Не ни ли забелязаха? — Умпа тихо попита Сулкин.

— Преправих с мазут номера от тройка на осмица — каза Сулкин.

— Започвай да се стягаш за приема!

— Прием а ла торшер! — извика Сулкин.

— Фуршет, а не торшер!

А Проклов извади от чантата хладилник... лебед.

— Сувенир за Едуард — каза той, но някак си тъжно.

— Сувенирче и отгоре — възхити се Умпа. — Едик ще остане доволен.

— Оскуби го — заповяда той на Вовуня.

Вовуня започна с удивителна бързина да скубе лебеда.

— Това какво е? — попита Сулкин, разглеждайки някакъв пакет в ръцете на Умпа.

— Японско средство — дзинтан — за да се отдели по-бързо алкохола от организма след напиване — обясни Умпа.

— Господи — каза Сулкин, — ти си блъскаш главата как по-дълго да го задържиш в организма, а те...

— Това нещо е по-силно, отколкото Гьотевия „Фауст“ — каза Умпа. Измъкна от джоба си бутилка с коняк, отвори я и наля чашите.

— За сърфинга! — каза Генадий, вдигайки чашата.

— За какво? — попита Проклов.

— Сърфинг е вид спорт — обясни Сулкин на Проклов, — качваш се с дъска на гребена на вълната в океана и летиш...

— Правилно, Суля — Генадий потупа Сулкин по рамото, — само че не е вид спорт, а вид живот. Важното е през всичкото време да си на гребена на вълната. На гребена — слънце, палми, момичета в бикини... — Генадий сниши глас и сигурно каза нещо неприлично, защото Сулкин и Проклов се засмяха. — Гребенът на живота е най-важен.

Като изпи коняка Умпа изтича в храстите, а Проклов продължаваше да скубе лебеда и тихо попита Сулкин:

— Какво реши, ще пунтираш ли сътресение на мозъка?

— Един се опитал да изпунтира същото и неврохирурга след това му пробил дупка в главата... Отивам в казармата... Сънувах един сън. Като че ли слизам от един влак във военна униформа, а от друг ме изнасят тежко ранен... Дали не е на война?

Проклов не отговори. Умпа се върна и скоро видях зад дърветата Таня Рис и си я спомних в моя сън: „Той би скарал всичките три милиарда, ако би могъл...“.

Вовуня вече печеше лебеда на шиш.

И в това време откъм селището се зададе кола. Зад кормилото седеше Мамс, а зад него Едуард и баща му.

Мамс изключи мотора, отвори вратичката, изцапана с кал и като се измъкна от колата, започна да обяснява нещо на Сулкин, а той кимаше с глава като кон в горещина. Сваляйки кожените си ръкавици, Мамс ги хвърли на седалката и тръгна заедно с Едуард и баща му към вилите.

— А кой ще мие колата? — попита Умпа.

Проклов и Сулкин се спогледаха, отидоха до колата и без желание започнаха да вадят парцали от багажника.

Като си приказваха, Проклов и Сулкин дойдоха до зарасналия с трева водоем, от който някога си пожарникарите на тренировки са вземали вода. И започнаха усърдно да плакнат парцалите в него. Аз продължавах да лежа на кулата, страхувайки се да помръдна и непрекъснато мислех за Юлкияния годеник и освен това за легендата за Вавилонската кула. Знаех, че е имало такава кула, която господ искал да построи до самото небе. Знаех още, че отначало всички хора, които строили тази кула, разговаряли на един език, а после бог направил всички строители да започнат да разговарят на различни езици. А за какво го е направил? Като гледах Проклов и Сулкин, сетих се защо бог го е направил: за да не си губят хората времето като работят. Ако аз бях бог, сега бих направил така, че Сулкин да говори на испански, а Проклов на чувашки... В такъв случай те без излишни приказки щяха да измият колата и да се махнат от тук... В това време силен порив на вятъра измъкна от ръцете ми листа хартия, на който беше изобразен Умпа на плажа и въртейки се, той почна да пада надолу. Затворих очи и замрях.

Долу стана тихо. Гласовете млъкнаха. После Умпа произнесе заплашително:

— Разгневихме дори бога, той ни рисува карикатури.

Като чух тази фраза, аз станах, тикнах бележника в книгите в колана си и си облякох якето. Преди да легна на пода акуратно го бях окачил на стената на пожарната кула. Още се мъчех да намеря ръкавите, когато под мен скърцането на стъпалата се приближи и след това в люка се показва главата на Геннадий.

— А... свободният художник — произнесе Умпа, като ме гледаше. (В ръката си държеше листа с карикатурата.) — Да се подслушва не е хубаво и да се гледа също не е хубаво. Трябва да гледаш себе си... Едни гледат себе си, други — другите... Има такъв научноизследователски институт... НИИ... НИИ... Куку.

— Между другото Юлия Ивановна прибра твоите рисунки за спомен — каза Умпа, — за вечен спомен. Впрочем не само заради това. Юла смята да те съди за оскърбление на личността. Изобщо количеството на твоите карикатури скоро ще премине в качество на

удар по главата. Диалектика. А ударът, както е известно, променя кристалната решетка даже при метала.

Извадих от джоба си бележник.

— Още ли ще рисуваш? — попита уморено Умпа.

Сулкин и Вовочка мълчаливо се вмъкнаха в люка.

— Вече нарисовах — казах аз. — Ето надписа: „Московският зоопарк устройва ден на открити врати“. Ето Московския зоопарк. Това са клетките с открити врати. В клетките сте ти, и Сулкин, и Проклов с китарата, а това са бягащите от вас хора.

Умпа разглеждаше рисунката сериозно, а аз натисках с гръб стената на кулата и си мислех само за едно: дано не видят, че съм затыкнал в колана си книга с тостове. Видят ли я — ще я измъкнат. Там съм подчертал речта на годеника. Колко пъти се заричах да не подчертавам различни фрази и изрази в книгите. И в бележника си записах: „Човек винаги подчертава в книгите това, което става в душата му!“. Трябваше ли така да се издам! Като ме сграбчи за ризата, Умпа ме притегли към себе си и блъсна гърба ми в стената. Сулкин и Вовочка застанаха плътно до мен от двете страни. Отзад ме натискаше стената, а отпред напираше Генадий. Стана ми задушно, сякаш въздух не ми достигаше. Всичко това беше от жегата около мен и в мен.

— Не се страхувай — каза Умпа, — няма да ти направим нищо хубаво.

Проклов измъкна от колана ми книжките и бележника и ги подаде на Умпа. Като повъртя в ръка книгата за йогите, той изсумтя:

— Стоиш ли на глава? — попита ме. — Макар че защо трябва да стоиш на глава? Ти на нея ходиш. — Генадий искаше да скъса бележника, но като прочете посвещението: „На Валентин Левашов от Леон Кавало. За спомен!“ — размисли.

„Речи и тостове“ — както и предполагах го интересува. Отвори книгата и то се знае, че веднага обърна внимание на подчертаната от мен реч на младоженеца в църквата.

— Така, така, така! — каза той ядосано. — Ние без да щадим сили се борим с религията, а този юноша какво прави? Той подготвя вече речта на младоженеца! Обърнете внимание, не в Гражданското, а в Църквата.

Проклов и Сулкин се засмяха, а Умпа вдигна ръка и прочете на глас: „Уважаеми господа! Позволете ми от името на новобрачната и от

мое име...“.

— Няма да позволим! — закрещяха Сулкин и Проклов. — За нищо на света няма да позволим! Виж ти какъв господин се намери!

Умпа разпали цигарата и започна бавно да приближава запаления край към моето яке. Спря ръката си на пет сантиметра и започна внимателно да разглежда лицето ми.

— Боже мой! — процеди Умпа през малките си като на момиченце уста. — Вижте само как му се променя физиономията! Не, какво невероятно претоварваме. Адреналинчето се плиска в кръвта му.

— Като у космонавт по време на претоварване в центрофугата — засмя се Сулкин, гледайки към мен през крайчетата на очите си.

— Искаш ли реч над ковчега на доброволеца пожарникар, загинал по време на пожар? — попита ме Умпа, като разглеждаше съдържанието на разпокъсаната книга. Той разтвори книжката и прочете артистично: „Неотдавна в града се чу тревожен сигнал за пожар и членовете на нашето пожарно дружество, в това число и покойникът, побързаха на мястото на борбата с огнената стихия!“.

— В това число и покойникът! — с тези думи Сулкин се хвана за корема и се свлече на пода от смях.

— „Много пъти и по-рано, покойникът се бореше с огъня“ — продължи Умпа и извади от джоба си кърпа, която миришеше едновременно на парфюм и на бензин. Изтри сълзите си и каза: — Хайде домиите колата, а аз ще си поговоря още с него.

— Защо пък ние? — каза Сулкин. — Нека сега мие „в това число и покойникът“.

— Правилно? — присъедини се към Сулкин Проклов. — Нека да мие!

— Върви мий! — заповяда Геннадий. И запя: — Мий, мий... — и добави бодро: — „Сплотете редиците, стъпвайте бодро! Добър път!“

Аз се обърнах към люка, взех от ръцете на Проклов мръсните парцали и започнах да слизам по стълбата.

Веднъж видях как по улица Горки вървеше камион с дебели рула разноцветна хартия, тоест, рулата бяха различни: и дебели, и средни, и тънки. Камионът взеше хартията може би в печатница, а може би в магазин. Погледнах камиона и си помислих: Това е съдбата (съдбата беше шофьорът на колата, а шофьорът на колата беше чипонос и целият в лунички, сякаш му бяха намазали лицето с грисова каша).

Това е съдба, помислих аз, да разнасяш на хората каквото им е писано. Който има дълъг живот — на него дебело руло, на който е кратък — на него по-тънко. А може би наистина, както казват възрастните, да има съдба в живота и оня чипонос шофьор вече да е закарал в склада на моето бъдеще рулото на моята съдба и ето че то се разгъва пред очите ми и аз гледам какво има в това руло.

— Хайде, мий, мий колата! — каза Умпа. — Какво се замисли?

„А може би няма никаква съдба — помислих, като се връщах с мокрия парцал от канавката — и всичко, което казват, че ти е писано, е само случайно съвпадение на случайни съвпадения.“

Бършех с мокрия парцал изкаляните колела и си припомнях думите за любовта: „Ако е била, значи е минала, ако е минала, значи не е била“. Какво значи минала? И как така — минала? И как въобще минава? Нима е вярно?

Докато размишлявах над всичко това, на поляната за втори път се появи Едуард Бендарски заедно с Татяна. Те разговаряха за нещо си, явно неприятно, после стана нещо съвсем удивително.

Едуард пристъпи към Умпа и гнусливо му залепи плесник с тилната страна на ръката си. После ритна печация се на дървен шиш лебед, високо изпсува и като седна в колата, подкара веднага със сто километра в час. Сулкин и Проклов затичаха подир Бендарски колкото им държат краката, а Умпа със странен израз на лицето тръгна към гората. Аз както бях приклепнал, така си и останах. Татяна сама дойде при мен.

— Обадиха се от милицията — каза тя, — за убития лебед. Нали катафалката, на която са возили трупа на птичката, беше Едуардова, така че пипнаха Бендарски... Аз го предупреждавах, предупреждавах го. Забеляза ли, че Умпа е доволен, страшно доволен.

— Той е стар — казах аз.

— Кой?

— Онзи, годеникът на Юлка.

— Ти пак за своето си — уморено каза Рис. — Не се вълнувай. Когато той навърши сто тридесет и осем, тя ще бъде на сто и седемнадесет. Айнщайн е прав: на този свят всичко е относително.

— А къде е тя сега?

— Отиде на прием в английското посолство.

— Лебедово езеро — казах аз, гледайки в локвата, край която се търкаляше печеният лебед, пронизан от шиша.

— Виж какво — каза Рис, — отведи я някъде. Ще ти дам пари и адрес — имам леля на Юг. На колко си години?

— На хиляда и шестстотин — казах.

— Замини с нея!

— Значи да взема и да избягам от Бородинската битка? Без битка?

Зад дърветата пак се показва Финист и с него още пет-шест такива великани, добри великани като него. Като ме видя с Рис, Финист почтително се заусмихва. Добрите великани се спогледаха и започнаха да ме разглеждат. Аз им обърнах гръб.

Започна да вали. Дъждът веднага намокри роклята на Рис и тя си тръгна, цялата облепена от мократа от дъжда рокля.

А дъждът валеше непрекъснато, както си искаше.

— За вас? — попита ме продавачката.

— Бутилка шампанско! — отвърнах аз.

---

[1] Централен дом на революционното изкуство. — Б.пр. ↑

[2] Всесъюзно театрално общество. — Б.пр. ↑

ВТОРА ЧАСТ РЕШЕНИЕТО

ХІІ.

В кабинета на прокурора беше задушно. Той се приближи до прозореца. Въздухът навън беше димно синкав и миришеше сладникаво-горчиво. Край Шатура гореше торфът. Това, което през тези дни московчани дишаха, в метеорологичния бюлетин се наричаше „димна мъгла“. Прокурорът се отдръпна от прозореца и като седна край бюрото, погледна вестника. Бюлетинът за утре не обещавахе нищо добро — същите 32 градуса горещина, същото безветрие и същата димна мъгла. Вестникарските колони разказваха за героичната борба на пожарникарите, войниците и градското население от близките райони с огъня и за коварството на горящия торф. Той си спомни как тази сутрин съседките му клюкарстваха: „... войниците значи вървят по този торф, отгоре зелен — и изведнъж ка-а-то се продъни, а отдолу огън, пъкъл, ад...“. Спомни си освен това как миналата неделя се разхождаше из Тимирязевския парк. Изсъхналите храсти напомняха на метлички за баня, набучени в земята, и миришеха на парилня. „Димна мъгла... Гори торфът...“ — каза той кой знае защо на глас. Тези думи му подсказваха нещо, нещо му напомняха и определяха нещо, което се изплъзваше от определение. „Пожар... торф... гори“ — още веднъж каза той на глас и му се стори, че думата „т-о-р-ф“ пружинира. Думата „п-о-ж-а-р“ му изглеждаше нагорещена, огнена, а думата „д-и-м“ беше пълна с дим: „д-и-и-и-м“, „м-ъ-г-л-а-а“... Чудесата на езика! Интересно дали на всички езици е така? Прокурорът поглади плешивата си глава и си припомни чуждестранната дума „селва“. Тя нищо не говореше на ухото му, въпреки че означаваше безкрайни горски пространства в басейна на Амазонка. Оказва се, че тропическата гора е един от най-важните райони на земното кълбо, в който се образуват облаци. Може би защото в Бразилия секат тая селва, сега над Москва няма облаци. И ако неодушевените дървета могат да влияят така на неодушевените облаци, то как ли би могъл да влияе животът на един човек върху живота на друг и даже на неговата смърт. Пред него сега лежи дело за убийство. Животът на един човек трагично е повлиял върху живота на друг. Имаше нещо подобно,

изглежда от Бехтерев. Да, Бехтерев казваше, че духовният облик на всеки човек се сътворява ту от видимо, ту от невидимо въздействие върху него на стотици други хора, още живи и даже вече мъртви. И поради това, даден човек сякаш също не умира изцяло, не изчезва безследно, а продължава да живее с цялата съвкупност на делата и постъпките си, с всички изяви на своята личност, отразени и отпечатани в другите... В съвкупността на своите дела и постъпки... В съвкупност... И изведнъж, димната мъгла пред прозореца на кабинета и непоносимата жегата по улиците на Москва, и това дело за убийство, което лежи пред него на бюрото, и думите на Бехтерев, даже и селвата, думите на съседките, клюкарстващи за пожара на пейката в двора и войниците, които се провалили в зеления торф, се сляха за прокурора в две думи: „торфена душа“.

„Чоп!“ — каза гласно прокурорът. Той наричаше „чопове“ частните определения на своите размишления. Прокурорът обичаше частните определения, личните, те изразяваха същината на явлението с малко думи. „Торфена душа“ е истински „чоп“! С такива „торфени души“ той цял живот си е имал работа, тъкмо те са, които меко пружинират под краката на думите, те имат такъв зеленичък вид, а щом направиш още една крачка и целият ти живот, и ти самият затъваш до гуша в нещо, изтляло и изгнило до дъно... Само че кога, как и защо душата на човека се превръща в „торфена“? Там е въпросът...

Вървах по улица Горки и гледах с нескрито презрение всички момичета, жени и даже баби, които ми се изпречваха на пътя. Отдавна съм забелязал, че всички особи от женски пол още щом се събудят сутрин, веднага започват да се представят за нещо си. Във всеки случай, всички те вървят по улиците с такъв вид, като че ли разните му там лазери, теории на относителността и прочее квантови механики са изпооткрити и изнамерени от тях, а не от нас. Тъкмо в този момент от хлебарницата излязоха насреща ми две красавици. Те вървяха с такъв вид, сякаш едната от тях е Главен конструктор, а другата Главен теоретик... А всъщност... всъщност жените не са измислили дори шампанското. От шампанското в моята глава ставаше пълна кавитация.

Кавитация — това значи такова вихрово движение на мехурчетата на въздуха около този... гребния винт на парахода... Трябва да се четат повече списания и всякакъв периодичен печат. Игор Войлоков казва: „Да четеш списания, значи да усещаш пулса на времето...“. Беше много интересно това усещане на „кавитацията“. Струваше ми се: целият ми живот внезапно ясно се беше разделил на две части или на две серии, а може би дори на епохи или на ери. На ера до отварянето на бутилката шампанско и на ера след това отваряне. Отначало естествено, имах чувство на удивителна свобода, после се появи мисълта от какво пък възниква това чувство у мен. Чувството на свобода в мен възникваше и по-рано, но в него се примесваше чувство на стеснение, или по-точно — притеснение. Разбира се, нас всичко ни стеснява и притеснява: родители, учители, приятели, познати, милиция, даже светофарите със своето „стой-тръгни“. Но това вече не е откритие, не е нещо ново, на всеки е известно...

Сега обаче аз бих могъл да строя в една редица всички притеснители и високо да изкомандвам: „Преброй се по ред на номерата!“. Аз виках — на ум, разбира се. И редицата мои приятели започна бързо да се строява. Всички ги строих, даже роднините и близките, и Юла, и дори татко с мама, и Ташка. Огледах строя внимателно и помислих, че на пръв поглед всички са тук и въпреки това като че ли някой липсва...

И внезапно въздъхнах с облекчение и дори се засмях (гласно, при което момичетата, минаващи покрай мен на улицата, даже някак си отреагираха). Боже мой! Та последният в редицата притеснители трябваше да бъде Валентин Левашов, тоест аз, самият аз! Такива ми ти работи! Освен всички оказва се, че и ти притесняваш самия себе си, тоест, притеснявал си. А сега след шампанското мене повече никой, в това число и аз самият, не ме притесняваше. Именно затова вървах по улица Горки и вместо романси, които също бяха започнали до известна степен да ме притесняват с отзвука им върху моите преживявания, тананиках току-що съчинена мелодия на глупашките „тап-пап-ру-ри-ту-ри-да, па-рури-да“. Сега, Левашов, мислех аз за себе си, сега ползвайки се от чувството за свобода, подарено ти от шампанското, ти, Левашов, ще направиш куп полезни неща. Новото известие, че Юла смята да се омъжва не за Едуард, а за неговия баща, изгуби за мен своето страшно и реално значение. „Това да не им е Третяковската

галерия“ — мърморех аз под носа си. Спомних си как целият клас стояхме в Третьковската галерия пред картината на художника Пукирьов „Неравен брак“ и как екскурзоводът ни разказваше за Царска Русия, в която „бракът се превръщал в търговска сделка“ и че това било показано на картината от четката на художника изобличител. Пукирьовският младоженец на картината — сановник ли, какъв ли — държеше свещ в ръка, а младичката булка се стараеше колкото се може по-бързо да улучи с треперещо пръстче пръстена, който свещеникът протягаше към нея. Спомних си още онзи стар мъж с младата жена, които живееха близо до нашата вила и възмущението, с което говореше татко за тях, и кой знае защо внезапно усетих такъв прилив на сили, че женитбата на Юла с бащата на Едуард ми се стори съвършено невъзможна.

Тогава видях застаналите пред Елисеевския театър, момче и момиче. Не ги познавах. Момчето беше сложило ръка върху рамото на девойката. Боже мой! Нима някога и аз точно така съм стоял с Юла? Точно така съм си държал ръката на рамото ѝ и сме разговаряли? Ръка на рамото. Впрочем ръка на рамото е дреболия, детайл. Забравих да кажа как разговаряха те, с какъв израз. Те разговаряха така, че ако през това време в Москва се случеше земетресение, те все едно биха разговаряли, биха стояли и разговаряли. Тоест, те не разговаряха. Разговаряше тя, а той я слушаше. И тя сигурно му разказваше колко е добра. Аз стоях с юмруци в джобовете, ядосвах се, дори прехапах устни до кръв, но те не ми обръщаха никакво внимание. Тогава отидох при момчето и казах: „Ей, ти!“ Мислех, че той и мене няма да ме забележи както не би забелязал земетресението, но той реагира на подвикването ми. Така се обърна, съвременно се обърна, в духа на атомния век, и в същото време някак си първобитно, като че аз бях дошъл да му отнема приятелката, в кожа и с тояга.

— Ела насам! — казах — Трябва да поговорим.

— Има ли за какво? — попита момчето, като ме измерваше с поглед.

— Има — казах аз.

Ние се отстранихме и започнахме мълчаливо да се гледаме. Не знам за какво е мислил той през това време. Сигурно, че имам някакво неприятно за него отношение към това момиче — и се боеше, че ей

сега ще научи нещо. От мен не се боеше и аз също не се боях от него. Аз сега от нищо и от никого не се боях.

— Не се страхувай — казах на Мускулчето (така го кръстих за себе си, защото мускулите на челюстите му играеха).

— Не се страхувам — отвърна момчето, и симпатичните му мускулчета отново заиграха.

— Страхуваш се — казах, — страхуваш се, че я познавам — посочих с глава неговото момиче. — Не я познавам... Както казва Бон-Иван: „Отначало не му се обаждаха, защото никой не го познаваше добре, а после не му се обаждаха, защото всички добре го познаваха...“.

Момчето мълчаливо поигра с мускулчето, а аз продължих:

— Знаеш ли кой съм аз? — Жал ми беше да измъчвам момчето със своите загадъчни мисли. Общо взето той ми беше симпатичен, но моя въпрос го наостри още повече. — Аз съм натуралист, ботаник.

Момчето забеляза, че от мен лъха на алкохол и това, видимо, малко го успокои. А най-важното, той си помисли, според мен, че няма да говоря за приятелката му и това също някак го смекчи, но напразно, аз пък точно за негодната приятелка исках да разговарям.

— Казвай направо, ботанико! — каза момчето, и мускулите му пак заиграха.

— Казвам ти — отвърнах аз. — Ти разбира се не знаеш, че хората приличат на движещи се растения. Има например движещи се магнолии или къпини, движеща се коприва. Аз например съм глупак, движеща се тиква. А ти?

— Ти защо ми дрънкаш тия работи, ботанико?

— За да не станеш и ти движеща се тиква. Когато говориш с дамата на сърцето си, не оставяй твоето сърце на тротоара, че ще го стъпчат... И ще стане един филм...

— Какъв филм? — попита момчето.

— Такъв... научнофантастичен... Филм за движещи се глупаци и магнолии. Магнолиите ходят с глупаците, разговарят, държат се за ръчичка, теглят ги към Гражданското, а после късат писмата им, не разговарят и отиват за Гражданското с друг. И ми кажи благодаря, че те предупреждавам, мен никой не ме предупреди. Кажи, Мускулче, разбра ли колко съм прав, а, Мускулче?

— Баща ми казваше: „Прав е винаги оня, който е пил по-малко!“
— каза момчето и ме остави.

— Трябва дядо си да слушаш! — викнах аз след него. —
Внимавай докато не е късно!

— Дълго още няма да е късно! — извика ми той в отговор и
тръгна по улица Горки към паметника на Пушкин, прегърнал
момчето си през рамо. Те вървяха и пак започнаха да разговарят
пomeжду си така, че ако в този миг в Москва беше станало
земетресение, те щяха да си вървят и да разговарят, сякаш нищо не е
станало...

Изобщо, той здравата ме скастри с думите: „Прав е оня, който е
пил по-малко“... И „дълго още няма да бъде късно“. Тръгнах към
паметника на Пушкин, на площад „Пушкин“. Александър Сергеевич
стоеше на пиедестала и тъжно гледаше лелята, която топеше парцал в
кофата с вода и миеше гранитната колона. Аз кой знае защо си
помислих, че той може би точно така е гледал Арина Радионова, когато
тя се е заемала с чистенето в Михайловское, а може би това му е
харесвало. У нас например мама винаги излиза от къщи, когато татко
започва да чисти. През това време лелката почна да премества
кошниците с цветя. Повдигнах ръка като Пушкин от картината на
Репин и прошепнах: „Не, цял не ще умра...“.

А после внезапно помислих: „Какво общо има чистенето с него?
Нали всичко е съвпадение. Нали Александър Пушкин също е
изживявал това, което аз сега изживявам“. Впрочем, Наташа не е
постъпила като Юла, не е започнала да върти любов с Дантес и не е
престанала да разговаря с Пушкин. Боже мой! А нали Дантес също е
син на дипломат! Кучият му син Дантес! Мръсник от класа! Ние
щяхме да го питаме: „Ти учил ли си за Пушкин в училище?“.

След това си представих Наташа Гончарова на дипломатически
прием... И Юла... И Дантес... И Бендарски... И баща му... Но нали
това е бил все този кучи син Дантес — осиновеният от дипломата, а не
старецът Гекерен, а Юла смята да се омъжи за Гекерен: тоест не за
Гекерен, а за бащата на Бендарски... Ех, по-добре би ми било, ако
всичко беше като при Пушкин, щом толкова се повтаря, по-добре би
било да получа куршум от „Лепаж“, неизлечим куршум...

ХІІІ.

Спомних си последния разговор с Татяна и онази дума, която тя каза: файф-о-клок — чай в пет часа в английското посолство — за пръв път днес почувствах, въпреки кавитацията на мехурчетата от шампанското в главата ми, почти непоправимата беда, в която бях изпаднал. „Файф-о-клок, Левашов — казах, както ми се стори дори на глас, — файф-о-клок, Левашов, в английското посолство това не са ти танци в съпровод на електрокитарата на нашия дансинг...“

За пръв път през всичкото това ужасно време аз почувствах, че Юла излиза от някакъв очертан от мен кръг, в който все още можех нещичко да направя. По-нататък започваше „персона грата“. Чел съм. Знам. Има такъв термин: дипломатическа неприкосновеност. Преди това все още можех нещо да направя. Не знам какво именно, но можех да го направя. Струваше ми се, че можех да измисля нещо с моята фантазия. Но там вече не можех да направя нищо. Там, пред вратата на онзи дом, където канят Юла, стои милиционер. И на бащата на Бендарски нищо няма да направя и не мога да направя. И тук изпитах чувство на кошмарно безсилие. Такова безсилие бях изпитвал веднъж на сън. Нали на сън нищо не може да се промени. На сън можеш само да гледаш, да си блещиш спящите очи, на сън не можеш даже да се обърнеш, не можеш дори да си затвориш очите, за да не гледаш това, което ти показват. Нима съм виновен аз, че Рис каза: „Когато старецът стане на сто тридесет и осем години Юла ще бъде вече на сто и седемнадесет!“. Старчето! — мина ми през ума. — Оня, от картината на художника Пукирьов. Аз извиках на глас тази дума. Сигурно в такова състояние е бил оня човек, който се е нахвърлил върху картината на Репин „Иван Грозни убива сина си“. Ако аз сега стоях пред картината в Третяковската галерия — и старчето щеше да пострада от моите юмруци, и булката, тя да не е по-добра от този старец, и свещеникът, и свидетелите, които са наблюдавали всичко това. А и художникът Пукирьов щеше да си получи своето — той е застанал там в десния ъгъл, и така красиво разглежда това, което става. По онова време е могло да се присъства на такова нещо със скръстени

ръце. Сега не може така. Не може! Не може! По дяволите картината! Нека си виси в Третяковската галерия. Има жив старец, ненарисуван. Ще го намеря и ще го разведа. Ще привлече вниманието на цялата общественост и ще го разведа. У нас трябва да има закон, който да забранява такова нещо. Не може да няма!

Ах, как бих се разправил с този Пукирьовски младоженец, именно сега, в тази минута, когато толкова ясно усещах, че съм роден борец, може би гладиатор. И вихреното движение на мехурчетата от шампанско в главата ми няма нищо общо с това. Просто по-рано не е било нужно аз да мога всичко, а сега е нужно, нужно е до смърт.

Затичах по посока на английското посолство. На всичко отгоре Юла някога ще ми благодари. „Знаеш ли, А-а-а-алинка — ще ми каже тя някога, — това беше някакво затъмнение на слънцето, нашето слънце!“ Сърцето ми се блъскаше в ребрата като боксьорска ръкавица. Струваше ми се, че колкото по-скоро вдигна шум около цялата тази история, толкова по-добре ще бъде за мен.

И изведнъж, докато тичах, отдалече забелязах една двойка и спрях. Вървеше типично старче с млада жена. Тя се стесняваше да гледа встрани, а то си вървеше с шкембето напред, сякаш загиваше на всяка крачка, но с такъв вид, че всички ще ни преживее. „Толкова по-добре!“ — реших в себе си. В този момент ми се стори невероятно, че тя (Юла) на плюшеното канапе в английското посолство пие съвсем леко вино и играе бридж (или каквото се играе там от дипломатите). И вече съвсем невероятен ми се стори скандалът, който и без това нямаше да ми позволят да направя — сигурно още пред вратата незабавно щяха да ме задържат. А сега вървах редом с младата стара двойка. Измъкнах от джоба си флумастер и започнах да ги рисувам и двамата, като намалявах сходството и ги набутвах в рамките на Пукирьовската композиция. Чак когато дойде ред на свещеника, аз се усъмних дали да го изобразявам, или не. Макар че такива сигурно се венчават в църква. Вместо свещеник, все пак реших да изобразя служител от Гражданското. Беше много трудно да рисувам в движение, но за мое щастие пред магазина за дамско бельо на площад „Пушкин“ — пак на площад „Пушкин“! — те спряха и започнаха да спорят за нещо помежду си. Тя го теглеше към магазина, а старчето се чешеше по голото теме и злобно й се озъбваше. Гронски наричаше такова нещо — да събудиш в модела същината му и го правеше по време на

сеансите с помощта на различни разговори и дори спорове. „Младите“ продължаваха да се карат, когато се доближих до тях и казах, обръщайки се към нея: „Трябва да слушате дядо си!“. Тя погледна отначало мен, после мъжа си, а мъжът погледна подозрително отначало жена си, а после мен. След това те заедно се вторачиха в мен и аз достатъчно нагло започнах да ги рисувам. Кълна се в честта си (каква чест, чия чест?), тази игра започна да ми харесва. Нали те не знаеха какво ги заплашва. Какво представление щях да разиграя на тяхното семейно щастие. Разбира се, може би тя и да не е виновна (за нищо), може би майка ѝ е такава, каквато е майката на Юла, и може би също си е имала такова момче като мене. И майка ѝ е казвала: „И какво свястно си намерила в него? И какъв живот ще ти създаде? И къде ще живеете?... И щастieto не е в парите, но с тях“. Припомних си погледа на Жозината леля, когато тя ме гледаше във влака като враг, като че ли аз бях фашист. Но не оправдавах тази девойка, че е послушала майка си и че се е омъжила за този стар глупак. Жозка обаче би я оправдала, тя винаги всички оправдава, само себе си никога не оправдава.

Като свърших картината, аз се помъкнах подир стареца и жена му в магазина. Мотях се след тях от щанд на щанд, изчаквах удобния момент, за да им връча произведението на своето изкуство. Беше неудобно да го направя в тълпата и изчаквах да се намерим и тримата на улицата. Той изглежда вече нещо беше почувствал, защото ме поглеждаше с крайчеца на околото си, нали знаете как гледа кон — винаги някак си изплашено, като че ли не чака нищо хубаво от хората.

— Писмо за вас — казах и пристъпих към стареца, като го гледах така, че ако погледът можеше да му нанесе физическа повреда, щеше да му я нанесе.

— Какво писмо? От кого? — стресна се старикът.

— От художника Пукирьов — казах, подавайки на стареца сгънатия лист хартия с рисунката.

— Не познавам никакъв художник Пукирьов — заяви старикът, но кой знае защо не си тръгна, а непрекъснато ме гледаше.

— Естествено — казах, — ако го познавахте, картината щеше да бъде съвсем друга...

— За каква картина става дума? — попита старикът, чувствайки изглежда някаква зависимост от мен, непонятна и за самия него.

— Нарисувана преди повече от сто години — казах аз с гласа на екскурзовода от Третьковската галерия — от художника изобличител В. В. Пукирьов със заглавие „Неравен брак“. Стотици хиляди хора се спират пред нея, преживявайки всеки път трагедията на брака, превърнат в търговска сделка. Впрочем — продължих да игра ролята на екскурзовод, — ако вие се бяхте спрели пред тази потрисаща душата картина, все едно не бихте се включили към тези стотици хиляди, защото вие и без това не сте човек, а...

XIV.

Кой казва, че аз не съм роден за борец? Че съм болен от хипертония? Че трябва да избягвам всякакви нервни усилия и психически пренапрежения? В главата ми се въртеше такава смешна рисунка: по улицата върви милиционер, а на ръката му лента е надпис „дружинник“. Според мен милиционер дружинник е смешно. Дали беше рисунка или наистина? Наоколо се бяха събрали свидетели. Но Жозя? Защо в тълпата е Жозя?... Може би всичко това ми се присънва? Ах, да! До магазина е институтът за красота, в който леля й смяташе да се подложи на това глупашко подмладяване... Тъкмо за това тя е тук... А старчето вече ме дърпаше за ревера и крещеше шепнешком: „Разглезихме ви!“ — „Ние вас ви разглезихме! — крещях аз. — Пукирьовски младоженци и булки!“. След това старчето непрекъснато обясняваше на някакъв мъж какво е станало и размахваше моята рисунка:

— Та това е дъщеря ми! До къде стигнахме! Насред улицата се приближава към теб съвършено непознат!...

— Пияница! — нарече ме разплакана тази... каква беше?

Сега аз наистина не знаех каква му е тя. Може би наистина да му е дъщеря, защото той извади паспорт от джоба си и крещеше:

— Дъщеря ми е това! Рисуват някакви си гадости! Настоявам да го отведат в милицията. Къде е милицията. Къде е милицията?

— Няма защо в милицията! — каза някакъв мъж, такъв... изобщо като всички!

— Не, има защо! — крещеше старикът, той целият беше посинял и аз мислех, че ей сега ще умре.

— Добре, аз съм милиция — каза Мъжът Като Всички.

Гледах старчето и си мислех: ще вземе да умре тъкмо тук, насред улицата, пред очите на Пушкин... Когато ме поведоха нанякъде, то все вървеше, вървеше и повтаряше:

— Непременно ми съобщете какви мерки ще вземете!

— Непременно ще ви съобщим какви мерки ще вземем — отговаряше Мъжът Като Всички.

— И поставете в известност родителите му...

— И ще поставим в известност родителите му... — повтаряше Мъжът Като Всички.

А с всяка крачка главата ме болеше все повече и повече, като че ли някой пробиваше въздушните мехурчета от шампанско със зла и малка остра игла и те се пукаха с болка, като залпове в чутурата ми. Минавахме край сладкарница „Лира“. Зад витрината седеше някаква компания и си пийваше, цедеше от всичките чаши познатото ми питие, от което ми прилоша само като го погледнах. За пръв път през целия ми живот внезапно изпитах яростна ненавист към себе си и към папката мои рисунки, които бях взел от къщи, сякаш смятах да търгувам с тях на пазара. Особено ме мъчеше глупашкото шалче, което, кой знае защо, бях сложил под ризата си. Шалчето беше копринено, възелът не стоеше стегнато, а се разхлабваше и шалчето грозно се измъкваше изпод яката ми. Още по пътя натам, където ме водеха, успях да го развържа. През това време старикът вече беше се махнал.

Досещах се какво изпитва тълпата зяпачи, които ни бяха обкръжили и се взираха в лицето ми, покрито с червени петна, оглеждаха мокасините ми с изтъркани токове и това идиотско шалче, което от украшение се беше превърнало в нелепо стърчащ изпод яката парцал. Отгоре на това този Мъж Като Всички, който кой знае защо вече значеше нещо за мен — неодобрителният му поглед ме измерваше от глава до пети. И макар че в този момент плюех на целия свят — на този грубоват мъж с кръгла плешива глава не можех да плюя. В погледа му личеше мнение, че истинският мъж не трябва да се облича така, както аз.

— В милицията ли ме водите? — попитах Мъжът Като Всички.

— А къде другаде да те водя?... Лепваш се за непознати хора по улицата, оскърбяваш ги... Ако у нас всеки почне да спира на улицата когото му хрумне и почне да го обвинява в каквото се сети... От къде ти дойде на ум, че са мъж и жена? А даже и ако бяха съпрузи, какво ти влиза в работата?

За пръв път в живота си помислих, кой знае защо, че думата съпрузи сигурно произлиза от думите „съп... съп... съп“, сякаш сърбаш. А „руг“ — това значи ругатня. Значи сърбаш ругатня...

— Ами ако сега някой дойде при теб и ти каже, че си крадец, добре ли ще ти е?

— А старите да се женят за млади, според вас добре ли е?

— А ти кой си, за да... — Мъжът ме погледна, но кой знае защо не се доизказа и мълчаливо ме поведе по-нататък, в милицията.

Милиция, милиция! Внезапно осъзнах тази дума, разбрах я и си представих как след разпита ще ме затворят в килията и ще ме заключат. Спомних си за моята хипертония. Но се страхувах не толкова, че ще се чувствам зле в килията, колкото че този Мъж Като Всички може да си помисли, че се преструвам. Действително аз боледувах от юношеска хипертония, която прилича на такова, растящо в организма дърво — кръвоносно дърво. А, те ще ми кажат: „Стига си се халосвал!“. Или още по-лошо: „Ей сега ще извикаме доктор, симулант такъв!“.

Огледах се — дали да избягам? После внезапно ми стана невъзможно да се разделя с моя албум, който Мъжът Като Всички кой знае защо държеше под мишница. Може би той ще ме освободи по пътя? Погледнах го в лицето и разбрах, че няма да ме освободи. Мъжът беше от тези, които изглежда разговарят с най-нормалните хора така, сякаш разговарят с престъпници.

А нервното клонче в главата ми започна да боли все повече и повече. В такива случаи Гронски казваше на татко: винаги трябва да се постъпва като в оня анекдот: „Минах през Житомир. Изкъпах се в морето... — Но в Житомир няма море! — Така ли? А аз не знаех и се изкъпах!“. За да не знам, че ме боли глава, тихо попитах Мъжът Като Всички:

— Как смятате — това смешно ли е или не? Чуждестранен хумор, разбира се: съдията казва на подсъдимия: „Осъден сте на пет години тъмничен затвор“. А адвокатът на подсъдимия казва: „Ваша Чест! Подсъдимият не бива да влиза в затвора, той се страхува от заключени помещения“.

Мъжът погледна към мен, както сигурно съдията е погледнал адвоката и отговори мрачно:

— Смешно е.

— Знаете ли, че има такава болест? Страх от затворено пространство — попитах аз.

— Знам! — отвърна мрачно Мъжът Като Всички.

През това време ние вече бяхме пресекли улица Пушкинска и излязохме на Петровка, пред дом №38. Мярна ми се някакво ужасно познато лице. Струва ми се, Умпа. Мъжът Като Всички леко отвори тежката врата, показва пропуска си на дежурния офицер и кимвайки към мен, произнесе: „Заедно сме“. След това се качихме по стълбата на втория етаж и Мъжът отключи вратата на кабинета си, пусна ме да мина напред и ми показва с жест стола. Той дълго, мълчаливо ме гледа, после каза:

— Пред докторите и пред следователите може да се говори всичко... — извади от джоба си пакет цигари и запуши. — Разказвай!

И аз започнах да разказвам.

XV.

Наистина е ужасно, че човешкият мозък е устроен като телевизор. Винаги можеш още веднъж да превъртиш кинолентата на лошото, както повтарят гола във вратата на противника... Или както нокаута на боксьора. По телевизионному това се нарича „върнат кадър“. Казват, че на боксьорите и на футболистите след двубоя и след мачовете им въртят тези проклети „върнати кадри“ до припадане — топката непрекъснато попада и попада в твоята мрежа, и ръкавицата със страшна сила удря твоята брада и непрекъснато падаш на пода, все падаш, все падаш...

— Малко приказваме един с друг човешки. На мен например преди един месец умря майка ми... — каза Мъжът Като Всички. — И изведнъж стана ясно, че нито един път не съм говорил с нея по човешки през целия си живот. С пройдохи, с мошеници и с убийци съм говорил десетки часове... Интересувал съм се от всяка минута на живота им: къде е бил, какво е правил, какво е мислил, какво е казал, за какво е мечтал, с кого е другарувал... А на майка си тръсна едно „добър вечер“ — и забия нос във вестника, в книгата или в телевизора. Попита: „Как върви работата?“ — „Всичко е наред!“. А при това бях добър син. Аз например, когато веднъж на любимата ми жена й скимна да изкрещи: „Тогава или аз, или майка ти!“, аз изкресях по-високо от нея: „Тогава майка ми и никакви или!“.

Майката — тя си е майка, винаги е била до мен, в другата стая... В другата стая... И винаги ще ми се струва, че е там... А сега останаха няколко снимки и по някакво чудо една анкета, запазила се в бюрото. — Мъжът Като Всички разгъна пожълтелите четири листа, на които аз прочетох наопаки „Анкетен лист за отчет на кадрите“. — Сега си разговарят с тази анкета... Научих това, което не знаех и което не ме интересуваше... Ето... През осемнайста година е била картечарка. През деветнайста е била медицинска сестра, в седемстотин и дванайста военнополова болница... Къде ли е това поле? Какво ли е ставало на това поле... Нищо не знам... И вече не ще мога да науча никога, ни-ко-га. Не успях да се обясня на майка си в любов. На жена

си съм се обяснявал хиляди пъти, а на майка си нито веднъж. — Мъжът Като Всички замълча и после добави: — Вървя по улицата, гледам, развихрило се момчето, мисля си: кварталният ще го оправи, а после си мисля: а защо кварталният, а не аз?... Иначе не бих и започнал да говоря с теб, щях да те отмина, ако не беше умряла майка ми... А после си мисля — трябва да се запознаем, и сега не съжалявам, че се запознах с теб, обратно, щях да съжалявам, ако не се бяхме запознали... Казваш, че и вие у дома сте четирима, но също не разговаряте един с друг, нали?

— В къщи е като на опера... Като при речитатив... Всички пеят едновременно и никой никого не слуша — отвърнах аз. — Веднъж дори ми се искаше да дам обявление във вестника: „Търся философски настроен човек, за да си поговоря с него от душа“. А веднъж вървах по улицата и не издържах — спрях един мъж и му викам: „Бихте ли ме запитали какво става в душата ми в този момент?“. Той явно толкова се шашна, че запита: „А какво става в душата ти?...“. Аз извадих от джоба си моя автопортрет и му викам: „Ето ме мен, а по средата, като аквариум, е душата ми... А в душата ми сега е също като в аквариум. Аквариумът е обраснал, джунгли, клончета стърчат от водата. Водата е мътна, мътна, а в мътната вода в стъклен съд плава подивяла златна рибка... Ето я златната рибка — тя е подивяла. Тя плава в аквариума на моята душа...“.

Мъжът Като Всички се разсмя и попита:

— А с нея разговарял ли си истински?

Припомних си нашите разговори, само че какви ти разговори, просто дрънканици. Чешене на езика. Юла въобще е неразговорлива, каже „А-а-алинка“ и млъкне. И за какво ли да говорим? Всичко беше хубаво, ясно, нямаше какво да си изясняваме. Коя е тя? Каква иска да стане? Какво представлява? Не знаех, не питах и тя също не ме питаше. Веднъж я попитах за майка ѝ що за човек е, а Юла отвърна: „Моята майка е жена-жена“. Попитах я какво значи това, а тя отговори: „Ами има жена-лекар, жена-учителка, жена-инженер, а майка ми е жена-жена!“... И внезапно си помислих сега: може би като ми разказваше тогава за майка си, тя ми е разказвала и за себе си, че също няма намерение да бъде някаква си там „тире учителка“ или някаква „тире директор“, а жена тире жена; само че не го каза. Може би е разбирала, че с мен не би могла да бъде просто „тире жена“. Веднъж ѝ

развих своите идеи в тази насока. С мен не би могла, с бащата на Едуард ще може...

— Значи и с нея не си разговарял! — пак ме попита Мъжът Като Всички.

Не му отговорих.

— Ето, ето! В едно семейство синът не поговорил с майка си, в друго — майката със сина си, в трето — той с нея, в четвърто — тя с него...

— Вижте, за майка ми нищо лошо не мога да кажа. Тя си има неприятности... Нали знаете, първа самостоятелна постановка...

— По време на войната работех в едно секретно конструкторско бюро, с отдел кадри. Там една такава история...

Мъжът Като Всички дълго ми разказва тази история, а накратко е било така: по време на войната тяхното КБ получило купон за плат и решили да дадат този купон на военния конструктор, комуто се налагало най-често да ходи в Комитета по отбраната, а панталоните му отзад били целите с кръпки. С една дума — връчили му купона, а този конструктор вместо плат за панталон, взел та купил парче вискозна зелена коприна и през нощта с приятеля си и с жената на приятеля си ушили платна за платноходката му. А на сутринта той преплувал Химкинското водохранилище, за да отиде на среща с любимата си със Зелени платна на платноходката. Тя го чака на единия край, а той доплувал откъм другия със зелените платна. И докато той акостира на брега, докато слезе от лодката, тя внимателно огледала панталоните му със старите кръпки, обърнала му гръб и си отишла... А Зелените платна не видяла, разбираш ли, не ги забелязала...

Мъжът Като Всички разказа тази история с такива подробности, че се чувстваше: Зелените платна са се случили с някой негов много

близък човек: може би с приятел, дори с брат му, а може би онази му е била сестра и цял живот е съжалявала и си е спомняла тези Зелени платна. Той помълча, а после точно така каза:

— А сега, тя си спомня за тези Зелени платна и всички, които е имала, през целия си живот, непрекъснато сравнява с тези платна. Жени, те не могат да живеят без красотата. И твоята Юла ще съжалява. Впрочем, може би тя и сега съжалява. Факт, че съжалява. И по-лоши са съжалявали. Те не могат без красива любов.

— Гледах в енциклопедията — там думата „любов“ я няма — казах аз. — Няма такова понятие. А щом в енциклопедията няма, значи в научния речник ги има всичките понятия и доказателства — та за тези понятия... Ако няма доказателство за нещо, значи това нещо го няма... Трябва да се говори за нещо при срещи и хората говорят за любов... Също както за бога: всички верующи казват, че съществува, а никой не може да го докаже... Няма го в енциклопедията. Даже такава дума няма... — повторих със съжаление.

— Може да няма такава дума — каза ми Мъжът Като Всички, — но любов има — каза го съвсем бездоказателно. — Искаш ли да ти докажа?... И ще повярваш. Знаеш ли кога хората вярват истински? Когато не могат да не вярват. Случва се престъпникът да се заинати: „Не съм краднал и толкова! Нямате доказателства!“. Как ще му докажеш, че е откраднал? Много просто: слагаш на масата откраднатата вещ, която са намерили на неговия таван, и толкова!...

— Вижте какво — казах. — Вие сте прекалено лиричен за... милицията. Умпа например дели всички хора на две категории: на хора, които ти се присънват, и на хора, на които ти им се присънваш. А може би няма такива, които не се присънват... Може би просто всичко е сънуване...

Мъжът Като Всички даже се ядоса и кой знае защо отвори чекмеджето на масата и извади от него някаква папка. В това време позвъни телефонът и той каза в слушалката, че сега ще дойде. След това ми подаде папката и ми каза: „Чети, аз ей сега...“ — и излезе от кабинета. Почнах да чета... Само че за какво ли? (Някакво ужасно криминално дело в няколко тома. Аз зачетох само вестникарската статия.) Млад мъж обикнал една жена, искал да се ожени за нея, а тя решила да се омъжи за друг. Той я завел с мотоциклет в Химки и там я убил. Хванали го и... Когато Мъжът Като Всички се върна в кабинета,

убиеца в статията го бяха вече осъдили и му бяха лепнали десет години.

— Само че това е убийство — казах аз. — Какво общо има любовта с него? Обикновено криминале.

— Има общо — каза ми Мъжът Като Всички. — Ако например да речем, да не чуе дяволът, човек убие от злоба — край... Разстрел... А ако е от ревност, от любов с една дума — не повече от десет години. Виждаш ли каква разлика... Значи има я, любовта. Ако я нямаше, нямаше да намаляват... Ако я нямаше, за какво ще намаляват? Значи, че я има! Разбираш ли? Има я! Съществува материалистически!

Аз дори си разтърках бузата. Имах такова впечатление, че от мен, от моите гърди, любовта отклони дулото на автомата. Дори някак си ми стана страшно: за пръв път в живота си усетих и разбрах, че думата — също е материя...

Ах, как този Мъж Като Всички се зарадва на своето доказателство, че любовта съществува! Че тя може просто да се нарисува като жива и как тя отклонява дулото на автомата от убиеца... И аз също се зарадвах.

— Благодаря.

— За какво?

— За това, че ме арестувахте...

— Е, щом благодариш, нека е за добро — каза Мъжът Като Всички и стана.

— А ще ме съдите ли? Нали обещахте на оня да ме дадете под съд.

— Не, Левашов, няма да те привличаме под отговорност... Е, хайде. Плувай със зелени... Щастливо плаване.

— Значи мислите, че бащата на Едуард няма да се ожени за Юла?

— Какво ти влезе в главата?

— Защо Умпа ми каза така, защо?

— Провокатор е този, как му викат, Умпа... Провокатор! Садист. Казал го е, за да те заболи повече. Няма да се ожени дипломатът Бендарски за твоята Юла.

— Мислите ли? — попитах.

— Сигурен съм. На какво да се хванем на бас. И за сина на дипломата няма да се омъжи, тя ще се омъжи за теб!

— Защо мислите така?

— Защото професията ми е такава, циганска — да знам какво е било, какво е и какво ще стане в бъдеще. Ще ме каниш на сватба... Ще ме поканиш ли?

— Знаете ли, татко ми каза веднъж: да кажем, вика, че ти се е случила беда и ти чакаш помощ и от когото я чакаш — тя най-често не идва, а от когото не чакаш — идва... Татко нарича това нещо песимистичен оптимизъм на живота. Не, оптимистичен песимизъм, оптимистичен. Аз нали също чаках помощ от... — исках да кажа от най-близкия ми човек, тоест Юла, Юла, но казах: — а пък то...

— Вие с вашия сценарист — прекъсна ме Мъжът Като Всички — ми елате на гости. Аз ще ви разкажа такива сюжети и за любов, и най-различни... Ето ти моя телефон и се обадете... Ще се радвам да ви видя...

— А това за вас — казах и подадох на Мъжа Като Всички рисунката, която успях да нарисувам: край бюрото от едната му страна седи Мъжът Като Всички, а от другата страна — такъв престъпник като мен. И Мъжът Като Всички вижда неговия анатомически строеж — сърцето му там, черния дроб, стомаха, а в стомаха тиктака часовник... И надпис: Мъжът Като Всички: „Значи не си откраднал часовника? А какво е това в стомаха ти?“. Престъпникът: „Нима чухте как тиктака, гражданино началник?“. Мъжът Като Всички: „Не само чувам, но и виждам: виждам още, че имаш язва... На нервна почва. Така че откажи се от тези работи!“.

Мъжът Като Всички се усмихна и каза:

— Е, приличам си, благодаря ти. Само че защо себе си... не си пожалил? Не си краднал часовник, а...

— Откраднах ви времето... — обясних му.

Излетях, изтичах, скочих на Петровка. Жозя (гениалната Жозя!), като ме видя, се скри във входа на насрещната къща. Направих се, че не я виждам и тръгнах по улицата, макар че друг може би да няма, а тя — Жозя, сигурно първа имаше пряко отношение към този забележителен, дявол да го вземе, песимистичен оптимизъм в живота. Или по-точно — към моя оптимистичен песимизъм...

XVI.

Казват, че Гронски имал някакъв загадъчен семеен живот. Той и жена му живеят в две отделни квартири. Бон-Иван се смее, че Гронски живее в два Дома на актьора... Звъних на всички телефони, докато накрая не се натъкнах на гласа на Гронски. И когато вървах към квартирата му на Малая Бронна два пъти телефонирах от автомат — проверявах не е ли излязъл. Последния път позвъних от автомата пред неговата къща. И гледам — Владимир Никитович излиза от входа с някакви си трима мъже. Забелязах при това, че лицето на Гронски беше ужасно разстроено. Неестествено бледо в сравнение с тези трима мъже. Сякаш беше осветено от нещо като на киноснимка, но все пак удивително младо, съвсем юношеско. А тялото му въпреки това като на старец. Защо ли през всеки костюм или шуба личи дали тялото е старо или младо? Особено по краката. Имам такъв албум скици със заглавие: „Крака“. Сега ще се попълни и с краката на Гронски. А може би младото тяло излъчва някакви лъчи?... Тръгнах след Станюкевич, той зави към Успенските бани. Зави на ъгъла, пресече малкия площад и влезе в църквата „Възкресение на Успенски вражек“, която между впрочем е под защита на държавата. Защо ли Гронски влезе в църквата? Бон-Иван казва: Гронски не вярва в бога, но ходи на църква за всеки случай. Ако случайно има бог...

Има една картина от Кустодиев „Лято“. Каручка върви по полето между пшеницата, на високото небе купести облаци, слънце... Колко десетилетия са минали, откакто е нарисувана картината, а каручката все си върви по полето сред пшеницата и на високото небе са все тия купести облаци.

След срещата с Мъжа Като Всички, аз също няколко дни не исках моята „каручка“ да мърда от мястото си — нека върви, но винаги на едно място и нека да я има пшеницата, нека го има слънцето, нека да ги има купестите облаци. Истина е, че сега след срещата с Гронски знаех, че „каручката“ ще напусне това място и прекрасната картина ще

изчезне. Нека пък да изчезне. Животът нали не е картина. И така, три дни охранявах това произведение като паметник на срещата ми с Мъжа Като Всички. Рано сутрин тичах в Москва да бродя по нашите с Юла места... С една дума от радост се държах глупаво. Вървах си из Москва през един прекрасен московски ден в края на лятото и внезапно реших, че съм разбрал защо възрастните толкова обичат разните му там романи и са съвършено равнодушни към джаза... Изглежда, за да разбере човек романсите, трябва да носи в душата си спомени за нещо прекрасно и най-различни други преживявания... Вчера през деня внезапно си спомних как веднъж точно така вървах през нощта из Москва, беше вече съвсем късно и внезапно от един прозорец чух Лемешев „Ние седяхме с теб“. Замрях, направих стойка като ловно куче. Действително ние с Юлка веднъж седяхме на брега на канала „Москва-Волга“ и рибари проплуваха край нас, и златен лъч догаряше и ние седяхме и мълчахме. Аз на Юла през онази вечер, който знае защо нищо не казах, каквото бих й казал сега. А сега, през тези дни... Вървах из Москва и все си мислех: защо нищо не й казах през онази вечер, нищо такова, каквото бих й казал днес, сега?... И мен ужасно ми се искаше да чуя този романс.

На тротоара гълъб валсираше около гълъбица, на една страна валсираше наистина, като мене, аз мога само надясно, но този гълъб здравата се стараеше, виждаше се, че възлага големи надежди на този валс... Наложих се да го рисувам в скицника и да напиша: „Големият валс“. А на перваза на една от къщите седяха младежи и бяха пуснали магнетофона до край... Момчетата слушаха Рей Конев, как той в джаза иронизира класиката. Спрях пред този прозорец и като вдигнах глава, им извиках:

— Ей, вие, трябва да слушате класика, романи, а не този Конев! (Те нещо ми подвигнаха, но не можах да чуя какво...) Пуснете ми един романс... Най-добре романа „Разтворих прозореца аз...“.

Те ме чуха и ми изкрещяха в отговор:

— Ние разтворихме прозореца, а сега ще слезем и ще те разтворим във въздуха!

Симпатично ми изкрещяха, така, напук.

— Знаете ли защо не обичате романи? — виках аз. — Защото нямате спомени!

— Ей сега ще слезем и ще ти оставим неизлечими спомени —
викнаха ми в отговор на моята пропаганда на класическата музика.

— От мен поне спомени ще останат, а от вас — нищо!...

— Ти какъв си?

— Клоун — извиках, — от цирковото училище, шут!...

— Хайде, чупка!

А после ходих да си търся работа като модел, за да спечеля малко пари. Отидох при художника, тоест при художничката, а тя ми вика: „Съблечете се!“. Аз я питам: „Как да се съблека!“. А тя ми вика: „Съвсем! Мен ми трябва гол модел!“... Нарисувах се гол, дадох рисунката на художничката и викам: „Ето ме мен като гол модел!“ и избягах. Щастлив като на картината от Кустодиев... Това беше вчера през деня, а днес... Седнах на пейката в градинката край църквата и си подхвърлях една ябълка. Ние с Юла бяхме идвали тук, на нейния мотоциклет още тогава, когато при нас всичко беше три хиляди метра над морското равнище. До разговора ми с Мъжа Като Всички аз не бих могъл да седя така, разбира се, а сега нищо, седях си и даже разглеждах църквата, както тогава ние с Юла заедно я разглеждахме... И спокойно чаках Гронски. Е, може би не съм толкова спокойно. Замислих се над въпроса нужен ли съм на себе си, или не съм?... И реших, че за сега май съм нужен, въпреки че не съм съвсем здрав. Разбира се, беше време, когато ми се струваше, че всичко това са глупости, че човекът може да бъде разглобен на съставните му части като машина. По-рано ето как беше: събуждах се и чувствах, че цял-целеничък съм направен от нещо цяло, потресаващо, от нещо фантастично монолитно. Страшно приятно усещане беше. Може да се каже идеалистическо... А сега... Чаках Гронски и усещах как туптяха слепите ми очи, болезнено се свиваха кръвоносните ми съдове. Виж, Едуард, той разбира се, е здрав като бик, аз поразмислих и кой знае защо добавих: като вносен бик.

Мъжът Като Всички сякаш вдигна тази спусната котва, с която плувах аз и за която ми говореше Игор Иванович.

Но чувствах, че Гронски ще притисне тази котва. Той все не излизаше от църквата. Сега гледах жените, които минаваха край мен и трепвах, като забележех розова рокля, любимият цвят на Юла. Но всичко това са глупости. И си подхвърлях ябълката нагоре, а тя винаги падаше надолу към земята. Земята обичаше ябълката. Тя я притегляше

към себе си. Сетих се за формулата на земното притегляне... Не ми се искаше да изям ябълката, защото от нейния глобус поглеждаше малко симпатично червейче. Като дете най-голямата ми мечта, с която заспивах и се събуждах, беше да разбера за какво мисли котката, или кучето, или едно такова червейче... Дали то си мисли сега за нещо, или не си мисли? Вижда ли ме, или не ме вижда? А ако ме вижда, какъв ме вижда? Може би дори се ядосва, че го подхвърлям и му преча да обядва. Сетих се, подхвърляйки ябълката с червейчето, как на урок по физика попитах учителя, който ни разказваше за закона на земното притегляне открит от Исак Нютон, когато една ябълка му паднала на главата, и разни други подобни. Аз попитах учителя: „А ябълката, която е паднала на главата на Нютон, червива ли е била или не?“ — „Има ли някакво значение това?“ — попита учителят. — „Тогава червеят може да каже, че те двамата с Исак са открили закона за земното притегляне“ — отвърнах аз. — „Левашов, теб твоите въпроси няма да те доведат до добро“... — каза учителят, но въпреки всичко се усмихна.

Ако можех сега отново да стана весел и щастлив! Продължавах да подхвърлям ябълката, тя се притегляше от земята, и аз също се притеглих с любов към земята. За да се откъсне човек от земята, трябва да развие скорост, каквато може да развие космически кораб. Престанах да подхвърлям ябълката и казах на червейчето:

— Ти разбираш ли, че ти също си скъпо на земята, както и аз? А между другото между теб и мен има голяма разлика. Това поне дали разбираш?

Погледнах към църквата. Земята притегля към себе си и верующите и неверующите. Земята обича всеки и всички, всички. Значи на земята ѝ е скъпо всичко, което е на земята, а значи и мен трябва да ми бъде скъпо всичко, което е в Юла, даже и нейната подлост, и нейното предателство. Аз съм във възторг от нейната подлост, аз съм обезумял от нейното предателство...

В края на краищата нали и аз не съм ангел. Разбира се, никого не съм предавал... В този миг червейчето се скри в къщата си и започна да я яде. Между впрочем, отлична тема за фантастичен хумор. На планетата живеят хора, които се хранят... Впрочем каква ти фантастика?... Започнах да рисувам нашата планета проядена от хората на големи дупки, като топка сирене, мислейки си, че обичам

Юла, няма значение с каква любов... „Обичам те с любов... няма значение с каква любов... обичам всичко, всичко, всичко, както земята обича всичко, всичко, всичко... И с това никой никога нищо не ще може да стори...”

Край мен минаваха бабички и не чак бабички, отбиваха се до църквата, спираха се, прекръстваха се и отминаваха. Едно десетгодишно момиченце с котка в ръце се приближи, постоя, след това внезапно се прекръсти и се поклони, като държеше все така котката в ръцете си, после се изправи и пак се наведе, като на гимнастика. След това се отдалечи от църквата и застана до моята пейка.

— Ти да не вярваш в бога? — попитах аз момиченцето.

— Вярвам — каза то. — Какво от това? — и ужасно строго ме погледна.

Исках да ѝ кажа нещо от рода на изречението, което повтарят всички невярващи, че бог няма. Аз поне имах право да го кажа. Днес поне имах някакви доказателства по този въпрос, но не казах нищо на това момиченце с котка. Има любов, помислих си, а момиченцето с котката ще порасне и само ще разбере. Любов има, а бог няма, защото любовта спасява живота на хората, например на оня убиец, за който ми разказа Мъжът Като Всички, а бог още никому не е спасил живота... Значи тя съществува, а той не! Между другото момиченцето с котката не си отиваше, гледаше зад гърба ми как рисувам.

— Няма бог — казах, продължавайки да рисувам и едновременно да водя антирелигиозна пропаганда.

— Защо да няма?

Престанах да рисувам, премисляйки доказателства и изведнъж се сетих:

— Защото никой на тоя свят няма неговата снимка... — обърнах се към момиченцето. По лицето му личеше, че е съвсем объркано, явно, че е очаквало всякакво друго доказателство, освен това.

Момиченцето дълго обмисля какво да ми отговори и каза:

— Той да не е Стриженов?

— А да не е по-лош от Стриженов? — засмях се аз. — Всички ги има на снимка... И кралете, и президентите, и портиерите, и бебетата... А господ го няма — казах, — значи бог не съществува.

— А кой съществува? — запита момиченцето напрегнато и дори злобно.

— Съществува една богиня! — казах. — Богиня!

— Дева Мария ли? — попита ме момиченцето, което продължаваше да стои зад гърба ми.

— Не — казах, — не дева Мария, Дева Юлия...

— Няма такава богиня — каза момиченцето.

— Няма ли, казваш? Искаш ли да ти я покажа. На снимка. Ето... — извадих от страничния си джоб Юлината снимка и я показах на момиченцето с котката. — Богиня! — казах. — Нали е богиня?

— Не, не е богиня!... — не се съгласи с мен момиченцето.

— Защо да не е? — не се съгласих с момиченцето аз.

— Няма сияние над главата... Светците имат сияние...

— А-а, имаш предвид нимба? Имаше нимба, но изчезна...

— Защо изчезна?

— Малка си още да разбереш защо... защо изчезват нимбите на богините. Жалко, разбира се, че няма сияние. — Въздъхнах и добавих: — Общо взето сиянието може да се завоюва... Може пак да се появи...

Като излезе от църквата, Гронски, без да се оглежда настрани, се запъти направо към пейката, на която седях аз, сякаш знаеше, че го чакам. Сядайки на пейката, той не ми каза нито дума. Седяхме мълчаливо, Гронски гледаше църквата и погледът му сякаш рикошираше от стените на църквата, връщаше се отново в очите на художника и изглеждаше, че той се вглежда в самия себе си. А аз гледах неговото вечерно лице, вечерно — това значи уморено и загрижено лице, макар че нямаше бръчки, но все пак беше вечерно. Вечер лицата на всички са уморени и загрижени. Човек изобщо има сутрешно, дневно и вечерно лице. Лицето на Юла е винаги сутрешно, даже вечер!

Сигурно Гронски има някакви неприятности. За мен това никак не беше изгодно. Би било много по-добре за мен, ако Гронски беше сега в най-добро настроение. Изобщо Гронски има лице на купидон от „Сикстинската Мадона“, на картината долу има четири купидона, Гронски значи прилича на единия от тях. Лицето му е същото, само че като че ли е долепено до тялото на стар мъж. А още по-неправилно и неестествено е, че няма никакви бръчки. Винаги ми се е искало да му нарисувам няколко бръчки с флумастера. И сега ми се поиска да го

направя. Обърнах се настрани и започнах да търкалям моливите, които държах в ръка. Когато вятърът започваше да духа към мен, от Гронски ухаеше на някакъв удивителен мъжки парфюм. Той взе рисунките, които бях оставил на пейката, огледа ги, продължавайки да мисли за нещо свое и внезапно каза „С очите на клоуна?“... Аз си замълчах. Тогава Гронски каза: „Христос никога не се е смял...“ — „Заради това са го разпънали“ — отвърнах. Гронски ме погледна заплашително, както вярващият гледа безбожника, после внезапно някак си оклюма, отново се загледа в църквата и почти простена:

— Защо те не видяха онова, което ти видя? — Той зададе този въпрос съвсем неочаквано, като продължаваше да гледа към църквата. Не можах да разбера „кой“ не е видял и „какво“ не е видял.

— Веднъж — продължи Гронски, сякаш не се нуждаеше от моето разбиране — един приятел писател каза „Сменям текст за подтекст“...

Той мълча дълго и изведнъж каза:

— А тя вика: „Напиши завещание...“. По-рано намекваше, а днес направо го каза: „Напиши завещание...“. Лесно е да се каже „напиши“... Разбира се, да напишеш завещание е като да си напишеш собственоръчно смъртната присъда... Смъртна присъда, която с течение на времето ще бъде изпълнена непременно... Но аз не заради това. По дяволите завещанието! Може никога да не го напиша. Тя пък от какво се страхува? Аз съм здрав, млад... На колко изглеждам? — попита ме той. — Мен още... — Той помисли и каза, гледайки небето като Шаляпин, в стаята на татко е окачена една такава фотография на Шаляпин; старият Фьодор Иванович гледа към небето, сякаш се пита какво има там. — Мен още този неизвестен художник — Гронски отново погледна към небето — мен още ме е подготвил... — Владимир Никитович искаше сигурно да каже, „за смъртта“ но ми каза „за завещанието“. — Жесток художник — мърмореше настръхнал Гронски, — най-жестокият художник е животът. Та той е палач... Ако се отнасяш към живота от гледна точка на изчезването ти. През младостта всичко у човека е нарисувано за любов. Ти например си нарисуван за щастие — той внимателно и безцеремонно разглеждаше лицето ми, — после „той“ ще ти отнеме този блясък на косите, ще махне от очите ти тази берлинска синева, ще драсне бръчка ето тук, и

тук, и тук... и ти вече целия си нарисуван за работа, за възпитание на деца, а после...

— Страхувате ли се от смъртта? — бързо го попитах.

— Страхувам се от погребението — също така бързо ми отговори Гронски и се извърна.

После пак обърна към мен лицево си на Сикстински купидон и мен пак мъчително ми се прииска да му нарисувам бръчки и да положа сенките, които беше забравил да положи този, когото Гронски нарече неизвестен художник.

— Бях в Кайро... При пирамидите... При вечността. А тя: „Пиши завещание“... Аз може на теб да оставя всичко... Знаеш ли колко пари имам? Впрочем ти не си от тези, на които оставят, ти нали си от тези, които тръшват вратата, когато напускат дома си. Знаеш ли, че един от синовете на Чаплин напуснал къщата, тръшвайки вратата... Сигурно е била красива врата... А той тръшнал тази красива врата... Но не ми е това мисълта... за какво говорех? Да, за „сменям текст за подтекст“... Разбираш ли какво значи това? То е като ограда... или като решетка... Защо те не видяха онова, което ти видя? Защо?

Едва сега разбрах за какво с такава мъка говори Гронски. Хората, които излязоха от дома му заедно с него сигурно също са художници и той им е показвал своята картина „Бородино“, а те не са видели това, което аз видях: че генерал Раевски изпраща в боя не само своите синове — а че всички наши бащи изпращат всички свои синове...

— Дали не е ограда? — повтори много пъти Гронски, като гледаше с отразен от църковната стена поглед в себе си. — Лъжат те, лъжат. Те могат всичко! Или не лъжат? А може би ти си видял онова, което не съществува? На твоята възраст хората често виждат това, което всъщност го няма и чувстват това, което... — Той не си довърши изречението, отклони погледа си от църковната стена и за пръв път ме погледна. Неочаквано каза: — Боже мой, колко много приличаш на младия Домие...

— Владимир Никитович — казах. — Дайте ми пари... на заем.

Гронски дълго ме гледа, докато не каза с огорчение:

— Ама че ден... По-лоша молба не можа да измислиш... — После пак замълча и добави, също с огорчение: — Изобщо аз пари на заем не давам никому... По принцип...

Знаех, че Гронски е циция, каквато светът не е раждал и затова се бях подготвил за такъв разговор.

— По принцип може да не дава на заем само оня... — исках да кажа „негодник“, но се въздържах, — който е пресметнал, че няма да му се наложи да иска заем от някого...

Гронски като боксьор пропусна моя удар. Веднага пролича, че той го пропусна.

— Така казва Бон-Иван — добавих аз, като се наслаждавах на впечатлението, което направиха думите на Бон-Иван.

— Значи Бон-Иван казва така — повтори моите думи Гронски, докато явно обмисляше отговора. — А чуй аз какво казвам; още никой не е умрял, защото не са му дали пари на заем... От къде ще намериш да ги върнеш? — попита ме той.

— Ще ви ги върна, нали знаете. Започнах да работя като модел... позирам освен това, хванах се при един художник, в киното, помощник... Рисувам плакати...

— Всъщност... имам да ти давам за позирането.

— Не, не — казах, — на вас ви позирам безплатно. Аз позирам за пари на други.

— Колко ти трябват?

— Извънредно много — петстотин рубли.

— Защо са ти толкова много?

Помислих си какво да му отговоря.

— Строших един чужд мотоциклет... И освен това, за платна — казах.

— За какви платна те е прихванало? Да не е за алени?

— Не. За зелени — отговорих аз.

— Това за теб не се отнася, но ги имай предвид. Човекът е най-несигурната банка на тази земя... В него можеш десетки години да влагаш душа, време, здраве, пари... а след това е достатъчно да кажеш една необмислена дума и... банката фалира... Ти изглежда вече си започнал да се убеждаваш в това? Започна ли, или не?

Гронски вече няколко пъти намекваше в разговор, че му е известно, че с мен нещо се е случило или се случва, затова исках да му отвърна злобно „Ако този, който влага, не фалира по-рано от онзи, в когото влага!“, но отново се сдържах. Мислех: неприятното не е това,

че няма да ти дадат на заем, а като ще ти кажат, че нямат пари, когато знаеш, че имат.

Но се оказа, че още по-неприятно е как ще ти дадат пари на заем... Ако ти дадат така, както сега, по-добре е да ти кажат, че нямат пари.

Гронски извади от вътрешния си джоб дебела пачка банкноти и отброи петстотин рубли. После извади от другия си джоб бележник и каза:

— Напиши ми разписка...

Исках да го попитам „С кръвта си ли?“ — но я написах мълчаливо с мастило. Мислех за Черно море, а може би за Донбай — там ще заведе Юлка. И там ще ѝ кажа всичко. Моите Зелени платна са Донбай. Ако обаче, докато аз привързвам лодката и изляза от нея, тя ми обърне гръб и си тръгне като онази жена? Тогава какво?... Тогава просто ще умра. Няма да живея...

— Благодаря — казах. — Въпреки всичко вие можете да бъдете добър човек.

— Добри хора няма — отвърна Гронски. — Просто има хора, които цял живот са поставени при такива условия, че не им се налага да показват, че са лоши хора... От самолет хората изглеждат ей такива — Гронски показва какви, — а отблизо... още по-малки. Ти нали и в това започна да се убеждаваш? — отново ми намекна той.

А аз отново замълчах. Човек, който взема пари на заем вероятно е длъжен да изслушва всичко, което му говорят в този момент, независимо дали му се харесва или не. Помислих си още: „За сметка на това, когато ги връща, той може да каже всичко, което е мислил за оня, който му е дал на заем“.

— Знаете ли, струва ми се, че за „Реквием“ при Моцарт е идвал лично Салиери... Просто се загърнал в черно... — казах аз.

— А защо ми го казваш на мен? — при това той така злобно ме погледна, че и аз сам се учудих: действително защо му казвам това?

— Мислех за това — обясних, — и трябваше да го кажа някому.

Наистина не знаех защо внезапно ми дойде на ум за Салиери.

Има мисли, изказани сега, които едва в бъдеще разбираш защо си ги казал в миналото. И пак не знаех защо му казах следната мисъл:

— Това не е всичко, не съм ви казал най-голямата си молба: майка ми ви кани в неделя на гости... Станало е нещо между вас,

казваше — какво ли не става...

Аз разбира се, лъжех. Не, не лъжех, а просто фантазирах, без да жалия боите, тоест, не боите, а думите. Може, защото внезапно ми стана толкова жално за Гронски. Тази картина, която той се страхува, че няма да успее да нарисова, това завещание, тези „ограда“ и „решетка“, тези две квартири и бялата къща край Москва. Жалко, че има такова момчешко лице. Защо му е на него?

— Твоята майка наистина ли ме кани на гости?

Потвърдих толкова убедително лъжата си, че насмалко щях да повярвам в нея.

— Кажи й, че й благодаря и приемам поканата... Ще дойда. — Гронски стана, погледна мен, после към църквата и каза: — Въпреки всичко „ограда“ или „решетка“? — Той се обърна и се отдалечи от мен, носейки на старческите си плещи глава на Сикстински купидон.

А след това аз си отидох в къщи в Пушкино с такси. (За пръв път самостоятелно взех такси за такова разстояние. Седях, прилегнал надлъж и нашир.) А в таксито върху табелката „Обслужва ви шофьорът...“ с мастило беше написано „Евгений Зопов, двадесетгодишен, ерген“. Много ми хареса това. Зопов ми се хареса. Караше като бог. Нарисувах: „Женя Зопов — богът от колата“.

Рисунката се хареса на Женя и той каза:

— Личи, че и ти си бог!

— Бог съм — казах, — но без кола...

Освен това Зопов имаше в колата магнетофон, транзистор и надписи: „Работя без бакшиши! Не ме оскърбявайте!“, „Тук не се пуши!“, „С шофьора не се говори!“.

По целия път Женя пушеше и приказваше, но за какво — не успях да схвана. Запомних само, че всички разстояния той ги пресмяташе в пари; майка му живеела на три рубли от неговата квартира, а някаква си Нора — на четири рубли и дваайсет копейки. Освен това той ми зададе много въпроси, но не ги запомних, също както сигурно и той не е запомнил отговорите ми. От всичките му въпроси не ми излиза от главата само един.

— Не ти ли трябва „Чайка“? — попита ме Женя.

— Каква чайка? — учудих се аз.

— Как каква, не смяташ ли да се жениш? Мога да те снабдя с „Чайка“ от познати... Инак ще трябва да чакаш. Опашка грамадна, а на

теб — без опашка, като на бог без кола.

— Не — казах — засега не смятам да се женя.

Край вилата платих на Женя според тарифата и му дадох две рубли бакшиш. Женя прибра бакшиша съвсем естествено. Учудих се.

— А там? — попитах го, показвайки с очи табелката с надпис: „Работя без бакшиш!“.

— Когато не дават, тогава работя без бакшиш, а като дават — с бакшиш. Щом искаш да живееш — трябва да се приспособяваш — каза двадесетгодишният ерген Женя Зопов и замина... да се приспособява в Москва.

Тръгнах към нашата вила... Да живееш, да живееш, да живееш!... Сега ако би могло само Финист да разбере кога точно Юла ще отлети за Донбай.

XVII.

— От къде взе този проклет мотоциклет? — попита татко.

— От един приятел — отвърнах, — купил си го е, а няма къде да го държи в Москва. След това замина на юг...

— Кога се научи да караш?

— Животът учи на всичко — отвърнах аз.

— Защо се научи?... И въобще защо ти е този проклет мотоциклет?

Баща ми наричаше мотоциклета само „проклет“.

Игор Иванович казва, че хората си имат две най-главни грижи: „По-бързо!“ и „По-бавно“. Какво значи това ли? „Това значи всичко — поясни той. — Например: по-бързо да се придвижваш, все по-бързо и по-бързо и все по-бавно да старееш...“

— С тоя твой мотоциклет най-вероятно да попаднеш в болница! — Татко приказва и сам не си вярва на приказките.

През тия дни изобщо не мога да го позная. Според Игор Иванович и той сякаш започна да старее един милион пъти по-бавно или все по-бързо и по-бързо да се подмладява. Татко докосна струните на балалайката и почна тихичко да свири „Самотният странник“ от Григ.

— Знаеш ли какво е това живот? — попита ме татко, като престана да свири. — Животът, братле... той прилича на държава, разположена върху хиляда острови, а наоколо море... И човек плува от остров на остров... плува...

— По горчивото житейско море — допълних аз.

— Разбира се в живота има още много горчивини — съгласи се татко. — Цялото море... Островите обаче са острови на щастието.

— А ако са острови на нещастието? — попитах баща ми.

— Тогава човек цял живот плува в морето на щастието, но се налага да спира на островите на нещастието... и на мъката... Както виждаш щастието не може да се избегне... Освен това какво значи „тегло“? За едни, като за Чацки, човек „от ума си тегли“, а за мен — как ли е при мен... от болестта... Знаеш ли, понякога ми се струва, че

идеално здравият и щастлив човек е егоист. Егоист в своето самочувствие и съществуване... — каза ми татко.

Помислих си: когато бях щастлив с Юла, аз освен за себе си и за Юла, за никого и за нищо не мислех, а сега мисля за всички по света. Освен това, може би ние неправилно считаме, че „изкуството иска жертви“? Може би тия думи се отнасят за нещо друго? Бях чел за един лекар, той изследвал с какво диша човек — с мускулите или с дробовете. Сам той си инжектирал отровата кураре... Тази отрова отпуска всички мускули. Инжектирал си — и преставал да диша. Тогава, бездиханен, го включвали към апарата „Изкуствени дробове“, за да не умре... Може би художниците и артистите също не трябва да се боят от страдания? Може би и те трябва да си инжектират някаква отрова като кураре?

— До онази история — без всякаква връзка каза татко — аз бих изпълнявал „Самотният странник“ от Григ така. — Той докосна струните на балалайката и изсвири няколко такта, после спря и въздъхна. — А сега го изпълнявам така... — Той повтори още веднъж тези акорди и ме погледна гордо.

Да си призная, не усетих особена разлика и си помислих, че не си струва заради тая незабележима разлика да понесе толкова страдания и той самият, и майка, но не казах нищо.

— Струва ми се, че сега бих могъл да направя нещо по-голямо! Представяш ли си?...

Погледнах татко с нескриващо изумление. Боже мой, за какво приказва това голямо, умно, плешиво, нещастно дете, като размахва балалайката си! Заедно с това усетих някаква интересна и горчива истина в думите на татко и ми стана толкова мъчно за него, че прошепнах:

— Обичам те, обичам те, татко... много те обичам — притиснах се към него, а той се притисна към мен.

— Всичко, всичко ще се нареди... — отвърна той на признанието ми, — ще видиш, ще видите... Ще видите... — каза той и очите му овлажняха.

Обърнах се и започнах да гледам как Жозя и Бон-Иван скачаха на поляната. Жозя поставяше някаква клоунада, балетна пародия; „Артистите от балета се карат“. Това беше много смешна сцена. Той и тя излизат на сцената, разгриват се, карат се, а след това започват да

танцуват и той през цялото време изпуска партньорката си, разбира се, нарочно. Много смешна сцена...

— Не знаеш ли какво става с майка ти? — попита ме внезапно татко. — Кой знае защо тези дни тя не приказва с мен... Толкова е важно тъкмо сега да ми говори...

Мълчаливо вдигнах рамене. В това време при нас дойде Ташка. Тя кокетно оправи подарената ѝ от мене кърпа с четири конски глави в ъглите (кърпа — четири конски сили) и каза, правейки реверанс:

— Масата е готова!

Започна нашият обикновен обяд на вилата, с разговори на глас и на ум.

— В нашия цирк снеха един началник — каза Бон-Иван, — той толкова се обърка, че излезе от кабинета и се ръкува с всички, които бяха дошли в приемния му час. А Серьожа Курепов, мой приятел, между впрочем много остроумен човек, каза: „Толкова падна, че сега няма кой да му отиде на гости!“.

Всички се засмяха, освен мама. После край нашата вила изтича някакъв мъж, сега тук има мнозина, които тичат.

— Тичат разни... — промърмори Ташка.

— Като ходих в провинцията, бях на театър (Бон-Иван днес беше във форма). През антракта заедно със зрителите отидох в бюфета и знаете ли, никой не се върна за второто действие...

— Защо? — попита Жозя.

— Бюфетчийката се скара със сервитьорката и думите, които си размениха, бяха много по-интересни от репликите на героите на пиесата.

Мама пак не се засмя, а мен ми се стори, че Бон-Иван днес иска тъкмо нея да разсмее. Но тя даже не се усмихна, нито веднъж, и Бон-Иван вероятно почувства настроението ѝ и каза тихо, разлиствайки списание „Советский екран“:

— Атмосферата беше нагорещена като ютия. С атмосферата можеше да си изгладиш панталоните. — После забодя нос в списанието и високо зачете: — „Режисьорката Скворцова снима филм в «Мосфилм» със заглавие «Въглища». Това ще бъде филм — казва в интервю режисьорката, — който отразява и възпява нашето трудово ежедневие.“ А ако не бъде филм, който отразява и възпява? — попита Бон-Иван. — Ако е филм, който не отразява и не възпява? Аз бих дал

под съд някои творци за лъжесвидетелство... Надявам се, Мери, че няма да лъжесвидетелствате с вашия филм?

— Вашият цирк също има за какво да бъде даден под съд — каза мама.

— Нас пък за какво? При нас всичко е просто и ясно. Ако ходи по въже, артист е, ако не ходи — не е артист. А при вас една лоша артистка може да се снима трийсет години в главни роли.

— Мария Николаевна — каза Жозя, — нали Рис е много красива?

— Какъв Рис? — попита мама. — В кой филм?

— Не — каза Жозя, — манекенката, ето я там, на улицата.

Мама погледна и не отговори.

— Момчето също си го бива — каза Наташа, гледайки Умпа, който стоеше до Таня Рис.

За голямо мое съжаление Умпа действително беше дивашки красив момък. Аз също имам интересно лице; всеки случай една девойка ме уверяваше... Пък и сам се виждам в огледалото. Да не би аз да не разбирам от лица? Но в моето лице има някаква загадка. Ако вземем да речем десет мои фотографии, на пет от снимките аз, честна дума, съм красив, а на останалите, честна дума, съм грозен. Аз например късам моите грозни снимки и оставям само тези, на които към излязъл добре. Със снимките е лесно. Но какво можеш да направиш с лицето? Сигурно моето лице понякога е интересно и в живота, а понякога може би е противно. А Умпа винаги е красив и предполагам, че никога не му се е налагало да си къса снимките.

— Кои са тези? — попита татко.

— Жон фтий е войн^[1] — каза Жозя.

— Госпожица и хулиган — преведе Наташа от френски.

— Как може да говорите така за непознат човек? — разсърди се татко.

— Защо да е непознат? Ние го познаваме — каза Наташа, — той се опита да се запознае с нас на пазара, а когато му казах „Атанде, мосю“, почна да ругае на френски. Две бабички от опашката казаха: „Какъв културен младеж“.

— От къде знаеш, че е ругал? — попита татко.

— Такъв е животът — каза Наташа. — Френската балерина Зюмбо на конкурса ни каза: Ако искаш да знаеш един език, знай го

изцяло... Тя ни помоли и нея да я научим да ругае на руски... Въобще ти трябваше повече да се интересуваш защо ме задиря, а не защо знам ругатните на френски.

— Много красивите — каза Жозя, като посочи Умпа и Татяна Рис — не се женят, а само се канят да се женят.

— Защо не се женят? — попита татко.

— Защото красотата е власт, а в семейството само един има власт, двувластие в семейството няма.

Като говореше това, Наташа внимателно погледна татко, сякаш му даваше да разбере, че мамината красота е единствено властваща в нашата къща.

Татко неуверено започна да протестира:

— Глупости! Каква е тази теория! Кой ти приказва такива неща?

— Нашият балетмайстор ги приказва — отвърна Наташа с такава гордост за балетмайстора, сякаш сама го беше измислила.

За тези думи бях готов веднага да разцелувам Наташа, заедно с нейния балетмайстор. Наистина удивително точно наблюдение. Как не ми дойде на ум на мен, нали през последните дни непрекъснато мисля за тези неща. Почнах да обръщам внимание по улиците на Москва не само на девойките, а и на жените, и нито веднъж не видях да вървят заедно по улицата, както ходят съпрузи, красив мъж и красива жена. Впрочем срещаха се красиви двойки, но вероятно не бяха съпруг и съпруга. И Юла също никога няма да се омъжи за Едуард. Те и двамата са красиви. Значи ще се оженят, а след това цял живот ще се карат за власт. Аз съм съвсем друго нещо. Аз не съм красив, тоест не съм толкова красив, колкото Юла. С мен няма нужда да се изяснява кой е цар в семейството. Юлка ще е цар, а аз всичко останало! А щом Юлка е цар, тогава ясно, че може за известно време да ме лиши от своето благоволение поради царската си власт.

А на оня старец, който преди два дни каза във влака, че красивите вместо сърца имат ряпа с миша опашка, ние с прекрасния майор ще му дадем да се разбере, ако го срещнем още веднъж.

„Какво знаеш ти за красивите — каза този майор. — Познавал ли си поне една красавица? Дрънкаш си! Аз например през 45-а след войната с Япония ходих в Порт Артур на руското гробище. Гледам гроб на някакъв си руски щабскапитан. Огромен чугунен кръст. Кръст като кръст, а като се вгледах, виждам на единия ъгъл на плочата, върху

гранита, издълбан надпис: «Мили, стигнах при теб, Мария...». А той ще дрънка гласно за някакви си зеленчуци... Дъртак.“ След „дъртак“, майсторът не каза нищо повече, но аз разбрах какво имаше предвид.

— Бон-Иван — каза Жозя, — какво е вашето мнение?

— Според мен... вдигам тост за жените, които вдигат високо знамето на любовта!... Вярно е, че някои жени вдигат това знаме толкова високо, та никой не може да го види. Пия за жените! За знамето! И за чувството за мярка!...

— Аз предлагам да пием за моя Фьодор — внезапно каза мама. — За него отдавна вече никой не пие... Предлагам да пием за скромната му работа. С течение на времето моя Федя стана удивително скромнен, като работата си. Едно време във всички компании само за него пиеха, а сега престанаха.

— Благодаря, Маша! — каза татко. — А аз вдигам тост за тези, които седят на масата... За верните приятели!... Хайде въобще да не се разделяме!... Хайде заедно да купим една голяма вила и да живеем общо... Жалко, че не сме много. Когато бяхме млади, няхаме квартири, няхаме пари, а дружахме и се срещахме всеки ден. Сега се изпокриххме по вилите и по апартаментите. Разбира се, нанесли сме си много обиди един на друг, направили сме грешки един спрямо друг, но толкова ми се иска да си поискаме прошка и...

— Фьодор — каза мама злобно, — ти не можеш да говориш как да ни бъде добре, ти можеш да говориш само как на теб ще ти бъде добре. Колкото до раздялата... Наистина — подхвана мама, — прекрасно е, когато хората не се разделят. Но особено хубаво е, когато човек не се разделя със самия себе си (при тези думи мама погледна татко). Да прекараме наистина заедно цялата вечер.

— Какво значи наистина заедно? — повтори думите ѝ татко, пребледнявайки.

— Наистина значи, че не е лъжа — поясни мама. — Защо всички да не отидем тази вечер на твоя концерт — каза мама. — Нали днес имаш концерт? Аз тъкмо съм купила билети. Минавах край зала „Чайковски“ и купих билети за всички...

— Мамо, ти си чудесна! — извика Наташа. — Толкова пъти съм ви предлагала! Нито веднъж не сме били на татков концерт — нали е безобразие! За татковия концерт!

Татко пребледня още повече и кой знае защо се спогледаха с Бон-Иван.

— Веднъж работех в провинцията — каза Бон-Иван — и когато театърът не събираше публика, звъняха във военното поделение, което беше поело шефството над тях, да дойдат войници, да напълнят залата. Тези войници се бяха нарекли театрослужещи... По този случай всички ви каня на цирк.

— Благодаря, Ваня, знам, че сте истински приятел... който се познава в нужда — добави мама, — само че не бива непрекъснато да спасявате положението. Несправедливо е по отношение на другите... Както виждам ти май не искаш да ходим на твоя концерт? — попита мама баща ми (той не отговори). — А знаеш ли защо не искаш да идем на концерта ти? Защото са те уволнили... Защото вече не работиш в оркестъра за народни инструменти.

Баща ми продължаваше да мълчи.

— Обясни ми тогава къде ходиш всяка вечер с балалайка? — говореше тихо мама. — Къде, питам те? Къде? Или може би, при кого?... Въобще какво става в тази къща? Единия го уволняват от работа, а той продължава всяка вечер да ходи на работа. Другата напуска балета... в който е загубила вече половин живот... Представете си на нея й казали, някой й казал, че нейният талант преминава от краката в главата!... А ако талантът ти при твоя апетит въобще не стигне до главата, а спре в стомаха?...

Наташа мълчаливо стана от масата и тръгна към вратата. След нея стана и Жозя.

— А третият? — при тези думи мама ме погледна. — Преди една седмица намирам в чекмеджето му куп пари. От къде имаш толкова пари?

Аз си замълчах. Какво можех да й кажа? Че съм ги взел на заем от Гронски да си купя мотоциклет?

На масата настана неправдоподобно дълго мълчание.

— Предупреждавах те — викна майка ми, — че ако излъжеш макар само един път още, за каквото и да е, даже не с думи, а ако си помислиш да излъжеш! Не... Никой не иска да си поставя цел и да я достига. Я виж Гронски — поискал и е постигнал всичко. Ще напуска — каза тя, като гледаше баща ми в очите — ще напусна тази къща!...

— Няма нужда — каза баща ми. — Аз ще си отида... — Той стана от масата и тръгна по пътеката. Изправен, широкоплещест, висок, строен и целият някакъв си съвсем неизвиняващ се и не жалък, какъвто изглеждаше обикновено при кавгите с мама.

— Много шум... за нищо — каза мама, като припалваше цигара от цигара.

На масата отново настъпи неправдоподобно дълго мълчание.

— Знаете ли, Мария Николаевна — каза Бон-Иван, — мислех си веднъж, че не всеки, който е прав въобще, тоест в цялото, е прав в частност, в някаква мъничка частица, като парченце от диня...

— Никаква диня отдавна няма... Нито диня, нито парченце, нито семчица дори — отвърна страшно уморено мама.

— Кой знае, кой знае — тихо каза Бон-Иван, — може най-неочаквано операторът да ви покаже — Бон-Иван стана от масата и тръгна към вратата — и парченце... и семките... и цялата диня дори. Има такъв оператор... Казва се време. То е и оператор, и сценарист, и режисьор... То ще покаже на всички нас всичко в реалистичен дух... — След това Бон-Иван тръгна към вратата, но после още веднъж се извърна към мама и каза: — Нали знаете, Мария Николаевна, че нямам никакви близки и роднини. Израсъл съм в детски дом... И съжалявам за това... Още повече съжалявам тези с роднини и близки. Кой знае защо те си нанасят най-болезнени удари по смъртоносно болни места! Забелязал съм го.

Бон-Иван обърна гръб на мама и тръгна към колата пред вратата на вилата. А аз тръгнах след Бон-Иван, и макар че вратата на колата беше отворена, сякаш ме канеше да седна в нея, не седнах, а останах да стоя. Бон-Иван запали мотора и каза, като се обърна към мен:

— Точно така, някой трябва да остане при майка ти, даже ако тя не е права.

Той хлопна вратата и тръгна...

---

[1] Неправилна френска реч. — Б.пр. ↑

XVIII.

Търсех татко. Бедният татко! Защо мама му се сърди толкова? Нали някога са се обичали. Кой е виновен, че се е счупил този крехък кристал? Без обич при тях всичко върви наопаки. Аз отново вървах с пусната котва. Едва се мъкнех.

Юрий Игоревич веднъж разказваше: „Натрупали са атомни и водородни бомби, а за да се унищожат всички, достатъчно е да внушат на жената ненавист към мъжа... нищо няма да остане. Ще престанат да се раждат деца... На земята ще останат сто души... петдесет... дванадесет... шест... и...“.

Това е фантастика, но е истина, нали!

Къде е баща ми? Втурнах се в ателието на Гронски. Може би Гронски някога е бил като Бендарски? А мама е била лекомислена като Юла?

Влязох в стаята.

Гронски престана да рисува и равнодушно ме погледна с очите си на купидон.

Бон-Иван държеше шпага, той ме погледна въпросително.

Мамс, чието истинско име беше Марк, седеше на кушетката с телефон на коленете и сърдито въртеше шайбата.

Целият се напрегнах, превърнах се във внимание. Когато идвах тук, притиснал под мишница дуелен пистолет „Тома“, още не знаех какво точно ще кажа на Гронски, само знаех как ще му говоря. А сега знаех какво ще кажа и ми стана по-леко. Само че защо всички замълчаха? Дали не бяха говорили за мен?

Бон-Иван обаче заговори за кино и се успокоих. Щом е за кино, значи обсъждат работите на Мамс.

Вслушвах се внимателно в разговора, мислейки за своите си неща и гледах татковите портрети. Един беше рисуван от Гронски още през дните на татковата младост. Татко в син фрак, с гъста руса грива, с гордо изпъчени колосани гърди. Току-що излязъл на сцената,

обръщайки се рязко, поради което опашката на фрака му се е разлетяла настрана. В лявата ръка, притисната към гърдите, свитък ноти. Дясната ръка ей сега ще се отпусне върху капака на рояла. И целият той сякаш чака кога ще свършат аплодисментите. Другият портрет на баща ми е нарисован след много години за картината „Генерал Раевски благославя синовете си пред боя“. Засега е още силует, ескиз. Гронски още не е пренесъл на платното нашите фигури. Всички бяхме още ескизи. Празното платно на Гронски! Генерал (по-старото поколение), благославящ синовете (по-младото поколение) бях видял само аз във въображението си. Според мен никой, даже нарочно, не би могъл да измисли такова съвпадение на празното платно и празния живот...

— Кино — каза Гронски, — илюзион. — Той отстъпи няколко крачки от молберта и сравни нещо в Бон-Иван на портрета и в живота. — Илюзион. Може би ще доживеем и до тази клоунада, както благоволихте да се изразите, може с течение на времето те да ни направят и този номер...

— Кой те — попита Мамс.

— Не знам кои, но те... Четох някъде, че един италиански астроном, освен двете галактики, Големия и Малкия магеланов облак, които са ни известни, открил в нашето галактическо струпване съществуването на още две галактики... Най-интересното е, че те са ни близки съседи... Обърнете внимание: близки...

— Владимир Никитич — неочаквано прекъснах Гронски, — не знаете ли къде е баща ми?

— Не знам, не ми е до него — каза Гронски, без да обърне никакво внимание на въпроса ми. — Ако сте изморен — каза той на Бон-Иван, — отпуснете се. Така значи... Така значи... — повтори за кой ли път той. — А може би планетите в Слънчевата система не са седем, а да речем осем. Просто не сме открили едната и... И тези, които я населяват ни виждат, а ние не ги виждаме.

— Какво от това? — запита Иван Иванович, гледайки Гронски с насмешливо любопитство.

— Това, че... може би нашата Земя за тях е нещо като киноекран, който се върти. Ами ако всичко, което става на нашата планета — всичко това за тях е като кино. Може би те също имат писатели, само че те не пишат сюжети, а ни ги внушават. На едни внушават социални сюжети, на други военни, на трети най-различни семейни, любовни...

И това което за нас е 70–80 години живот, за тях... — Гронски посочи с четка небето — за тях това е обикновен киносеанс от час и половина.

Бон-Иван престана да подрънква на китарата.

— Като слуша човек вашите фантазии отщява му се да живее. Да живееш на планета, на която някой нещо внушава...

— А къде тогава да живеем? — попита го Гронски.

Неговото лице беше бездушно и зло. За пръв път го забелязах.

— Ами поне на планетата, която внушава!...

— Марк, ти как мислиш?

Марк не отговори нищо и продължи упорито да върти телефона.

— Знаете ли каква е разликата между бръмбар-приспособенец и човек-приспособенец? — попитах аз, без да се обръщам към никого. Всички ме погледнаха с учудване. — В минута на опасност бръмбарът се прави на умрял, а човекът-приспособенец в минута на опасност се прави на жив.

Мълчанието беше неловко, но думите ми направиха впечатление, почувствах го. Според мен Бон-Иван единствен знаеше накъде клоня и по цирков навик бързо запълни паузата.

— Веднъж играех пред деца — каза Бон-Иван, — на първия ред седеше малко момиченце. Всички се смееха и ми аплодираха, а то кой знае защо ме гледаше твърде мрачно и неодобрително. Не издържах и като улучих една пауза, го попитах: „Може би ти смяташ, че аз съм лош артист?“. То помисли и каза високо: „Аз смятам до четиринадесет!“. А аз...

Сега аз не позволих на Бон-Иван да доразкаже.

— „Готов съм, за да ти помогна, да си сваля панталоните и да ги продам“ — казал един човек, купувайки си нови панталони — обадох се, като гледах без да мигна, право в очите на Гронски, който се беше обърнал към мен.

— Ти да не си пийнал? — Той не успя да ме попита, когато го прекъсна Мамс.

— Киностудията ли е? — попита той. — Сценарният отдел?

Всички замълчаха. Аз дори престанах да гледам Гронски. Помислих си, че може би от този разговор зависи съдбата на маминия филм.

— Извинете — каза Мамс в слушалката.

— Какво ти каза вчера редакторът? — попита Бон-Иван.

— Едни часови питат: „Стой, кой идва?“, други часови питат: „Стой, какво идва?“.

— А двудушният човек? — отново високо и отчетливо произнесох аз. — Това нали не е този човек, който има две души?

Гронски започна да разбира, че нещо го чака днес. А Бон-Иван, както обикновено се опита да отклони.

— В една болница лежал старец — каза той. — Току-що му били направили операция, а на следващия ден поискал салам с бял хляб. Бабицката му, глупавичката, му донесла и през нощта той изял салама и белия хляб, и на другия ден пак го сложили на операционната маса.

— А нашият сценарий за осми път е на операционната... — навъсено каза маминият сценарист, набирайки номера.

Най-накрая Мамс се свърза. Разговорът съвсем не беше дълъг. Говореше главно някой си там, на оня край на жицата, а Мамс повтаряше с най-различни интонации само две думи: „Да, да“, и „разбирам“. След това каза „Не“ и затвори телефона.

— Какво ти каза главният за сценария? — въпросително попита Бон-Иван.

— Посъветва ме героят най-напред да срещне девойчето на строежа, после да ѝ каже „Обичам ви“.

— Ти съгласи ли се?

— Съгласих се — каза Мамс. — Само заради Мария Николаевна. Знам какво значи за нея тази постановка. Това е животът ѝ! Аз какво? Мен ми стига да си седя зад волана...

— Според мен Мамс трябва да напусне такситата — посъветва Гронски. — Литературата изисква целия живот...

— Точно така — отвърна Мамс. — Целия живот! И трябва с целия си живот да се разплащаш. За това аз ще си остана в такситата. И ще живея не с парите, които се изработват с литература, а с шофьорската заплата. Хубаво е, когато човек не живее от изкуството и не се старае да си пробутва боклуците.

— А! Парите са хубаво нещо, всички пари — каза Гронски.

Мен ми се доповръща.

Бон-Иван пак се опита да обърне всичко на шега:

— Колко жалко, че движението по изгаряне на ръкописите, започнато от Гогол, не е било подхванато от някои писатели.

— Защо? Защо да не е? — каза Гронски. — Според мен Мамс се е включил в това движение. Той за осми път ще си изгаря ръкописа.

— Нищо не разбрахте — каза Марк. — Не съм напуснал такситата, и няма да напусна киното, заради осмия вариант. Аз само от какво се боя? Не знам дали ще ме разберете... Това е като при певеца с микрофон. Нали знаете, че те пеят малко по-лошо или малко по-добре един от друг... Така и писателите. Мнозина пишат мъничко по-лошо, или мъничко по-хубаво един от друг... Веднъж си преглеждах ръкописите. Те също нали са мъничко по-хубави, или мъничко по-лоши — Мамс продължи в рими: — А талант щом притежаваш, ти си истински творец, нито се оприличаваш, нито се приспособяваш, ти различен и един си. Затова не напускам такситата. Докато пиша като всички... Но щом почувствам, че пиша хубаво, тогава прощавайте таксита!... В армията бях автомеханик, инженер на нечовешките души. Наричаха ме Чехов на желязото. Автомеханик. Така че искам да стана инженер, не само по желязото. — Той извади от джоба на коженото си сако една матрьошка и продължи: — Като бях войник, служех на Север. Запознах се там с едно старче. Правеше играчки от дърво. Подари ми една такава матрьошка на сбогуване с поучение: „Най-важното, момче — каза ми той, — е да не отстъпваш в живота до седмата матрьошка... В човека има седем човеци... Седмият в нас е най-малкият... от корема ни се обажда. И всичко в седмия човек е мъничко: и желанията и мислите, и мечтите. И все се съгласява с всички с тихото си гласченце...“.

Мамс помълча, помисли и добави:

— Дори да не се харесваш никому, все едно, говори с пълен глас. Между другото, казват, че не съм се харесал в художествения съвет. Лично аз не съм се харесал, грубо говоря и изобщо... Но нали у нас, в Съветския съюз, съдбата на ръкописа не може да зависи от личните отношения.

— Защо ти е да работиш в такситата? — каза Гронски. — Ела да ми станеш шофьор. Аз съм добър господар.

— Знаете ли, Владимир Никитич, нещо не обичам тая дума „господар“.

— Никой ли не знае къде е баща ми? — попитах, като заставах още веднъж по средата на стаята със завития в каубойското ми яке

пистолет „Тома“ в калъф. Застанах на такова място, че всички да са еднакво далеч от мен.

— Нали ти казах, че не знам — обръщайки се към мен, проговори със злоба Гронски. — Ще се върне, не се безпокой. Не му е за пръв път да си отива и да се връща.

— Не ме разбрахте — казах аз. — Попитах къде е моят баща не само този, който ще се върне, а и този, който няма да се върне. Аз ви питам: къде е баща ми, този, който пееше в Большой театър? Този, който беше талантлив, красив, добър, щастлив?

— Твоят баща никога не е бил талантлив. Бон-Иван ще потвърди. Природата го беше надарила с уникален глас, а като артист, той беше... Между руските тенори впрочем никога не е имало изключителни артисти. Нали, Иван Иванич?

Бон-Иван не отговори на Гронски. Той седеше бледен, предчувстваше, че сега ще стане нещо. Гронски започна припряно да развива теорията си за руските тенори, в какво по негово мнение им е вървяло, и в какво — не. А вътре в мен всичко крещеше.

— Когато бях малък — продължи да пее Гронски, — струваше ми се, че талантливите художници у нас са цяла гора. След това гледам, гората я няма. Мисля си, поне една горичка добри художници има. Няма горичка. Помислих — алея. Няма алея. Поне пътечка да има? И пътечка няма. Талантът е едно самотно дърво.

— Владимир Никитич — прекъснах за кой ли път Гронски, — не става дума за това! Юрий Игоревич каза такова нещо за любовта, такова! А вие... за някаква си там хипноза и внушение, за някаква си гора. Нищо не сте разбрали! Юрий Григоревич каза: ако биха внушили на хората ненавист един към друг, нищо не би останало на земята — всичко би се свършило. Значи всичко, което е на земята, всичко това е любов. Разбирате ли, и хората, и това ателие, и четките, и боите, и това стъкло на прозореца...

— Ние не сме ти твоето момиче, за да слушаме лекциите ти за любовта.

Толкова беше жалко това, което каза Гронски, толкова нищожно и жалко, че даже не му обърнах внимание. Най-главното, което исках да кажа на Гронски вече се изплъзна от мен:

— Нали вие, вие отнехте любовта най-напред на мама към татко, а после на татко към мама. Вие я отнехте... Майка хич не го обича. А

знаете ли какво значи, когато отначало те обичат, а после не те забелязват, а ти продължаваш да обичаш?! Ако не бяхте вие, у нас всичко би било хубаво — аз подчертах с интонация, — всичко би било хубаво, много хубаво!...

Всички клончета на моето нервно дърво трепереха. Изглеждаше, че то ей сега, това дърво, там, вътре в мен, ще рухне и ще ме смачка със своята непонятна тежест. Някакви нервни лиани ме обвиваха. Но аз, аз бях на Бородино, на полето на моята битка за своята, и за татковата, и за всичката любов!

Отворих калъфа, измъкнах пистолета от него и го насочих към Гронски. Бон-Иван, застанал в другия край на ателието замря, така сякаш бях викнал: „Не мърдай, или ще стрелям!“. Вероятно всичко изглеждаше и трябваше да изглежда точно така. Нима бях попитал напразно Мамс: „Може ли този пистолет така да се зареди, че да стреля?“ и нима напразно Мамс ми каза „Може, но не трябва“. А ако може и трябва?

Гронски трепереше, а мен ми се искаше да го видя точно такъв, какъвто го видях пред дулото на неговия си пистолет! И аз го видях, него! Видях го жалък и нищожен.

Гронски гледаше в дулото на пистолета като човек заслужил куршум в челото. Като човек, който си е спечелил този куршум, който му се полага по право! По право сега ще излети от дулото срещу него.

— Вие мислите — казах аз, гледайки неузнаваемия Гронски, — че ако баща ми сам не ви е казал какво мисли той за вас, значи вече няма кой да ви го каже? Веднъж ми спомена: „Той ми дава пари на заем, а по-добре би било веднъж да каже: «Прощавай, Левашов, много лошо стана тогава...»“ — и внезапно аз спрях, защото си помислих: а с какво съм по-добър, та съм се развихрил тук толкова? Вземам пари на заем от негодника, ходя при него и не късам познанството. Обичам Юла, тоест продължавам да я обичам, а с какво тя е по-добра от Гронски? Нали тя също извърши предателство...

В стаята настъпи мълчание. Със свободната си ръка, без да спускам пистолета, бръкнах в джоба на якето си:

— Ето ви парите, които ми дадохте... — Сложих ги на масата. — Продадох мотоциклета. Татковите също ще ви ги върна... И не се бойте, пистолетът не е зареден... Но нашият дуел ще се състои. Непременно ще се състои! Времето ще ни изправи на дуел.

Хвърлих пистолета на пода, постоях и казах още:

— А татко е добър артист. Аз видях как играеше Херман, у нас в градината, някой пееше по радиото, а татко играеше... прекрасно играеше. По-добре от Стриженов. Хората просто не са успели да узнаят колко добър артист е баща ми...

Пристъпих бързо към вратата и като се обърнах казах:

— Нямате право да рисувате картината с такива ръце. Вие не можете да ни изпрацате на всички боеве...

Изскочих на улицата. Едно желание: да бягам, да бягам, както през оня ден, да не се спирам, докато не ми се пръсне сърцето. Но всичките ми сили ме напуснаха. Като че ли на мен ми бяха говорили, като че ли мен ме бяха обвинявали в това, в което аз обвинявах Гронски. Внезапно всичко ми стана безразлично, и даже, когато Бон-Иван изтича след мен от ателието на художника и ме настигна, аз се втурнах с всички сили за да избягам, но това втурване беше по-скоро вътрешно, отколкото външно. Силата на това втурване ми стигна, само за да кажа тихо:

— Оставете ме на мира, оставете ме всички, чувате ли, всички вие, колкото сте там, милиони хора. Чувате ли! Оставете ме на мира! — Аз си измъкнах ръката от стегнатия като желязна скоба юмрук на Бон-Иван. Няколко минаващи зяпачи се спряха с любопитство край нас. Мнозина познаваха клоуна.

— Минавайте! Минавайте! — сърдито подвикна към тях Бон-Иван. — Снима се със скрита камера... много скрита...

XIX.

— Крайно време е — каза Бон-Иван — да отпразнуваме твоя рожден ден! Рожденият ден на мъжа. — Той ме помъкна към колата.

Той ми приказваше нещо за някакъв подарък. А аз твърдях, че е рано, че рожденият ми ден е след две седмици, и че въобще никога не съм смятал да го празнувам. Хич не ми трябват никакви подаръци.

Бон-Иван започна спокойно да ми възразява: той знае, че рожденият ми ден е след две седмици, но след две седмици ще бъде в Америка, да, все му е едно дали смятам да го празнувам, или не, той иска непременно да ме поздрави и да ми подари нещо.

— А след това ще отидем на ресторант.

Пътувахме някъде из Москва, от една Москва до друга, и се оказахме в Москва от стари двуетажни къщи, тук имаше много място и зелена трева.

Къщата, към която приближихме, също беше малка, от тъмни керемиди. Приличаше на къща от романите на Достоевски. Като паркира колата, Бон-Иван ме хвана за ръка и ме поведе някъде навътре в двора, пристъпвайки тихо на пръсти край стените на къщата. През цялото време гледаше към отворения прозорец. Вътре беше тихо. Сигурно тази къща подлежеше на разрушаване. Долните й прозорци бяха заковани с дъски, а на горния етаж светеха само два прозореца. Там още живееха.

Спряхме под прозореца.

— Тихо. Мълчи и чакай — каза Бон-Иван.

След известно време отвътре се чува няколко акорди и някой се прокашля така, както обикновено прочистват гласа си тенорите, както по навик кашлят. В къщи татко: в маската. След това красив мъжки глас пропя, сякаш се опитваше: „Обичах ви...“. Счу ми се нещо много познато в този глас. „Обичам ви...“ Но просто няха сили да си спомня кога и къде съм могъл да го чуя. Искаше ми се да спя, да не виждам никого, и никого да не чувам, и нищо да не чувствам. А кой знае защо бях длъжен да стоя под някакъв прозорец и да слушам гласа на някакъв си тенор, който пее и преживява така, че аз отново

трябваше да преживея за всички и за себе си същото това „обичах ви...“, да го преживявам за татко и за този тенор, и за тези, които са обичали беззаветно, и за тези, които сега обичат беззаветно и ще обичат беззаветно. От гласа на певеца се лееха спомени, но не само негови, а и на някакви други, като че ли бяха и мои, и още на някого, и на някого още... „Обичах ви, и обичта ми навярно още не е угаснала у мен, но нека тя...“ Обърнах гръб на прозореца и срещнах погледа на Бон-Иван, неговия питащ поглед: „Сега разбра ли какво ти подарявам?... Подарявам ти този романс и гласа на този прекрасен певец... Наистина, нали гласът на този тенор е прекрасен?... Подарявам ти този тенор!... Знаеш ли как се казва?“ — „Той се казва... казва се — отвърнах с очи на Бон-Иван. — Нали моят баща пее...“ — „Да! Да! Баща ти пее! — потвърди Бон-Иван. — Той репетира вече отдавна, започна всичко отначало.“

Татко! Наистина, татко пее! Ето че Бон-Иван ми подарява моя баща, онзи самия, който някога беше нарисуван на портрета в син развят фрак, а не този, който все още не е нарисуван на картината в ролята на генерал Раевски... С вик „Татко“ аз се втурнах към вратата с вдигнати ръце, но Бон-Иван предвиди движението ми и като ми застиска устата с ръка, ме притисна до стената на къщата.

— По-тихо! Не трябва да го вълнуваш сега!

Галех грапавите тухли на старата къща и шепнех:

— Искам при татко. Искам при татко! Пуснете ме при татко. Цял живот мислех, че той... а той!...

— По-тихо! За бога, по-тихо, по-тихо!... Нетърпеливецо, мили...

Ръцете на Бон Иван, които ме задържаха, ми предаваха даже през якето своята топлина, топлотата на живота и добро човешко тяло, най-топлото нещо на света.

Зад отворения прозорец в стаята някой изсвири на пианото няколко встъпителни акорди и баща ми запя, сега вече истински, с цялата пълнота на своя удивителен глас това, с което бяха започнали всички нещастия у нас, в къщи — татко запя арията на Дубровски. Арията с онази дяволска нота, която на премиерата в Большой театър татко беше взел една октава по-ниско...

Дай ми забрава,

дай ми забрава, скъпа.

Замрях. Всеки акорд, всеки звук, всяка дума пробуждаха и спомена в мен, забравения, какъвто съм бил в детството си, и онези разговори, които бях слушал и не разбирах, защото бях твърде малък, и онова, което възрастните говореха преди много години, и всичко сега ставаше разбираемо.

*Дай ми забрава, скъпа!
Стопли ме на твоите гърди...*

„Знаеш ли — каза веднъж мама, — когато по време на операция хирургът от напрежение се изпотява, той вика на сестрата: «Рамо»... Когато се случи онова в Большой театър, тогава татко също каза: «Рамо», и Бон-Иван се появи в нашия дом, долетя от Владивосток... Никога не забравяй това...”

Страшна мъка ме измъчва...

Като слушах тези думи, облечени в звуци, спомних си какво казваше Гронски: „Естествено, никога не бих пожелал на Антон Чехов да се чувства зле, но знаете ли, че понякога почвам да мисля, че ако болестта му не го беше приковала към Черно море и към Ялта, и ако не тъгуваше там за Москва — може би нещо щеше да липсва в разказите му“.

... погледни хората зли...

„Знаете ли — каза веднъж Мамс — иска ми се да напиша разказ, който ще се нарича «Купа» — историята на онази Левитановска картина, която той нарисувал в Ялта, за да не тъгува Чехов по Русия. Помните ли: поляна, окосена трева на купи и лунна светлина.“

... Страшна мъка ме измъчва

„Нали помниш, че ти разказвах за Бехтерев и за неговата странна реч? — сякаш ме питаше Мъжът Като Всички. — Че съдбата на мъртвите странно влияе на живите. Помислих си какво би било ако Александър Сергеевич не беше написал «Дубровски», Направник не беше съчинил музика по този сюжет и ако твоят баща не беше получил ролята на Владимир?“

... И греейки духа ми...

Музиката течеше по нервите ми като електричество по жиците.

„А философът? — попитах аз Мъжът Като Всички, целият пронизан от музика. — Кой е той?“

„Философ е този, комуто е мъчително трудно насаме със себе си, обаче на хората им е леко с него — отвърна той, — но това е... това е частно определение, Чоп.“

... Люлеейки духа ми...

„Ако хората на другия ден не си прощаваха онова, което не бива да си прощават един на друг, то утре ние бихме се събудили на друга планета“ — каза мама.

„Мамо, не изискваш ли твърде много, без да прощаваш?“ — исках да я попитам, докато звучеше тази музика.

... Нека добрият ангел полети...

„Знаеш ли как ще умра, ако не бъдеш с мен? — попитах Юла (тя стоеше мълчаливо): — Ще тръгна сам без теб накрай света. Като стигна до края му ще скоча от него. Не, глупости! По-добре ще отлетя

на космическа ракета, според теорията на относителността на Айнщайн, и ще се върна на планетата млад, а ти ще бъдеш вече стара, ще дойда при теб и ще ти кажа, сега никому не си нужна, а въпреки всичко на мен си ми нужна, аз те обичам както преди...”

*... О, позволи ми,
о, позволи ми да намеря...*

И татко взе онази проклета нота, от която се беше изплашил тогава в Большой театър. Взе я! Взе я! И за пръв път през цялото това време риданията ме разтърсиха... Плачех за всичко — заедно и за всички: и за това, което е станало там, за проклетото Рижко крайбрежие, и за онова в Большой театър, и затова че забележителната Жозка ме харесва, но аз не я харесвам, и за Мъжът Като Всички, не успял да се наговори нито веднъж с майка си, макар че я е обичал. И че вече десет години у нас в къщи живее жена с болно дете, а леля Варя предпочитала пред самотата грубите думи и дори побоите на мъжа си...

А сега всичко ще се нареди! Всичко! При всички! При всички хора на земното кълбо... И маминия сценарий ще приемат, и Наташа ще стане актриса. И Жозя... ще престане да ме харесва! И нейната леля ще се омъжи! И ние с Юлка пак ще бъдем заедно и... и...

Има хора, които се радват продължително, има хора, които продължително тъгуват. Аз принадлежа сигурно към вторите. Когато показах на мама снимката на Юла, аз ѝ казах:

— Това момиче... опитай я за героиня на филма си — казах го с чувство на продължителна тъга.

— Девойка със светли като лен коси, позната девойка, симпатична — каза мама, разглеждайки Юлкиното лице, — фотогенична.

— Не е само фотогенична — казах, — тя е актриса, тя ще изиграе каквото поискаш. Тя играе в живота, защо да не играе и във филми? Много те моля, опитай я за ролята на героинята.

— Не си ли виждал татко си — попита мама, връщайки ми снимката.

— Видях го — казах тихо.

— Къде?

— На седмото небе — почна да ми се възвръща чувството за радост от тези въпроси, — бяхме с него в ресторант „Седмо небе“ — обясних й. — Бон-Иван ни покани.

— Казват, че имало прекрасна гледка?

— Да! — отвърнах, продължавайки радостта си със своите отговори. — Оттам видях миналото, настоящето, и малко от бъдещето.

XX.

Секретарката престана да чете книгата, скрита в наполовина изтегленото чекмедже на бюрото и започна да се оглежда в огледалото. Гледаше се в огледалцето, сякаш приемаше „парад на лицето“, между впрочем много красиво. Гледаше на себе си отстрани, така, както ще я гледа довечера той — в сладкарницата, или може би в Дома на киното. Гледаше се така, както би се гледала, ако в стаята нямаше никого.

И аз се сетих за жената във влака, която седеше срещу мене, също красива, но ѝ беше все едно дали забелязвам това, или не. После във вагона влезе морски офицер и на нея престана да ѝ бъде все едно.

— За какво ви трябва Сергей Симеонович? — попита ме секретарката.

Аз се смутих. Трябваше да ѝ разкажа цялата история с „Момчето в черен костюм“ и че художественият съвет изисква от Марк да направи поправки. „Нека началникът ви да го прочете лично. Разбирам, че не е прието така. Но има случаи, когато...“ И т.н. и тям подобни. А тя каза: „Почакайте началника, скоро ще се върне, той има съвещание“.

Започнах да рисувам. Нарисувах Умпа, Умпа: боклукопровода „Ню Йорк — Москва“. След това нарисувах Нотр Дам дьо Пари. Химерите. Дяволът се плези на времето. Ако Париж беше населен с дяволи и химери, на Нотр Дам биха стояли изображения на хора. Нарисувах Нотр Дам с хора, а долу се тълпяха химери и дяволи.

После започнах да рисувам секретарката. И тя с крайчеца на окото си все ме наблюдаваше, а когато излизаше от стаята погледна рисунката и каза: „Я, приличам си!“.

— А този тип кой е? — попита ме секретарката, разглеждайки портретът на мъжа, който спеше прав с букет в ръка и надписа „Иван Фомич“.

— Това не е тип — казах, — това е сюжет. Забелязах го на улицата. Нали външният вид на човека също може да бъде сюжет! Искате ли сега да ви направя от този Иван Фомич комик? — Книгата, която секретарката четеше сигурно беше по-безинтересна, отколкото

моя Иван Фомич. — Да наречем тази история „Букет“. — Написах думата „Букет“ и сложих надпис „История без думи“.

— Знаете ли, има такива смешни рисунки, от които и без думи се разбира всичко — прелиствайки скицника, започнах да рисувам и да обяснявам сюжета на секретарката. — От някакво учреждение излизат трима мъже, и двамата дърпат третия... Виджте как го теглят към кафенето. А третият, да го наречем Иван Фомич, не иска. Иван Фомич купува букет хризантеми, които приличат на папахите^[1] на планинците. Нали хризантемите приличат на папахи? — попитах секретарката и тя се съгласи с мене. — А после, като приближава своята къща, нашият Иван Фомич пак среща на улицата онези двамата, и те все пак го завличат в някаква кръчма. Ето в каква кръчма. — Аз нарисувах кръчмата и тримата през бутилка вино. — А по-нататък — обяснявах, — а по-нататък може да не се показва какво става с този Иван Фомич, всичко би могло да се покаже чрез букета. На едно място букетът пада в локва бира, на друго място някой откъсва два-три цвята, на трето някой стъпва върху букета... Ето и нощта — казах аз, обръщайки на следващата страница, като я надрасках цялата с черен туш, — Иван Фомич стои край витрината на някакъв магазин и спи прав. А в ръцете му са останали само дръжките на цветята: но през това време минава край него — ето тази девойка с воал — аз обърнах страницата и нарисувах Юлка в бяла сватбена рокля, с букет бели хризантеми и до нея — себе си в черен костюм, — сигурно те — аз едва ли не си помислих „ние“ — са избягали от сватбата. Разбирате ли? Или просто така... Гостите не са се сетили, че е време да се разотиват...

В това време някой извъня по телефона, секретарката взе слушалката и като поговори с някого, затвори телефона.

— Виджте какво — тя каза името на своя началник, — той днес е зает.

— Няма значение — казах, — сега вече няма значение, сега е важно, че гостите не са знаели, че е време да си ходят — повторих аз, — и младоженецът с младоженката са избягали и... ето, те вървят из нощна Москва, внезапно забелязват онзи с букета и спират, наблюдавайки го, им става тъжно. Аз искам да кажа нещо, тоест не аз, а той, на тази девойка, нека я наречем Юла, а него Валентин. Той иска да й каже, че я обича със сто хиляди „и“, „Оби-и-и-и-ча!“. А тя, както

виждате, слага пръст на устните си, с една дума, по-тихо! А след това внимателно взима от Иван Фомич останките от жалкия букет и вместо него, слага в ръката на спящия своя букет... Това е всичко! — казах аз. — Сеансът свърши. Но филм няма. Тоест, ще има, само че в ролята на младоженеца ще се снима друг артист. Този тип не го харесаха за ролята на младоженеца... — Зачеркнах себе си с тлъст кръст от туш и с едно движение нарисувах Едуард. — Ето кого утвърдиха. — След това станах, взех сценария „Момчето в черен костюм“ и казах: — Сбогом!

— Вижте какво, оставете сценария — каза секретарката, — ще опитам...

— Не, не, няма нужда — казах й, — всичко това са глупости! Сбогом.

— Защо сбогом? — учуди се секретарката.

И аз сам се учудих защо не казах „довиждане“.

— Сбогом! — упорито повторих аз и излязох.

С какво бих могъл да помогна на Мамс? Още нищо не умея. Нито спокойно да споря, нито да доказвам. Искам, но засега не мога...

Колко жалко, че повече няма да видя тази жена! Току-що се водеше разговор между мен и тази симпатична секретарка: не, точно е „съществуваше“! Съществуваше разговор между мен и нея и ето че го няма и никога повече няма да съществува.

Преди два дни Наташа донесе от гората таралеж, направи му легло в една кутия от обувки, даваше му мляко с гутатор, а днес сутринта кутията празна, гутаторът потънал в чинийката с мляко. Значи Наташа е размислила, отказала се е да държи таралежа в къщи и го е пуснала обратно в гората? Такава мъка ме обхвана като погледнах тази кутия и потъналия в млякото гутатор... Между впрочем по-рано не изпитвах мъка, всичко това стана след Юлка, след актрисата, която се казва Юла Ювалова.

Вече на завоя в коридора аз най-напред чух гласа на секретарката, а после като се обърнах, я видях отново.

— Забравихте вашия... — тя потърси думата и я намери, — вашия рисуван филм. Може да стане много симпатична късометражна.

— Имате ли познати, които мечтаят да станат Антониони и Фелини? — попитах я.

— Имам — каза секретарката.

— Подарете им го! За приемния изпит в ГИК^[2], върви.

Улицата беше почти празна, вървах по шумящите листа, откъснати от жегата, по горещите сенки, хвърляни от големите стари липи. Отначало ме надмина тролеят, после мина „Москвич“ с удивителна на задното стъкло. След това една светла „Волга“ мина със стремителна, празнична скорост. Мярна ми се розова кукла върху радиатора, вятърът беше метнал бялата й рокличка върху плитките. Скочих в едно такси — и подир тази „Волга“. Акостирах след нея пред зданието на Гражданското, където се рояха коли с по два златни

пръстена — корабчета на щастието, цветя и ленти, които като морска сигнализация трептяха, задъхваша се от вятъра и от радост, възвещавайки, че щастието е настъпило за една двойка, и за още една, и за още... Стоях и гледах как става това. Много интересно става.

— Ей, двунога тикво! — чух зад гърба си.

Обърнах се и се ухилих до уши. Мускулчето. От сватбената кола към мен бързо се приближаваше младежът, на когото четох лекция за двуногите „тикви“ и „двуногите магнолии“ при срещата ни на улица „Горки“. Той беше в черен костюм, а нагръдникът му — като на бяла птица, имаше в него нещо летящо, нещо без земно притегляне. А онова момиче не го познах веднага, защото там, на улица „Горки“ беше просто девойче, а сега беше станала младоженка, внезапно беше се превърнала в царска невеста, с дългата си бяла рокля и белия воал, като падащ сняг. Показваше се бяла обувчица, и писани вежди на чистото ѝ чело.

— Разкажете ѝ, цветя мои... — казах, гледайки булката му.

— Трезвен ли си? — попита ме той, като се засмя.

— Трезвен — казах, после помълчах и добавих: — Прекалено трезвен.

— Взимаш терк за разписване ли?

— Не, нямам намерение...

Помълчахме.

— Извини ме — отвърна, като се смееше Мускулчето, случва се. От жегата е. Викат, че от сто години не е имало такава жегата.

Младоженката ме гледаше, пренесла се цялата на червената пътека, където ще ги попитат, нея и него, искат ли да станат мъж и жена, изцяло — на вечерята, където кристално ще звънне шампанското, изцяло в тихата стая, където от прозореца върху пода ще падне лунен лъч... Тя внимателно го повика с очи отдалече.

— Как се казваш? — досети се Мускулчето. — Аз съм Виктор.

— Валентин — отговорих аз, стискайки ръката на Виктор. — А кои са тук Монтеките и Капулетите? — и огледах роднините, които кой знае защо стояха на отделни групи.

Мускулчето с удоволствие обясни:

— Ето ги моите Монтеки — отляво, всички останали са Капулети... Слушай, ти защо не дойдеш?

— Къде? — не го разбрах.

— На сватба. — Той си каза адреса.

— Може и да дойда — повторих адреса и добавих, — ако сме живи... — казах го така, от предчувствие ли, от що ли...

Виктор за пръв път през всичкото това сватбено време ме погледна сериозно, искаше нещо да попита, но не попита. Отгоре, от високата стълба, гръмна маршът на Менделсон.

— Сеньор Виктор де Ромео — изрекох тържествено аз, — решил ли си доброволно, без принуда и в пълно съзнание да вземеш за жена Жулиета-Жулия-Юлия?

— Да! — каза Виктор. — Да, реших... — Усмивката изведнъж изчезна от лицето му, той сякаш видя нещо в очите ми. — Слушай, нещо е станало с теб... — Това не беше въпрос, а потвърждение. Той беше вече на няколко крачки от мен и почти извика: — Какво е станало с теб?

И отново мъката по ежесекундното изчезване на всичко по света ме обхвана с нова сила: ето на, току-що стояхме, разговаряхме, имаше нещо хубаво в това. И ето че то започва да изчезва, вече изчезва, сега ще изчезне съвсем, завинаги. Че ще изчезне за мен, голяма работа, но и при тях изчезва, а при тях защо? Те нали са толкова щастливи... Може би всичко това бях казал на глас, защото Виктор тръгна бавно, изчезваше и вече в движение успя да попита:

— Каза ли нещо?

— Спрете! — казах аз. — Спрете! — Хич не ми се искаше Той и Тя да си отидат, толкова ми се искаше поне с една секунда да забавя изчезването на всичко това.

Но Мускулчето вървеше. Теглеше го вече непреодолимо, там, нагоре, към разтворената врата, цялата маса на неговото тяло се притегляше като от магнит. Той се отдалечаваше от мен с вдигнати ръце, сякаш беше разпънат от щастие. И аз им извиках като светофар:

— Вървете! — И извиках още: — Пея за теб, бог Хименей! Ти, който съединяваш... Всички, освен... Ах, нали няма бог!

Мускулчето още веднъж се обърна, махна ми с ръка от вратата, щастливият Виктор махна с ръка и изчезна.

Нощните облаци плуваха бавно по небето. Лунната светлина ту проявяваше, ту затъмняваше пътя, по който вървах, като прескачах

корените на дърветата, изпълзели на пътеката. Пеех си тихичко, стремейки се към същата онази невероятна нота.

Три мотоциклетни фара неочаквано впиха в мен светлините си и ме ослепиха като на киноснимка. Спрях се, сякаш бях пред светлинната завеса в театъра на „Таганка“. Зад мотоциклетната завеса, както и в театъра на „Таганка“ имаше някакъв живот. Най-накрая през завесите забелязах силуетите на Умпа, Сулкин и Проклов.

— Кой е този младеж с вид на човек, току-що ограбил магазин за мъжка мода? — попита Умпа.

От другата страна на светлината Сулкин и Вовуня се засмяха. След това Сулкин се приближи до мен с мотора, замахна и мръсно изруга.

— Живееше едно бедно момче — запя Проклов — Елон-ла-лер, елон-ла-ла — и направи завой край мен, сякаш затваряше кръга.

Нещо вече беше започнало, или по-точно започваше. Генадий ги спря с думите:

— Почакайте — каза той, — обичам да разговарям с него. Жал ми е да изгубя такъв събеседник — ... още ли изживяваш нещастната си любов? — обърна се той към мен. — А нали любовта не съществува. Казаха по телевизията. Сулкин, казаха ли по телевизията, че любовта не съществува?

— Разбира се — потвърди Сулкин. — По интервизията казаха даже, че няма любов! Каквото няма — няма.

— Аз обичам — значи има — казах аз.

Ах, тази среща да беше станала утре... Колко ненавреме беше сега тази среща.

— Тогава да си поговорим — каза Умпа, — като Квори с Касиус Клей преди мача. Да се разядосаме, че сега съм нещо много добър.

— Да си поговорим — казах. — Тя си е в къщи. Тя е сама. Отивам при нея. Тя сигурно е в къщи. Въпреки твоите сведения.

— Тя е в Донбай — каза Умпа.

— Умпа е всеруски провокатор. Умпа е враг на всички времена и народи — казах аз.

— Тя е в Ница, във Франция.

— Тя си е в къщи и аз отивам при нея.

— Най-напред върви в Института при Склифосовски и продай скелета си на лекарите, няма повече да ти потрябва — каза Умпа, — а

ние ще те почакаме тук.

— Отивам при нея — повторих аз.

— През моя труп — предупреди Умпа.

— През него — казах аз. — Ако не през него, ще умра от ненавист към теб и към себе си! — Най-странното беше, че бях неправдоподобно спокоен.

— От лунната светлина небосклонът хвана ръжда! — пропя Умпа.

— Ненавиждам те — повторих аз.

— Човекът произхожда от животното — каза Умпа, — има такава нова теория.

— Човекът произхожда от маймуната — поправих го, — има такава стара теория, но на много маймуни не им е провървяло в това отношение. Например на теб.

— Той разговаря с нас като укротител със зверове...

— Какво щастие, че челото ти е ниско, ако беше високо, кой знае какво щеше да измислиш — казах аз.

— Ще рисуваш ли... за сбогом? — попита глухо Умпа.

— Знаете ли, как сте се намерили в двадесетия век?

— Щъркелът ни донесе — каза Сулкин.

— С помощта на татко и мама — сериозно отвърна Проклов.

— Не познахте — казах аз, — чрез глупавичките гени по кръвния поток, гмуркайки се от поколение в поколение, сте доплували до двадесетия век. Току-що сте се преоблекли... — и аз нарисувах как си представям всичко това.

— Интересна картинка — каза Проклов, разглеждайки рисунката в светлината на мотоциклетните фарове.

Умпа скъса моята рисунка, после измъкна от ръцете ми флумастера и го счупи. Извадих си друг флумастер, но Умпа счупи и него, пребърка всичките ми джобове и измъкна всички флумастери, бележници и моливи и ги хвърли в храстите.

— Аз мога да рисувам и с думи — казах аз и продължих: — По нажежената пустиня, обливайки се в пот, пълзи човек, държи в ръката си цвете и крещи колкото му глас държи: „Половин живот за вазичка с вода!...“. Впрочем, не, иначе е... Това беше Левашов от синия и розовия период, сега ми се иска да рисувам по друг начин и съвсем друго. Мрачен, сивичък ден. Постройка с висок покрив, есенното поле

се разстила до хоризонта. Гнездата са пусти. Тишина. Забуленото със слоести облаци небе едва на края на хоризонта светлее със сребристо люляковите багри на залеза. И в сърцевината на късната есен има очарование, таи се красота... А по пътя, край постройката вървят двама...

— Къде отиват тези двама? — попита басово Умпа.

— Накрай света — отвърнах.

— Накрай света ли, казваш? — попита пак Умпа. — Да не би тези двама да отиват на „Петровка“ тридесет и осем? Ти защо ходи на „Петровка“? — попита Умпа, напрягайки всички мускули на своето тяло на идеален манекен. — Питам те, защо ходи на „Петровка“? С оня плешивия?

— Да си поговорим — казах, — от душа.

— И колко ти платиха за тази душа?

Направих се, че не чувам тези думи на Умпа. В мен пак се надигна ненавист към него — и спокойствие.

— Не дишай дълбоко — казах му, — не отнемай кислорода на добрите хора!

— Във вестниците ще пише — каза Умпа, — „Десет минути преди да стане инвалид, той още се шегуваше, смееше се и дори рисуваше“.

— Кой ще стане инвалид? — попитах. — И внезапно видях нож в ръцете на Умпа, по-точно — края му, жилото му, металното езиче, хванато по фински с връхчетата на пръстите. Ръката с ножа бързо се вдигна над главата. Отскочих настрана. Там, където току-що беше моето лице, блесна жилото на ножа. Китарата на Проклов просвистя край мен и се удари в ръката на Умпа. Ножът изпадна, струните изстенаха.

В този момент, неочаквано за всички и за себе си, аз ударих Генадий. Ударих го с всичка сила по гръкляна, през който той толкова жадно всмукваше въздуха. Чу се смразяващ вик. Учудих се: нима толкова боли? Умпа се изопна и внезапно Проклов почти едновременно с мен, отново удари Генадий по главата.

Биех се, чувствайки, че в мен става нещо непознато. Не знаех, че ужасът от нахлуването на страха, и радостта от отсъствието на страх извикват едно и също чувство. Като че ли всичко, което се намираше в четиринадесетте милиарда клетки на мозъка ми почна да се напъхва в

една клетка... И хиляди въпроси разкъсваха на парчета тази моя нещастна, една-единствена клетка. Защо Проклов не се бие с мен, а за мен? И се бие едновременно с Умпа и със Сулкин? И защо през цялото време шепне: „Дръж се, момче!“, „Не се бой, момче!“, „Застани с гръб към мен!“, „Момче, застани с гръб към мен!“. А как самият той се изхитря да ми прикрива гърба, докато траеше боя? И защо се бие до смърт заради мен? Моят добър враг! Какво става наистина? И защо съвсем не се страхува от смъртта? Защо? Защо? За...

---

[1] Висок казашки рунтав калпак. ↑

[2] Държавен институт по кинематография. — Бел.прев. ↑

XXI.

Онова, което започна да ме измъчва по-късно, и аз не зная колко дни, седмици или месеци, беше тягостно и терзаещо. Една топка се търкаляше по пътя, просто се търкаляше, като питката от приказката, и в това се състоеше цялата простота на бълнуването ми. Терзанието идеше от това, че когато топката се търкаляше по равния път спокойно, и аз бях спокоен. Но сетне топка внезапно попадеше на някакъв неравен, като че ли междуселски път и започваше да подскача, да скача, да се блъска в камъните и същото ставаше и с мен. После — мрак. Подир него, всичко отначало. После пак мрак. И пак всичко отначало.

Сетне топката ме остави на мира. Струваше ми се, че лежа на походното легло, което кой знае как, по най-невероятен начин се крепеше върху клона на едно зелено, много високо дърво. Лежах на него и се страхувах да помръдна. Струваше ми се, че при най-малкото движение леглото ще падне от дървото и аз ще падна с него. Това беше много тягостно, защото ми се искаше да се мятам в леглото, и само от време на време нечий глух, като че ли маминият глас ме успокояваше.

После някакъв познат глас, който приличаше на гласа на учителката по литература попита звънливо: „Какво имавте за домашно?“ — и нестройните гласове на момиченца и момченца отговориха: „Откъс от «Медния конник» от Пушкин“. „В леглото свое неспокойно...“ — „Четете!“ — каза учителката. И гласовете започнаха хорово: „В леглото свое неспокойно се мяташе Нева“. На това място кой знае защо всички млъкнаха.

В настъпилата тишина гласът на учителката запита: „А как се мяташе тя?“. И същите нестройни гласове отговориха: „... Нева се мяташе като болния Левашов!“. Аз се учудих. Не на това, че Александър Сергеевич е могъл да знае името ми сто и нещо години преди моето раждане, а защото Пушкин сравнява мятащата се Нева с мен, а аз си лежах спокойно в походното легло на дървото. А на клона на дървото в някакъв болнично бял цвят, без кора и без листа, на белия клон беше кацнал славей, кой знае защо също бял-беленичък. Аз си

помислих даже, че трябва да го оцветя както се полага. Но белият славей чукна с клон по дънера и се превърна в нота, точно в онази невероятна нота, на която беше станало самоубийството на славея. И дървото се превърна в моята стая във вилата, но кой знае защо също бяла-беленичка. Почувствах, че някой влетя в стаята, но кой — не виждах. „Кой е?“ — попитах. Познатият звук ми отвърна: „Аз!“. Погледнах и пак не видях никого. „Кой си ти?“ — попитах. Отвърнаха ми: „Имаш писмо!“. Изплаших се и попитах: „От кого е писмо?“. „От Юла.“ На това място отворих очи.

Писмото наистина беше от Юла, познах нейния почерк на адреса. „Какво пише?“ — „Сега ще разбереш всичко“ — звънна някъде така, че думата „разбереш“ полетя из стаята като рядка птица. „Ще разбереш! Ще разбереш! Ще разбереш!“ — шумеше въздухът. Ще разбера! Ще разбера! Ще разбера! „Най-после ще разбера“ — помислих си. „Ще разбереш! Ще разбереш! Ще разбереш!“ — отново се замята тази птица дума. Бързо скъсах плика, измъкнах от него лист хартия и го разтворих.

Виждаше се отдалеч, че писмото започва с думите: „Скъпи, А-а-а-а-линка!“ с пет „а“. Приблжих писмото до очите си, и в този момент стана нещо непоправимо. Всички букви почнаха да пълзят на разни страни, обърквайки се, превръщайки Юлкините думи в нещо неразбираемо. Буквите изпълзяха от хартията, те пълзяха вече по ръцете, по чаршафите, по одеялото... Аз се облегнах на възглавницата.

„Каква щуротия“ — помислих си. Трябва да ги прочета бързо. Нищо, те (буквите) сигурно пак ще допълзят, успокоявах се, държейки в ръка плика, заслушан в тишината. Отворих очи. На плика отново се виждаха буквите на адреса, написани от Юлкината ръка. Предпазливо измъкнах от плика листа хартия с буквите и го разгънах. Тоест, не бях успял още да го направя, когато буквите отново с невероятна бързина почнаха да пълзят на различни страни.

Друг един път се свестих насън от тропане. Характерът на звука сега беше съвсем различен, приличаше на увеличен стотици пъти шум от пеперуда, която се блъска в стъклото. Отворих очи насън: някой наистина се блъскаше в стъклото на прозореца, въпреки че в стаята нямаше никого. Тропането се усиливаше и внезапно стъклото се счупи — и някой излетя от стаята. Усещах ясно сласъка на разсипания от крилата въздух. Настъпи тишина, такава кротка и пълна, каквато

никога досега не бях усещал в живота си. „Птица отлетя“... — кой знае защо ми мина през ума. — Птицата „Ще разбереш“... Значи няма да разбере, нищо няма да разбере, щом отлетя.

После се чу шум от гласове и нечий глас, съвсем от друг свят, приличен на гласа на мама, каза: „Как е докторе?“. А другият глас банално отвърна: „Ще живее!“.

И моят пощаджия повече не дойде и въобще нищо повече не се случи — тишина, тишина, тишина, в която веднъж отворих очи от онзи свят в този свят.

Край леглото седяха баща ми, мама и Наташа. Опитах се да им се усмихна, но изглежда нищо не излезе. Огледах се наоколо. Кой знае защо отначало стаята ми се стори непозната, макар че бях я виждал някъде. Някъде, някога... Много... Какво много — дни, седмици, векове?

— В Москва си — каза мама, разбирайки моя поглед, — в твоята стая. — Тя седна на леглото, хвана ръката ми, леко я стисна и каза само с устни: — Прости ми...

— Искам... на вилата — казах аз.

— Щом се поправиш, ще отидем на вилата.

Послушно кимнах с глава, очите ми се затвориха и пропаднах в съня като във въздушна яма. Като на самолет. И това усещане беше първото ми приятно усещане за цялото това време.

XXII.

— Вашата поща — каза Наташа, като влезе в стаята с голямата табла в ръце, — не знам... може би още не трябва да четеш... Докторът и мама казаха, че не трябва да се вълнуваш. Но аз имам друго мнение по този въпрос.

Разбира се, че почнах да се вълнувам. Какво значи — не бива да се вълнувам? Развълнувах се, защото забелязах на таблата няколко писма наведнъж. Те едва не се пръскаха от количеството на страниците, опаковани в пликовете. Наташа стоеше край леглото ми като „Момичето с таблата“ — има такава картина. Но аз просто си помислих така, всъщност в този миг гледах писмата.

Гледах Юлките писма и си мислех: „Само да протегна ръка и... всичко ще разбера! Ще разбера! Ще разбера! Ще разбера!“. Нещо любовно, както казват в училищните библиотеки. „Дайте ми нещо любовно или военно... За любовта. За войната.“ — „Има такава любов“ — мина ми през ума. Къде бях чувал тези думи? Сбърчих чело, но не можах да си спомня. Там имаше още нещо. Също любовно или военно...

— Никой ли не е катастрофирал? — попитах Наташа, неочаквано за нея и за себе си.

— Как да катастрофира?

— Ами... с това?

— С какво?

— С мотоциклет?

Наташа помисли сигурно, че все още бълнувам и попита:

— Може би наистина не трябва още да се вълнуваш? Говориш някак странно...

— Говоря, говорех, ще говоря... — Толкова отдавна не бях разговарял, че най-простото произнасяне на думите ми доставяше удоволствие. — Не съм ли говорил нещо подобно? — отвърнах на въпроса с въпрос.

— Кога? — Наталия се направи, че не ме разбира, но аз знаех, че ме разбира.

— Ами тогава... на сън... Как наричаше докторът състоянието ми? Чакай, спомням си как го нарече. Делириум. Така ли? Треска? Бълнуване?

Наташа внезапно се засмя и без да дочака въпроса ми, обясни:

— Сетих се за сценариста. Спомняш ли си, че навремето мама направи някакъв глупашки филм за грипа и в него имаше сцена на бълнуване. Болната с висока температура лежи на леглото и бълнува. А актрисата, която се снимаше в ролята на болната, много искаше да играе. И аз чух на снимките как шепнеше на автора на сценария „Напишете ми в тази сцена повече бълнуване“. А той ѝ отвърна шепнешком: „Бълнуване мога! Ще ви напиша бълнуване колкото ви душа иска!“.

— Не ме будалкай, ами кажи какво приказвах в този делириум! — прекъснах сестра си, — нали съм говорил нещо?

— Приказваше — потвърди Наташа, — много неясно... Нещо за Бородино, но много неясно — повтори тя.

— А ясно?

— Ясно — за валс. Викаше: „Аз мога само напред! Едно-две-три! Едно-две-три!“.

— С никого ли не приказвах насън?

— Не — каза Наташа, като постави таблата с писмата от Юла на леглото.

„Има такава любов“ — отново си припомних думи, казани от някого. Защо такава? Каква такава любов. Припомнях си и гледах писмата. Те лежах до мен, трябваше само да протегна ръка. И аз протегнах ръка, но кой знае защо застинах с протегнатата ръка. После сложих ръка върху пликовете и ги побутнах леко настрани... Наташа учудено се отпусна на края на леглото ми и внезапно ме погледна така, както не ме е гледала никога в живота си.

— А! Искях после! Ще ти кажа!... Алка, ти пееше, разбираш ли, пееше, така пееше... Отначало приказваше: „Татко, не се страхувай, излез на сцената и най-важното — изпей до тази нота, а като я изпееш, ще изляза и аз ще я изпея...“. И я взе! Да знаеш как я взе!

— Татко и мама чуха ли? — попитах аз.

— Разбира се, че чуха! Ах, Алюша, ако ти би...

— Не говори за това — стиснах Наташината ръка с всички сили, но безсилно, — недей... сега... Какво има още? — уморено, много

уморено попитах аз, сочейки с глава пощата.

— В „Литературная газета“ има рецензия за Жозкиното участие... От Париж — изброяваше Наташа, — списание „Юност“, в „Комсомолская правда“ има статия за Умпа — знаеш ли, че ще ги съдят всичките. Говорих с Владимир, който те спаси. Той два пъти идва при теб, преди да ги арестуват. Казваше: ще им дадат по три-четири години, а може и повече. Делото се води вече втора седмица. Утре ще четат присъдата.

— И за това сега недей! — казах, отмествайки погледа си от Наташа.

На стената на стаята ми беше окачен афиш, който оповестяваше, че ще се състои концерт на Левашов Ф. П., в скоби „тенор“. Датата на концерта не беше написана. Изучавах афиша. На него беше напечатана татковата концертна програма от романси на Чайковски: „Защо“ — текст Л. Мей (по Хайне), „Няма нищо да ти кажа“ — текст А. Фед, „Нощ“ — текст Д. Ратхаус, „Безумни нощи“ — текст А. Апухтин.

Попитах:

— Къде е татко?

— На репетиция. Да, търсеше те някакъв мъж.

— Какъв мъж?

— Не знам... такъв... такъв сърдит... — Наташа започна да търси думи: — Такъв един...

— Като всички — подсказах й.

— Като всички — съгласи се тя. После се порови из писмата, измъкна бележка и ми я подаде. В бележката пишеше: „Ще оздравееш! Всичко ще се оправи! Ще видиш!“ и четлив подпис: „Смирнов“. И името му като всички, и самият той Такъв Като Всички!... А нали с него започна нещо в моя живот. Нещо здраво, как по-точно... Нещо целебно... С него и с Юрий Игоревич...

— Юрий замина за Япония да изнася лекции — каза Наташа без да дочака въпроса ми.

— Юрий Игоревич? — предположих аз.

— Не, Юра — решително потвърди Наташа. — Знаеш ли — каза Наташа, — оказа се, че Юрий е работил в театъра на „Таганка“ при Любимов, и знаеш ли като какъв? (Започнах да размислям като какъв би могъл да работи в театъра Юрий.) За нищо на света няма да отгатнеш — дойде ми на помощ Наташа, — като сценичен работник.

През първата година на следването си. Прехвърлил се задочно и станал сценичен работник.

— Защо?

— За да се запознае отблизо с живота на театъра, както се казва, отвътре.

— А с мама какво става?

— Знаеш ли какво направи Мамс? Взел един лост и отишъл с лоста при Бендарски и му казал: „Как мислите, човек добър ли трябва да бъде, или лош?“. И веднага си отговорил: „Ако аз бях само лош, от ваша гледна точка, щях ей с тоя лост да ви строша таратайката, а ако бях според вас добър човек, бих оставил всичко така, както си е... Човек трябва да бъде справедлив! Това значи, че аз ей сега ще разглобя колата до последното винтче и ще взема от нея всичко, което съм монтирал в мотора със собствените си ръце...“. И взел та разглобил мотора — засмя се Наташа, — край къщата на Бендарски. Моторът и сега е там, на тревата.

Представих си какво е било лицето на Едуард: както винаги бледо, и както винаги без мимика.

Наташа продължи да ми разказва как Бендарски си провалил участието в състезанието: може би си мислеше, че ми е приятно, обаче мен ми беше все едно.

— А ти защо не си в Париж? — прекъснах я.

— И още пита! — отвърна тя, — първо на първо, защото не отидох там, и второ на второ, защото там не отидох.

— Ти... заради мен ли?

— Защо заради теб? Аз... аз заради себе си... въобще напуснах Большой театър. Разбираш ли, този талант да вземе и да мине напълно от краката ми в главата... — Наташа се засмя.

— Добре де, талантът е минал, а ти? — попитах я, разглеждайки Юлките писма.

— И аз също минах! Представяш ли си? Не, не можеш да си представиш... Приеха ме в театъра и ми дадоха дебют в „Доходно място“ на Островски. Ето ролята на Юленка.

Чак сега забелязах, че Наташа държи под мишница някаква тетрадка, с която не се разделяше нито за секунда. Наташа приседна до мене и ми показа ролята. На полетата беше написано: „Да не плачеш! Да не се смееш! Да разбереш!“. Наташа издърпа от ръцете ми

страницата с текста и започна да чете изразително. Как, колкото и да ѝ е противен Белогубов, тя му дава надежда, и как той я убеждава да се влюби в него, дори да се оженят... Наташа, играейки, четеше от тетрадката или по-точно, четеше играейки, а аз успях само да се досетя, че Юленка е умалително от Юла. И тук Юла! Напасть божия! И пак „дава надежда!“ Противен! Рано му е да се жени! Убеждава я да се влюби в него! И тук: „Ще ви нося от града копринени и други материи и относно провизиите всичко ще е наред!“. Търпеливо изслушах Наташиния монолог до края и казах:

— Честито! А защо се е задимило? Да не е от фойерверките в чест на твоето преминаване от Большой в Малий?

— Край Москва гори торф — каза Наташа, — и горите горят, и въздухът гори. Не може да се диша... От сто години не е имало такава жега.

— А кога започна... този пожар?

— Ново двайсет! Започна много преди... — Тя искаше да каже преди какво, но вероятно се отказа.

— Не съм го и забелязал — казах аз, — не съм забелязал кога е започнал...

Наташа преместваше нещо на масата, разчистваше, а аз като изговарях бавно думите, започнах да ѝ разказвам каква картина искам да нарисувам.

— Каква? — оживено попита Наташа.

— Представи си Наполеон в залата на Гранатовата палата. Навън пожар, Москва е пламнала, в залата, на импровизирана сцена, императорът свири на балалайка пред гренадирите си, и маршал Даву му акомпанира на клавесин...

Наташа си представи тази сцена и извика:

— Откривам вечерта на френската самодейност! — и се засмя, после притича до мен, прегърна ме и радостно занарежда: — Здрав си! Здрав си! Чудесно! Колко ми липсваш ти! Ти! Здравият!

След това тя скочи от леглото и вдигнала ръка като Александър Пушкин на зрелостния изпит в Царскоселския лицей издекламира:

*На младостта ми извор бистър и безгрижен,
избликва и светлее,*

*ромоли. Касталски извор.
Пръска вдъхновение сред страниците по света...*

Издекламира го не като балерина, която умее да декламира, а като драматична актриса, която отгоре на това знае и да танцува. „Може би наистина нейният талант е преминал от краката в главата“ — помислих си.

— Щях да забравя, в „Юност“ е напечатана чудесна повест от Драбкина „Касталският извор“. Вземи я прочети — тя взе списанието от перваза и го сложи върху таблата с пощата, — а сега порисувай! — подбутна ме тя. — По-скоро де! Как император Наполеон свири на балалайка. Хайде рисувай! — и тя ми подаде скицника и моливите.

— За Наполеон се шегувах — казах аз. — Знаеш ли, обаче, как трябва да се разбира Гогол? Според мен съвсем просто. Трябва да се рисува ето така: в центъра всичките му ноздревци, собакеви и чичиковци, а наоколо бедния, дрипав, гладен, но здрав и весел народ, който през седемнадесета година ще изрита всички тези мъртви души. Разбираш ли ми мисълта? Или да речем: „Ад“ от Данте... Разгледах рисунките на Доре и не се уплаших... Знаеш ли защо?

— Защо?

— Защото „Ад“ е нещо вътрешно, това е процес, разбираш ли. Процес, който не може да се нарисува. Например несподелената любов нима може да се нарисува? Несподелената... — повторих, — знаеш ли какво значи несподелена любов?... Тя е като автомобилна катастрофа, само че не трае броени секунди, а месеци или дори години. Представи си, че три седмици се носиш неправдоподобно бавно срещу стълба, в който ще се блъсне колата, после два месеца се обръщаш заедно с колата във въздуха, после... После — казах и сложих ръката си върху писмата на Юла, просто сложих ръката, но Наташа забеляза.

— Божичко, а аз пържа риба в кухнята! — извика тя и изтича навън.

Останах сам. Наташа ме излъга. Не пържеше никаква риба в кухнята. Нарочно каза това за рибата, за да ме остави насаме с Юла. Ръката ми лежеше върху Юлките писма. Най-после.

Без да си дърпам ръката, затворих очи. Сетих се, има такава любов, която прилича... която прилича. Не, не можах да се сетя! Защо

ли трябва да се сещам на какво прилича любовта, която съществува. Важно ли е? Защо да е важно? И така е добре. През притворените ми клепащи сякаш свети слънце. Някак си гъделичкащо и много приятно. Лежах неподвижно. Струваше ми се, че някога съм изпитвал същото, че някога съм преживявал нещо подобно с Юла... Изобщо някога също така съм лежал в леглото, след всичко, със затворени очи, и слънцето пак така е светело в очите ми, гъделичкащо и също така приятно. Но нали такова нещо не би могло да бъде? А аз си помислих: може би нещо подобно се е случило на баща ми, и той просто ми е предал това усещане по наследство.

Спомних си също оня таралеж, който Наташа беше донесла в къщи. И как едва не заплаках като разбрах, че никога повече няма да видя този таралеж. И се сетих за коридора в киноцентъра, когато вървах, стиснал под мишница сценария, и как тогава отново като пламъче ме обхвана мъка по изгубеното. Каква мъка? Какво е изгубено... Що за глупости...

Същия оня ден, преди обяд, в градината при мен дойде Бон-Иван, държеше в ръце някаква книжка. Постоя до мен, повъртя книжката в ръка и ми я подаде. Беше детски албум „Оцвети“ със силуети на различни птици и зверчета. „Разбираш ли — поясни Иван Иванович, — животът понякога може да ти изрисува невероятни неща, но ти не му вярвай, постарай се сам да сложиш боите.“ Защо наистина бяха боядисал таралежа и оня коридор в киноцентъра с цвета на мъка по изгубеното? И таралежа ще видя пак, и секретарката, и по коридора ще мина, ще мина и ще оцветя всичко наоколо не в цветове на изгубеното, а на възраждащото се. Там някъде тиктака часовник! Тик-так! Тик-так! Времето обаче не си отива, а идва! Часовникът тиктака. Един „тик“ си отива, за да дойде друг „так“. Една секунда си отива, идва друга, един час си отива, идва следващият, месец, година, години.

Тогава не разбрах напълно Иван Иванович — не, за разбиране, разбрах, че той усеща, че с мен става нещо, но се страхува да говори за това (можех да му поискам някакъв безполезен съвет или нещо подобно) и тогава на шега ми подари албумчето.

Освен това той ми говореше толкова объркано: „Най-напред аз... аз надцених ролята на жената в живота си, а после я подцених“. Надценил! Подценил! Недооценил! Преоценил! „Боядисай сам!“ Оцвети и в изкуството! И в живота оцвети! И какво значи живот?

Какво значи изкуство? Някой бил казал! Не е важно кой. Нещо такова: необходимият цвят на необходимото място!... А животът? Какво значи животът? Необходимата дума на необходимото място!... Необходимата постъпка... Кому да е необходима? На теб? На мен? Твоята постъпка, необходима за всички... И на теб в това число! Има една книга „В света на мъдрите слова“, защо няма книга „В света на мъдрите постъпки“? Мъдра постъпка?... А какво значи правилна постъпка? Правилната постъпка има варианти, а мъдрата няма. Единственото вярно е мъдрата постъпка...

Стисках в ръка Юлките писма и ги вдигнах. Под тях имаше вестник със статия „Не бива да прощаваме“ и друг вестник със статия „Убийството на Новодевический пруд“. Прегледах ги. Мяркаха се имената на Умпа, Сулкин и Проклов. Проклов — той нали е моят спасител, моят най-добър враг. Гронски казваше, че приятелят е враг, който допуска до себе си на смъртоносно близко разстояние. Злобни афоризми на злобна философия. Къде ли е Гронски? Къде ли е сега той? Не знам защо, но внезапно изпитах чувство, че Гронски го няма. Никъде го няма. Няма го в ателието... Няма го във вилата. Няма го където и да било. И въобще го няма. Само за мен ли го няма, или за всички? Изскърца вратата и в стаята, почти в първа балетна позиция влезе Наташа, демонстрирайки най-прекрасното извъртане на крака. Очите на Наташа не гледаха мен, а пръстите ми, които стискаха неразпечатаните Юлини писма.

— Ще ставаш или няма — попита Наташа, — в четири часа ще дойде Мамс. Отиваме на вилата.

— Кога каза, че ще се чете присъдата? — попитах я, поставяйки Юлките писма върху вестника със статията „Убийство в Новодевический пруд“.

— Утре.

— Значи днес никъде няма да ходя — казах аз, — и... утре също никъде няма да ходя — казах аз.

— Имай предвид, че в съда ти е забранено да ходиш, докторът категорично забрани. Ние с мама всичко ще ти разкажем.

— Слушай — казах, — не усещаш ли отсъствието на един наш общ познат?

— Кой познат? — попита Наташа.

Не ми се искаше да споменавам името на Гронски, затова казах:

— Не е важно. Работата не е в имената. Важно е усещането. Не усещаш ли нечие отсъствие?

— Отсъствие от къде — запита Наташка.

— Отвсякъде — обясних аз, като нарисувах с пръст във въздуха кълбо.

— Не усещам.

— А аз усещам — казах, — нали е чудно... Никъде го няма.

Наташа седна до мен на леглото. Забоденос в ролята и започна да я учи.

— Слушай — казах ѝ, — в ролята ти беше написано... какво беше написано за плаченето?

— „Да не плачеш, да не се смееш, а да разбираш“ — прочете Наташа.

— Глупости — казах, — как е възможно?

— А как трябва? — попита Наташа.

Взех молив и го написах посвоему:

И да плачеш! И да се смееш! И да разбираш!

— И да плачеш! И да се смееш! И да разбираш! — прочете на глас Наташа. Повтори го няколко пъти, после замълча, като че ли го повтаряше наум и каза: — А аз за пръв път в живота не мога да те разбера, вече от час и нещо не те разбирам. — Тя не сваляше поглед от неразпечатаните Юлкини писма.

XXIII.

В съдебната зала, където се разглеждаше делото на Умпа Г. М., Сулкин В. М. и Проклов С. В., обвинени в убийството на лебед, обявиха почивка. И въпреки че съдията и народните заседатели, прокурорът, общественият обвинител и секретарят се оттеглиха в специално предназначенията за тях стая, съдът продължаваше на стълбите, в коридорите на сградата и дори на улицата, в палещата сянка на задушния московски ден.

— Знаете ли, дори моят племенник Миша, той е ученик от трети клас в четиристотин петдесет и четвърто училище, и той написа писмо до съдията. Запомнила съм го дори наизуст, аз му поправях граматическите грешки: „Мен ми е много мъчно за лебеда Борка. Той беше съвсем питомен. Възрастни чичковци хванали лебеда и жив му извили шията. След това го напъхали в торба. Вече не съм малък, но все едно, заплаках“.

— Аз пък мога да позная подлеца по отношението му към ранен гълъб или бездомна котка...

— Напълно съм съгласна с вас. Ненапразно, според израза на великия руски учен Мечников, детето го тегли биологически към всичко живо. Сигурно сте обърнали внимание, че руските приказки, които възпитават у детето първите понятия за добро и зло, имат за герои толкова много зверчета.

— Навъдиха се много дами с кучета!

— Защо да са много. Ако дамата обича кучето си...

— Най-напред го обичат, а после го изхвърлят да се мъчи и да загине. Виждали ли сте какъв ужас изпитва захвърлената котка или куче? Дават примерно квартира на хората, а стопаните не си прибират кучето или котката в новата квартира. Да можеше този човек поне за миг да си представи какво става с тях. Сигурно кучето тича дълго подир колата, без да я настигне. После се връща в опустялата къща, ляга като сираче на прага. Все още се надява, че стопаните ще се върнат, ще му кажат нещо, ще го погалят, ще му дадат да яде. Стопаните обаче ги няма. А на другия ден почват да събарят къщата.

Кучето гледа как падат стените. Край студената оголена печка броди сивата, сега вече бездомна котка, отслабнала, проскубана. От време навреме спира и почва жално да мяука. Трябваше да прибера и кучето и котката...

Не знам що за момчета бяха онези, но те винаги се събираха на поляната близо до нашата вила. Сигурно бяха ръгбисти, защото, когато и да минех оттам, винаги репетираха схватка. В ръгбито има такъв термин — схватка. Топката лежи в центъра, а край нея се строят двата отбора, за да овладеят в схватка топката. Това ми изглеждаше странно и почти нереално. Когато и да минех тези момчета винаги започваха подобна схватка. Правеха го мълчаливо и яростно, после се разделяха също така мълчаливо, пушеха и после всичко започваше отначало. Юла много обичаше да ги наблюдава и през това време очите ѝ ставаха някакви грозни. А нали съдебното дело също е схватка като при ръгби.

Уредбата над вратата на съда нещо прекъсваше, и затова думите се чуваха с някакво заекване, сякаш някой нервничеше, разказвайки, как съвсем доскоро в езерото живеел питомният лебед Борка, дружил с децата и вярвал на хората, оставял се да го погалят и си живял така година, втора, трета. Но веднъж трима дангалаци пристигнали с красива кола късно вечерта и повикали Борка с гласове на приятели. И Борка доплувал до тях, защото дотогава нямало от кого да се бои. Умпа го погалил, измъкнал го от водата, после му изявил шията, а след това го сложил в торбата и я хвърлил в багажника. Това е всичко.

Уредбата, нервничейки говореше:

— Аз лично си мисля, че и сред първобитните хора трудно би се намерил човек да убие лебед. В лебеда няма нищо особено за ядене, на лебеда красотата му е голяма. Един първобитен човек би си помислил: По-добре да поседя и да го погледам, а ще хапна нещо друго. — След това уредбата пак прекъсна и не беше ясно за какво става дума, после се включи от само себе си. — Пред нас, на подсъдимата скамейка, не седят тунеядци или безделници: обвиняемият Умпа има висше образование, завършил е Институт по физкултура и освен това курсове

за фелдшери. Работи като масажист. Обвиняемият Проклов е почти завършил Икономическия институт „Плеханов“, работи в ресторант като барман. Знае два езика. Обвиняемият Сулкин е стругар с най-висок разряд, студент задочник в Машиностроителния институт. Както виждате на подсъдимата скамейка уж не седят диваци, но за съжаление само „уж“, неслучайно подсъдимият Умпа на разпита е заявил, че според него „ние живеем във века на интелектуалните шперцове“ — това е философията на този младеж.

Така че кои съдим ние днес и за какво ги съдим? Днес съдим онези, които убиха лебеда Борка. Съдим ги не само заради това престъпление, но и за онова, което е тласнало тези, позволете да ги нарека хора, млади хора, към това престъпление.

— През време на войната, попаднах във фашисткия лагер „Освиенцим“ — каза уредбата. — Фашистите обещаваха на затворниците да запазят живота им, ако се съгласят да станат нечовеци. И затворниците отиваха на смърт, за да останат човеци...

Къде бях чувал този глас? Това беше гласът на Мъжа Като Всички.

В залата избухнаха аплодисменти, аз затворих очи и всичко ми заприлича на силен шум от силен дъжд.

— При обиска, у подсъдимия Проклов бяха намерени две рисунки. Тези рисунки държа в ръце сега. Впрочем това не са рисунки, а истинска присъда. Ще ви разкажа съдържанието им. Защото считам, че това е много важно за протичане на делото. На тези рисунки, които се наричат „Тук и обратно“, е нарисуван един от подсъдимите, гражданинът Умпа, между другото нарисуван е с удивителна прилика. Та значи на двете рисунки се показва, че за да се превърне подсъдимият Умпа в човек със завършено висше образование, какъвто е той днес, са били нужни три милиона години. А на другата рисунка се вижда, че за да стане отново първобитен човек, на обвиняемия Умпа са му били нужни всичко на всичко три секунди. При разпита подсъдимият Проклов ме попита: нима наистина е така? Искам сега на всеослушание да попитам гражданина Умпа — нима наистина е така?... Обвиняеми Умпа, отговорете на съда, къде са отишли двадесет и осем години от вашия живот?

Именно защото след дълга пауза Умпа не отговори и не можеше да отговори на този въпрос, залата започна да аплодира: затова че беше

зададен такъв въпрос и затова с каква интонация беше зададен въпросът, на който никакъв Умпа на света не можеше да даде ясен отговор. И заради това, че аз също, тоест не аз, а моята рисунка също участваше в съда и съдеше Умпа, от напрежението на мислите ми, които участваха в съдебния процес и след всичко преживяно, мен ме обхвана слабост, каквато сигурно изпитва новороденото дете, стана ми задушно, дръпнах се от вратата и седнах на поставената в коридора скамейка. Но и на пейката пак не ми стигаше въздух, разтегнах възела на вратовръзката си, разкопчах копчето на яката, после станах и излязох от коридора, в двора на съда.

Прокурорът, като изчака аплодисментите каза:

— Много хиляди години на различни езици са повтаряли на човека, че е звяр. А ние казваме на човека: ти си добър, ти си красив, ти си смел и могъщ, ти си роден, създаден си за прекрасното. И всички хора, които са хора, с радост повярваха в това, но сред нас има и такива, които не искат да повярват. Ето ги, седят тези трима престъпници, на тях от училищната скамейка са им говорили: човекът...

Обиколих зданието на съда няколко пъти. Когато се върнах, от уредбата се чуваха следните думи:

— Обвиняеми Умпа, предоставя ви се последната дума.

— Отказвам се — каза уредбата с гласа на Умпа.

— Обвиняеми Сулкин, предостави ви се последната дума.

— Отказвам се — каза уредбата с гласа на Сулкин.

— Обвиняеми Проклов...

— Аз ще кажа — извика Проклов, без дори да дочака решението да произнесе последната си дума. — Ще кажа всичко, гражданино съдия! Искам да направя... важно признание... Разбира се, жалко за птичката, гражданино съдия, да си беше плавала в езерото, разбира се, но аз сега за друго... Умпа каза при следствието, че ние глупаво се натопихме, гражданино съдия. За дребна работа... Умно се натопихме, само че малко късно. Но нас ни съдят не за това, за което трябва да ни съдят. Тоест, искам да кажа — не само за това, за което ни съдят.

В залата, не, не в залата, а вероятно там, където седяха подсъдимите се чу никакъв шум. Гласът на Умпа заплашително прекъсваше Проклов. Когато шумът утихна, от уредбата отново се чу гласът на Проклов:

— Остави ме... и ти и аз ще лежим, само че трябва да лежим наведнъж за всичко. Жалко за птичката, много жалко. Но аз повече съжалявам... Миналата година през зимата, гражданино съдия, ние от скука пребихме един младеж. Пребихме го. После искахме да си тръгнем, а Умпа каза: хайде да го претърсим. Просто така... Нали, знаете, от скука... И го претърсихме... И намерихме в джоба му удостоверение, че е отрядник. И тогава за втори път се нахвърлихме върху него, а Умпа с един удар го повали в снега. Вярно е, че аз не го бих, само се правех... Най-лошото е, че ние го... за нищо... Не се оправдавам, да не помислите... Просто... аз съм против, когато е без нищо... За това ми е жал и за птичката, и за онзи младеж ми е жал... но най-много съжалявам...

— Той съжалявал отгоре на всичко! — извика женски глас в залата.

Проклов се обърка и замълча.

После каза:

— Да, аз... съжалявам, не съм звяр... Одеве гражданинът съдия говореше за рисунката „Тук и обратно“, познавам момчето, което я нарисува. Нарисувал е какво преживявах аз всеки път, когато прескачах „тук и обратно“. Но аз не можех да обясня това на самия себе си. — Усещаше се, че говорейки за всички тези неща, Проклов обмисля нещо особено важно за самия него. — Най ми е жал за шофьора на камиона — изрече на един дъх той, сякаш тези бяха най-важните думи, — искам отдавна да съобщя за него, но Умпа щеше да помисли, че един друг човек е съобщил, а аз се страхувах Умпа да не му отмъсти...

— Какъв шофьор? — съдията прекъсна Проклов. — Какъв камион?

— Той теглеше на буксир самолет, ние блъснахме този самолет. Самолетът не е лебед. Заради него този шофьор може би цял живот ще стои в затвора. Аз карах мотоциклета и Умпа...

В залата стана шумно, аз станах и излязох от коридора на улицата.

XXIV.

Вървах из гората като в ням филм. Има такива филми, прожектират ги обикновено между футболни или хоккейни мачове. Обикновено се наричат „листопад“ или „тъга“. Моят крайселски филм се наричаше „Настъпваща есен“.

Тревата вече беше натежала, листата на дърветата бяха почти стари, шумът им беше сух и лек. Под една бяла, голяма гъба, безупречно боядисана, като на картинка, някой си търсеше място. Таралеж. Таралежът! Може би същият онзи таралеж, който тогава ме накара да изпитам такъв прилив на тъга.

— Здравей, таралежче! — наруших мълчанието на филма без думи, — а аз си мислех, че няма да се видим повече!

Вървах по познатите пътеки, по които бяхме вървели с Юла или се бяхме носили по тях на мотоциклет, вървах и мислех, че между мен сегашния и между мен вчерашния, и между всички нас, и между всичко, което беше между нас, се е появило усещане за някакво разстояние, но не в пространството, а разстояние във времето. Това беше удивително непознато усещане, и затова целия мой филм без думи беше едновременно познат и непознат за мен... Спрях. Тук. Във влажната и мрачна низина, въпреки жегата всичко живееше: и дърветата и тревата.

— Тъгата ми... — тихо казах, вдигайки глава към небето и така направих пауза, сякаш очаквах, от някого или по-точно от нещо да ми подсказе какво следва по-нататък, и повторих — тъгата ми...

И внезапно слънцето-чудо блесна иззад облаците-чудо, които се бяха събрали от сутринта и вятърът-чудо прошумоля из дърветата, и сенки-чудо полегнаха от тях на земята, сякаш ми подсказваха онази единствена Пушкинова дума, която още не бях произнесъл, но ей сега щях да кажа: Тъгата ми е... светла! Благодаря за подсказването.

Аз свалих въображаемата си шапка и се поклоних на тревата, на слънцето, на облаците, които се бяха събрали от сутринта, и на вятъра, и се вслушах в чудото на тишината. Шумоленето на вятъра още живееше в короните на дърветата. Върховете се поклониха. Вятърът

погали тревата. Таралежът вече го нямаше в тревата. Беше си отишъл по своя работа. Моят филм със заглавие „Настъпваща есен“ завършваше и накрая лентата прекъсна точно там, където през стволовете на дърветата се замярка верандата на нашата вила с прозорци, които имаха цвят на локва по време на дъжд. В края на филма се появи Жозината леля, който знае защо цялата в черно. Отидох до нея и мълчаливо се поклоних.

— Здравейте, Валя! — каза тя, после запита: — Нали може да ви нарека така, весело момче? — Аз няхах нищо против и дълго се гледахме, който знае защо мълчаливо, но някак си много дружелюбно.

— Отслабнал сте — каза тя. — Но ви отива... Как се чувствате?

— Благодаря, добре — отвърнах аз.

Жозината леля се направи, че ми повярва, но който знае защо ме хвана за ръката и показалецът ѝ незабележимо, но точно докосна пулса на моята рекичка Волга — кръвоносната система.

— Камбана — каза тя ласкаво и тъжно, — за кого бие камбаната?... — Тя ме държеше за ръка като малко момченце и разглеждаше — по-точно вглеждаше се в лицето ми — и после сякаш за извинение почна да обяснява упоритото си наблюдаване: — Гледам ви и се чудя, откъде е това у вас? — продължи тя, притискайки палеца си към пулсиращия ручей на ръката ми още по-силно. — Тези рисунки „Тук и обратно“, бях на делото... Откъде е това у вас, още сте толкова млад? Има една хубава дума „мрачност“ — каза Жозината леля. — Помииите ли откъде е: „Да извиним мрачността! Нима тя е неговия скрит двигател?“. — Тя се усмихна. — Блок го е казал!

Странното в нашия разговор беше, че всеки от двамата сякаш казваше монолог, пресичан ту от нейните думи, ту от моите.

— Вие усещате това, което аз вече отдавна знам — каза Жозината леля, — интересно кога сте успели да издържите изпита?

— Какъв изпит? — учудих се. — По какво?

— Не знам как да го нарека. — Тя се замисли. — Изпит за... примерно, за зрелост. — И сякаш пояснявайки какво значи това, разказа как като младичка студентка, с младичкия и влюбен в нея студент, отишли в ресторант „Метропол“, купили си по пътя балонче, и как седнали на масата и прекарвали там цялата вечер, и пили най-евтиното вино, почти без да хапнат, защото нямали пари за нищо от менюто. Хапвали, както каза тя, от „волейбола“: завързали балончето

за краката на масата и си го прехвърляли един на друг и непрекъснато се смеели, задавайки си един и същи въпрос: „Обичаш ли ме-ню?“.

— Беше ни много весело — завърши тя, — а сервитьорът дяволски се ядосваше. Тогава не разбирах защо се ядосва, а като станах по-възрастна, разбрах. Сервитьорът трябваше да изпълнява план, а ние с нашия щур „волейбол“ и „Обичаш ли ме-ню?“... — Жозината леля се замисли. — Истинската зрелост идва, когато човек разбира не само себе си, но и другите... Разбира се, младостта е егоистична и жестока — много жестока... Трябва да умееш да се оттеглиш навреме. За да хвърлиш ръкавицата на младостта и склерозата, най-малкото трябва да нямаш склероза. Каква ли годеница съм аз! Аз съм баба! Жозя ни е мома за женене!

Жозината леля, сякаш беше разбрала моя въпросителен поглед, се обърна ужасно тъжно, стига да може човек тъжно да се обръща и тръгна към вилата си... Оттегли се навреме...

Гледах дълго след нея и си представях, че ако ме попитат, ще мога да кажа какво изпитва тя сега.

От нашата веранда до мен достигаха гласове, смях и звуци на китара. Имахме гости. Празнувах първия татков концерт, който се състоя вчера вечерта в един малък заводски клуб, някъде накрая на Москва. Гостите бяха много и повечето непознати. От Московската филхармония, нови таткови колеги, Наташини приятелки, млади артистки от Малий театър, няколко души от мамината снимачна група, Финист със своя приятел баскетболист, даже седнали, стърчаха една глава над другите...

Постоях известно време, като наблюдавах гостите през отворените прозорци и измежду всички отделях щастливото лице на баща ми. Баща ми беше щастлив, и знаеше, че е щастлив.

Според Бон-Иван, всяко гостуване, съпроводено с пийване и хапване, се дели на две различни и съвсем неприличащи една на друга части. През първата част на гостуването всички слушат, но никой още нищо не приказва, а през втората част на гостуването всеки говори и никой никого не слуша.

Когато минах през оградата и се упътих към къщи, на верандата сигурно беше дошъл момента тъкмо на тази втора част от гостуването. Беше шумно. После настъпи тишина и Наташиния глас запя:

*Тези птици в нощта,
тези птици ята разтревожени
полетели последни
да надвият и буря,
и студ те ще смогнат
от зората поведени
за да кажат на всички, на всички
за да кажат на всички, на всички
на света да разкажат
тези птици последни,
за Русия красива,
за Русия победна...^[1]*

Тихо се приближих към верандата, като се стараех да не привличам вниманието.

Когато Наташа свърши песента, чуха се аплодисменти и отново всички заговориха едновременно.

— Въпреки че стопанинът на тази къща ме предупреждаваше като тамада да няма днес никакви тостове, в смисъл че той навремето си се е наслушал на такива — високо като в цирка каза Бон-Иван, — мен ми се струва, че друг път как да е, но днес без тостове не можем да минем. Затова моля всички чаши да се напълнят...

— Венец от сонети — каза Бон-Иван, — е огърлица от тостове... — Той обходи с поглед гостите, сякаш избираше от кого да започне, но сам започна: — Позволете ми с правото на тамада, да вдигна чашата за стопанина на тази добра къща! За Фьодор Левашов, който вчера...

— Не — прекъсвайки Бон-Иван каза баща ми, ставайки рязко от стола, — щом вече започнаха днес тостовете без мое съгласие, нека не започват с мен!...

---

^[1] Стиховете преведе В. Илиева. ↑

XXV.

— Когато бях млад — каза весело баща ми, — имах един приятел, пишеше стихове за морето, беше доста талантлив поет, в миналото фронтовак и моряк. Той беше измислил такава теория за дружбата, че и при дружбата, като при морето, има приливи и отливи. Приливите на този приятел към мен бяха винаги когато му се свършваха парите, а отливите започваха, когато намираше пари. Такъв приятел беше, но не ми е думата за това. Сега искам да напомня нещо съвсем друго. Искам да кажа, че ми се случи да изпитам в живота това, което на никого от вас, слава богу, не се е случвало и, не дай боже, някога да се случи — аз знам какво е изпитвала птицата Феникс, превръщайки се в пепел...

И даже за това баща ми говореше весело днес, като учен за някакъв научен експеримент.

— Всичко би могло да свърши дотук — продължи все така весело баща ми, — ако не беше един човек, който ми помогна да разбере какво е изпитвала птицата Феникс, възкръсвайки от пепелта.

Някак си по кучешки предано той погледана към Иван Иванович и каза:

— С една дума пия за Бон-Иван, за добрия Иван! За един от най-добрите Ивановци на света. Пия за дружбата без лъжливи приливи и подли отливи!

Всички пиха и само Бон-Иван нерешително погледна в чашата си, после към Левашов старши и каза:

— Аз вдигнах тост за Фьодор, а се налага да пия за себе си — каза и не пи. Помисли, огледа масата и добави, гледайки към майка ми: — Щом ще пием за добрите Ивановци, тогава и за Мариите — повтори той. После спря погледа на Наташа и седналия до нея Юрий Игоревич и каза: — Следващият тост ще произнесе нашата мила Наташа. Преди тя да почне да говори, нека всички да я поздравим, че скоро ще дебютира в Малий театър в пиесата на Островски, в ролята на Юленка. Не за пръв път балерини стават драматични актриси, или даже киноактриси. Какво ми се иска да пожелаая на милата Наташа, която

попадна в драматичния театър, защото талантът ѝ, както тя благоволи остроумно да забележи, преминал от краката в главата ѝ. Искане ми се да ѝ пожелаей нейният талант да спре в главата, защото са ми известни някои случаи, когато талантът преминавайки от краката в главата кой знае защо не се спира при достигнатите успехи, а от главата преминава във въздуха и изчезва в неизвестна посока. Наташенка не я заплашва такова нещо, разбира се, но си струва да ѝ се напомни за това. И така, тостът на Наташа.

Наташа прошепна нещо на Юрий.

— Изключете най-после този телевизор — каза Бон-Иван на Финист.

Върлинезият младок не участваше в разговора. С крайчеца на очите си той гледаше някакво спортно предаване.

— На вашите години — каза Бон-Иван, — ние не сваляхме очи от момичетата, погледнете какъв ангел седи до вас, ако не я ухапвате, ще отлети на небето...

Изключиха телевизора.

Наташа каза:

— Ние с Юрий имаме общ тост, нали може? — Бон-Иван кимна в знак на съгласие. — Говори, Юра.

— В Дубна построих синхрофазотрон — каза Юрий Игоревич. — Наскоро беше посетен от първата чуждестранна делегация. След разглеждането излезли на двора, и някой от педантичните чужденци забелязал върху тухлената стена на сградата загадъчна формула, нарисувана с боя. Формулата означавала: $T + B = L$. Чужденецът попитал какво значи това. Преводачката превела, обяснявайки, че най-вероятно това значи „Таня плюс Ваня е равно на любов“. Та тъй... ние с Наташа вдигаме тост за това, което е равно на любовта — каза Юрий Игоревич, — формулата на живота...

— Или както е казал Чехов — Наташа продължи тоста на Юри, — както би казал Чехов — поправи се Наташа: — Нека всичко бъде като в живота, хората обядват, просто обядват, тоест вечерят, а през това време се съзидат съдбите им, възвръща се дружбата, любовта им. — В гласа на Наташа се появи пукнатина и той зазвуча по-глухо, но все така прекрасно наситен. — Да, възвръща се любовта им... и затова вдигам чаша аз! За любовта на моята майка към моя баща, за моята любов, за любовта на моя брат Валентин...

Аз се обърнах и заобикаляйки вилата, тръгнах към отворения прозорец на моята стая.

XXVI.

Лежах в стаята си и си припомнях рисунката от кинотеатър „Ленинград“. Рисунка с молив на някакъв художник любител: къща, зима, двор с голи храсти, електрическа светлина през прозореца. Не знам защо, но имах усещането, че в тази къща е удивително хубаво, стопанинът се е върнал от баня, сега пият чай и водят приятни разговори... Взех в ръка лист хартия и се опитах да нарисувам същото: нашата къща с леещата се електрическа светлина от прозореца, за да се чувства, че в нашата къща също всичко е хубаво. Нарисувах. И стана хубаво, почти хубаво.

Някъде наблизо съседът поправяше покрива ли, какво ли — удряше с чук по ламарината, а ми се струваше, че гърми гръмотевица, че бурята се настройва като симфоничен оркестър. В небето гаснеха пламванията от светлините на влака, които приличаха на светкавици, и редките, може да се каже скъпоценни капки дъжд, от време на време трополяха по покрива като крачета на гълъби, макар че всъщност това съвсем не беше от дъжда, а просто по покрива се разхождаха гълъби. Телефонът в коридора звънеше често. Татко вдигаше слушалката и говореше с непознат за мен глас. „Великият няма заговори“ — мислех си, гледайки в тавана.

На верандата Наташа запя:

*Мъжете уморени обикнете
И техните отрудени ръце.
Във дланите си вечер поемете
Като в гнездо.
Спокойствие и сигурност дарете.
Мъжете уморени обикнете...*^[1]

Защо ли като я слушах си спомних за това, сам не можах да разбера. Мислех, че съм го забравил напълно и внезапно си го спомних. Кога се беше случило? А, да!

Тогава по Цветния булевард, покрай нашата стара квартира още минаваха измиращи трамваи. Вървах по Трубная площад към Среденка. Валеше дъжд. Обувките ми мокри, целите в кал. И внезапно видях девойче. Тоест, отначало не видях девойчето, а очите му, такива големи, големи сини очи, а чак след това видях изцяло девойчето. То вървеше ту редом с мен, ту пред мен и през цялото време прескачаше локвите и ловеше дъждовните капки с език. Тогава и аз също взех и прескочих една локва и също лизнах с език една капчица. Девойчето ми се усмихна. Лично на мен. За пръв път в живота ми едно девойче ми се усмихна лично на мен. До тази среща аз някак си не бях мислил за момичетата, аз още, както казваше Бон-Иван, „ходех с ятото“. Бон-Иван беше казал веднъж, че животът е такъв: през детството момчетата и момичетата ходят на ята, после се разделят и ходят на двойки, женят се, раждат им се деца, децата ходят на ята, после се разделят и ходят по двойки и т.н. и т.н. А през това време си вървят разните там векове и ери: мезозойски, бронзови, и всичко свързано с тях, хубаво или лошо и т.н. и т.н. Изглежда, че през онзи ден аз съм бил точно на границата: „Прощавайте, ято момчета...“ — „Здравей!...“. А на какво „здравей“ още не знаех.

Аз просто си вървах тогава и през цялото време не свалях очи от това девойче. Тогава си мислех — ще го изпратя — мислех си — до дома му, та да разбере къде живее. А после, някога ще го поканя в училище на някоя вечер. Не знам, може би всичко би станало точно така, както си мислех, ако не бяхме се натъкнали на пътя си на оказионния магазин, там, на Среденка. Девойчето влезе в магазина. Аз, разбира се, подир него. Но то нито веднъж повече не погледна към мен, въпреки че през целия път ми се усмихваше. Дали да го дръпна за ръкава, за да ме види? Докоснах се до него. Но когато то се обърна, погледна ме като чужд... И очите му бяха големи, но вече не от красота, а от нещо друго, неприятно за мен. Аз се обърнах и изскочих на улицата. Искаше ми се да причиня на девойчето някаква болка. И внезапно, измъквайки от джоба си бележника, сам не зная защо започнах да рисувам такава едноклетъчна инфузория чехълче, а очите й — две сини балончета! Когато девойчето излезе от магазина, подадох му първата си рисунка. То я погледна и каза: „Глупак!“. Аз не й се обидих, погледнах на нея като на малко дете.

Наташа надникна в стаята ми, очите ѝ сияеха от цялата си дълбочина. Тя спря на прага и поугасвайки сиянието на очите си каза:

— Валентине... знаеш ли... Гронски изчезнал... татко каза...

— Как така изчезнал?

— Така. — Тя вдигна рамене. — Изчезнал е, както ти тогава каза: няма го никъде. Отдавна го няма нито на вилата, нито в Москва, нито в бялата къща... Разбираш ли, никъде — Наташа повтори моя жест, рисувайки във въздуха земното кълбо, — никъде го няма... Какво ли значи това?

— Това значи, че дуелът ни се е състоял — казах аз, като размислих.

— Какъв е тоя дуел?

— Нищо — отвърнах аз. — Сетих се за един разговор.

— Ела при нас — каза Наташа, като ме погали по бузата.

— Ще дойда при вас — казах аз на Наташа.

Тя излезе, оставяйки вратата отворена, и макар да бяха отворени и вратата, и прозорецът на стаята ми, нямаше течение. Толкова неподвижно, задушно беше. Някой извика нещо неразбираемо. Маминият глас спря някого:

— Ама че глъчка, не ми достига търпение.

— Хайде за търпението! — зарадва се Наташа. — Чашата на търпението!

Знаех, че сега там на масата Бон-Иван ще съчинява остроумни фрази с „Чашата на търпението“. Той винаги умееше да ги измисля много интересно, такива фрази артистите от цирка наричат репризи.

— Посяха, послушаха, пожънаха, постановка — каза Бон-Иван и всички се засмяха.

— Чашата на търпението в духа на Тургеневите „Бащи и деца“ — каза татко.

— Тыщата влиза в стаята — каза Бон-Иван, — и вика „Високоуважаеми Семьон Семьонович, правя ви поредното си предупреждение, че моята двеста осемдесет и пета чаша на търпението преля. Моля да ми купите веднага двеста осемдесет и шестата“.

— Чашата на търпението от гледна точка на непълнолетните!

— Мамо, Вовка пак плюна в чашата на търпението!

На верандата се сгорещяваха.

Чашата на търпението и магазина!

— Заповядайте! Пуснахме в продажба чаши на търпението, в скоби „вносни“...

— Нещо за ремонта!

— Лепим счупени чаши на търпението.

— В американското кино!

— Един американски режисьор засне двусериен филм със заглавие „Чашата на търпението“. В първата серия се пълни първата чаша на търпението, а във втората серия — втората...

— Чашата на търпението — и целият свят!

Бон-Иван дълго мисли, после каза тъжно:

— Целият свят се отразява в чашата на търпението...

На верандата настъпи тишина. Някой почука на вратата. И някой с някого заговори тихо. После при мен в стаята бързо влезе Наташка с такова лице, с каквото никога не я бях виждал.

— Алик! Имаш гостенка! — каза Наташа.

— Струваше си да се живее — прошепнах аз, — поне за това, за да чуя тези думи...

— Алик, имаш гостенка! Имаш гостенка, Алик! Гостенка, Алик, имаш!

Разбрах, че тази фраза беше като тире, това тире, което поставят между датите на раждането и на смъртта. Целият живот, изживян вече от мен, се вмести в това тире.

„С какво се занимават хората по цялата земя едновременно? — попита някога Бон-Иван и отвърна: — Изясняват отношенията помежду си.“ „Ето — помислих си, — ето сега и аз ще бъда като всички по цялата земя. Ще изяснявам моите отношения с Юла... Тя ще ми обяснява нещо, а аз? Какво ще правя аз? Мама вчера каза, че се отнасяла строго към мен, защото била забелязала в мен чертите на баща ми и си мислела за онази девойка, която аз ще обикна и ето тази девойка сега стои на верандата, тя има такива тесни и такива беззащитни рамене, нима тя е тази девойка, за която е мислила моята майка, борейки се с мен? А любовта? Какво става с любовта? Има такава любов, която прилича... Ах, да, на какво ли приличаше тази любов? На какво ли прилича?“

И внезапно аз най-сетне си спомних единствената нужна дума, която каза Мъжа Като Всички, нали той я каза тогава в кабинета по телефона! „Има любов, която прилича на съучастничество в някакво престъпление. Вашето нещастие е, че вие наричате това любов!“ — каза той някому по телефона. И аз сега ще кажа нещо такова, което е за цял живот. За пръв път в живота ще кажа нещо за цял живот!

— Мамо! Мамо!

Мама влезе в стаята. Бързо, сякаш ми идваше на помощ. Ние стояхме в стаята тримата, Юла — там на верандата, и още няколко си милиарда хора на земното кълбо някъде отиваха, спяха, ставаха, някъде тичаха, отнякъде долитаха, гледаха кино, спореха, сдобряваха се, обясняваха се в любов, вярваха, не вярваха, носеха се във влаковете, и всички те обясняваха нещо един на друг, обясняваха, обясняваха. А ние тримата мълчаливо стояхме в стаята — и Юла, там, на верандата. Мама дойде съвсем близо до мен. Вдигнах глава и погледнах в очите ѝ, в нейните очи, пълни с моята болка. Тя не ми отговаряше и аз за нищо не я питах...

— Не знам как да постъпя. Трябва ли да помисля, да почакам?

— Юла няма да чака цял живот твоя отговор. Още много пъти ще ти се налага за една секунда да взимаш решение за цял живот.

— Нима любовта трябва да пробужда в човека грубата сила, която ще разруши всичко заради тази любов? Може би любовта трябва да пробужда само прошка?

Мама мълчеше.

— Хората най-често от всичко си прощават един на друг. Прощават си дори непростимото. Едни прощават още преди обяснението, други прощават по време на обяснението, а трети прощават след обяснението... Такъв е светът... Да влезеш в стаята и да нямаш право на любов, а да имаш право само на прошка?...

— Случва се да влизат в стаята — и да нямат право дори на прошка...

— Какво да правя, мамо?

— Тя ще влезе и ти ще разбереш всичко. Нали толкова искаше да узнаеш какво се е случило!

— Защо ли? Защо? Има ли разлика какво я е подтикнало към всичко това? Има ли разлика?

— Тя всичко ще ти обясни...

— Ще обясни! Ще обясни!

И всичко, всичко в света внезапно за мен се раздели на това, което можеше да се обясни, и на онова, което не можеше да се обясни. Мама чакаше.

И аз внезапно разбрах, че това е такава задача, от която ще се измъчвам цял живот, на която никой и никога не може да даде отговор. В живота има такива задачи, които дълго остават нерешени, десетилетия, а може би дори векове. Но въпреки всичко и те ще бъдат решени от някого и обяснени, а това, това никога, колкото и да съществуват хората на земята, никога и от никого няма да бъде разбрано и обяснено: защо тя постъпи така... защо те постъпиха така...

И аз казах решително и тихо:

— Нека тя си отиде...

Мама излезе от стаята и в цялата къща настъпи тишина. После вратата се тропна силно като изстрел. После тропна външната врата.

„Обичам те — казах аз, — сбогом.“

Наташа дойде до мен и допря гръб до гръба ми. И ние стояхме така може би много дълго. После и Наташа излезе. Отворих прозореца и се намерих в тъмнината на нощта. Имаш право, птицо: никога няма да разбера какво е станало, но не защото ти го казваш с шума на крилата си, а защото аз не искам да разбера какво се е случило... Направих няколко крачки в тъмнината от прозореца, извадих от джоба си Юлките писма, скъсах ги, и ги хвърлих през оградата на вилата. После прескочих през прозореца и прекрачих в тъмнината. Нямаше звезди. Пристъпих по посока на пътя, към гората. Светлината на верандата изчезна зад дърветата. Направих още няколко крачки. Всичко наоколо замълча, сякаш щеше да почне нещо... И внезапно по цялото небе пламна светлина. Над главата ми с раздиращ небето трясък за миг изникна пламтящото дърво на мълнията и прегоря с трясък. Настана невероятна тишина... Вече не потропваше барабанът на гръмотевицата, вятърът не свиреше с Хамлетовата флейта, не удряше в литаврите на покривите гръм, всичко беше напрегнато, сякаш се показва невидим диригент и всичко замря. И внезапно, и внезапно ливна дъжд, ливна целият отведнъж, ливна като марш, като сватбен марш на природата, като марш на вечното обновяване на живота и вечното му продължение. Аз вървах под дъжда, вървах и вървах...

---

[1] Стиховете преведе В. Илиева. ↑

Издание:

Автор: Валерий Медведев

Заглавие: Сватбен марш

Преводач: Славка Джерекарова

Година на превод: 1978

Език, от който е преведено: Руски

Издание: Първо

Издател: Държавно издателство „Отечество“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1978

Тип: Роман

Националност: Руска

Печатница: ДПК „Димитър Благоев“

Излязла от печат: 25.10.1978

Редактор: Добринка Савова-Габровска

Художествен редактор: Йова Чолакова

Технически редактор: Петър Стефанов

Художник: Мария Чакърва

Коректор: Албена Николаева

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/1711>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.